BEYAZ KALE

ORHAN PAMUK

iletişim

BEYAZ KALE

Orhan PAMUK

GIRIŞ

Bu elyazmasını, 1982 yılında, içinde her yaz bir hafta eşelenmeyi alışkanlık edindiğim Gebze Kaymakamlığına bağlı o döküntü "arşiv"de, fermanlar, tapu kayıtları, mahkeme sicilleri ve resmi defterlerle tıkış tıkış doldurulmuş tozlu bir sandığın dibinde buldum. Rüyaları hatırlatan mavi ebrulu zarif bir ciltle ciltlendiği, okunaklı bir yazıyla yazıldığı ve soluk devlet belgelerinin arasında pırıl pırıl parladığı için hemen dikkatimi çekti. Sanırım, yabancı bir el, kitabın birinci sayfasına, sanki beni daha da meraklandırmak için, bir başlık yazmıştı. "Yorgancının Üvey Evlâdı". Başka bir başlık yoktu. Kenarlarına ve sayfa boşluklarına bir çocuk elinin bol düğmeli elbiseler giyen küçük kafalı insanlar çizdiği kitabı hemen, büyük bir keyifle okudum. Çok hoşlandığım, ama bir deftere de kopye etmeye üşendiğim için, elyazmasını, genç kaymakamın bile "arşiv" diyemediği o mezbeleden, beni gözaltında tutmayacak kadar saygılı hademenin güvenini kötüye kullanarak, kaşla göz arasında çantama tıkıp çaldım.

İlk zamanlarda kitabı yeniden, yeniden okumaktan başka, ne yapacağımı bilmiyordum pek. Tarihe olan kuşkum hâlâ sürdüğü için, elyazmasının bilimsel, kültürel, antropolojik, ya da, "tarihsel" değerinden çok, anlattığı hikâyenin kendisiyle ilgilenmek, istedim. Bu da beni, hikâye yazarının kendisine götürüyordu. Arkadaşlarımla birlikte üniversiteden ayrılmak zorunda kaldığımız için, dede mesleği olan ansiklopediciliğe dönmüştüm: Tarih kısmından sorumlu olduğum bir "meşhurlar" ansiklopedisine kitabın yazarı üzerine bir madde koyma düşüncesi bu sırada aklıma geldi.

Böylece, ansiklopediden ve içkiden artan vakitlerimi bu işe verdim. Dönemin temel kaynaklarına başvurunca hikâyede anlatılan kimi olayların pek de gerçeği yansıtmadığını hemen gördüm.- Sözgelimi, Köprülünün beş yıllık başvezirliği sırasında İstanbul' da büyük bir yangın çıkmıştı, ama kayda değer bir hastalık, hele kitaptaki gibi, geniş bir veba salgınının hiçbir kanıtı yoktu. Dönemin

bazı vezirlerinin adı yanlış yazılmıştı, bazıları birbiriyle karıştırılmış, bazıları da değiştirilmişti! Müneccimbaşıların adları ise saray kayıtlarında gösterilenleri tutmuyordu, ama bu noktanın kitapta özel bir yeri olduğunu düşündüğüm için üzerinde durmadım. Öte yandan kitaptaki olayları tarihsel "bilgilerimiz" genellikle doğruluyordu. Küçük ayrıntılarda bile, bazan bu "doğruluğu" gördüm.-Müneccimbaşı Hüseyin Efendinin katlini, IV. Mehmet'in Mirahor Köşkü'ndeki tavşan avını, Naima'nın da benzeri biçimde anlatması gibi. Okumaktan ve düşlemekten hoşlandığı anlaşılan yazarın hikâyesi için bu tür kaynakları, başka bir yığın kitabı elden geçirmiş, onlardan bir şeyler almış olabileceği de aklıma geldi. Tanıdığını söylediği Evliya Çelebi'nin belki yalnızca kitaplarını okumuştu. Başka örneklerde de görülebileceği gibi bunun tersi de doğru olabilir diye düşünüyor, hikâyemin yazarının izini bulmaktan umudu kesmemeye çalışıyordum, ama İstanbul Kütüphanelerinde yaptığım araştırmalar umutlarımın çoğunu suya düşürdü. 1652 ile 1680 arasında IV. Mehmet'e sunulan bütün o risalelerin, kitapların hiçbirini ne Topkapı Sarayı Kütüphanesinde, ne de oradan dağılmış olabileceğini düşündüğüm başka bazı kütüphanelerde bulabildim. Bir tek ipucuna rastladım: Hikâyede sözü geçen "solak hattat"ın bu kütüphanelerde başka eserleri vardı. Bir süre onların peşinden gittim, ama bıkmıştık artık, mektup yağmuruna tuttuğum İtalyan üniversitelerinden umut hıncı cevaplar geliyordu: Gebze, Cennethisar ve Üsküdar mezarlıklarında yazarın kitabın kendisinden, çıkan, ama üzerinde yazmayan adına dayanarak yaptığım araştırmalar da başarısız çıkmıştı. İz sürmeyi bıraktım, ansiklopedi maddesini hikâyenin kendisine dayanarak yazdım. Korktuğum gibi, basmadılar bu maddeyi, ama bilimsel kanıt yokluğundan değil, anlattığı kişi yeterince ünlü bulunmadığı için.

Hikâyeye olan tutkum belki de bu yüzden, daha da arttı. Bir ara istifa etmeyi bile düşündüm, ama işimi ve arkadaşlarımı seviyordum. Böylece, bir dönem, önüme gelen herkese, hikâyemi, sanki onu bulmuş değil de, yazmışım gibi, coşkuyla anlattım. Onu ilgi çekici kılmak için simgesel değerinden, aslında, bugünki gerçeklerimize değindiğinden, günümüzü bu hikâye ile

anladığımdan, vb. den sözettim. Bu sözlerim üzerine, daha çok politika, şiddet, Doğu-Batı, demokrasi gibi konulara meraklı gençler ilgilendiler, ama onlar da, içki arkadaşlarım gibi, kısa sürede hikâyemi unuttular. Bir profesör arkadaşım, ısrarım üzerine karıştırdığı elyazmasını bana geri verirken, İstanbul'un arka sokaklarındaki ahşap evlerde, içinde bu tür hikâyelerin kaynaştığı elyazmalarından on binlerce olduğunu söyledi. Eğer ev sakinleri, onları Kuran sanıp yüksekçe bir dolabın üstüne kaldırmıyorlarsa, sobalarını yakmak için sayfa sayfa yırtıyorlarmış.

Böylece, yeniden, yeniden dönüp okuduğum hikâyeyi, elinden sigara düşmeyen gözlüklü bir kızın da yüreklendirmesiyle yayımlamaya karar verdim. Kitabı günümüz Türkçesine çevirirken hiçbir üslup kaygısı gütmediğimi okuyanlar göreceklerdir; Bir masanın üzerine koyduğum elyazmasından bir iki cümle okuduktan sonra, kâğıtlarımın durduğu başka bir odadaki öteki bir masaya geçiyor, aklımda kalan anlamı günümüz kelimeleriyle anlatmaya çalışıyordum. Kitabın adını, ben değil, yayımlamaya razı olan yayınevi koydu. Baştaki ithafı görenler, belki, bunun özel bir anlamı olup olmadığını soracaklardır. Her şeyi birbiriyle ilgili görmek, sanırım günümüzün hastalığıdır. Bu hastalığa ben de kapıldığım için bu hikâyeyi yayımlıyorum.

Faruk Darvinoğlu

1

Venedik'ten Napoli'ye gidiyorduk, Türk gemileri yolumuzu kesti. Biz topu topu üç gemiydik, onların ise sisin içinden çıkan kadırgalarının arkası gelmiyordu bir türlü. Gemimizde bir anda korku ve telâş başladı; çoğunluğu Türk ve Magripli olan kürekçilerimiz sevinç çığlıkları atıyordu; sinirlerimiz bozuldu. Gemimiz burnunu öteki iki gemi gibi, karaya, batıya çevirdi, ama öteki gemiler gibi hızlanamadık biz. Esir düşerse cezalandırılmaktan korkan kaptanımız kürek kölelerini şiddetle kırbaçlatmak için bir türlü emir veremiyordu. Sonraları, bütün hayatımın kaptanın bu korkaklığı yüzünden değiştiğini çok düşündüm.

Şimdiyse, kaptanımız kısa süren o korkaklığa kapılmasaydı hayatım asıl o zaman değişirdi, diye düşünüyorum. Önceden belirlenmiş bir hayat olmadığını, bütün hikâyelerin aslında birer rastlantılar zinciri olduğunu birçokları bilir. Ama gene de, bu gerçeği bilenler bile, hayatlarının bir döneminde, geri dönüp ona baktıklarında, rastlantı olarak yaşadıkları şeylerin birer zorunluluk olduğuna karar verirler. Benim de öyle bir dönemim oldu. Şimdi, sisin içinde hayalet gibi beliren Türk gemilerinin renklerini düşleyip, eski bir masanın üzerinde kitabımı yazmaya çalışırken, öyle bir dönemin, bir hikâyeye başlayıp onu bitirmek için en uygun zaman olduğunu düşünüyorum.

Öteki iki geminin Türk gemilerinin arasından sıyrılıp sisin içinde kaybolduğunu görünce kaptanımız umutlandı, bizim de zorumuzla esirleri sıkıştırmaya cesaret edebildi, ama geç kalmıştık artık; üstelik özgürlük tutkusuyla heyecanlanan kölelere kırbaçlar da söz geçiremiyordu. Sisin sinir bozucu duvarını rengârenk aralayan ondan fazla Türk kadırgası bir anda üzerimize geldi. Kaptanımız, bu sefer, düşmanı değil, sanırım kendi korkaklığını ve utancını yenmek için savaşmaya karar verdi; esirleri acımasızca kırbaçlatırken topların hazırlanmasını emretti, ama geç alevlenen savaş tutkusu da kısa sürede söndü gitti. Şiddetli bir borda ateşine tutulmuştuk,

hemen teslim olmazsak gemimiz batacaktı, teslim bayrağı çekmeye karar verdik.

Durgun denizin ortasında Türk gemilerini beklerken kamarama indim, bütün hayatımı değiştirecek düşmanlarımı değil de, konukluğa gelen bazı dostları bekler gibi eşyalarıma çekidüzen verdim, küçük sandığımı açıp dalgın dalgın kitaplarımı karıştırdım. Floransa'dan büyük paralar vererek aldığım bir cildin sayfalarını çevirirken gözlerim nemlendi; dışarıdan gelen bağırışları, telaşlı ayak seslerini, gürültüleri duyuyordum, az sonra elimdeki kitaptan uzaklaştırılacağım aklımdaydı, ama bunu değil, kitabın sayfalarında yazılanları düşünmek istiyordum. Sanki kitaptaki düşünceler, cümleler, denklemler arasında kaybetmek istemediğim bütün geçmişim vardı; gözüme rastgele takılıveren satırları dua eder gibi mırıldanarak okurken bütün kitabı aklıma kazımak istiyordum ki, onlar gelince, onları ve bana çektireceklerini değil, severek ezberlenmiş bir kitabın sevgili kelimelerini hatırlar gibi geçmişimin renklerini hatırlıyayım.

O zamanlar annesinin, nişanlısının ve dostlarının başka bir adla çağırdıkları başka bir insandım. Bir zamanlar ben olan, ya da şimdi öyle sandığım o kişiyi arada bir hâlâ rüyalarımda görüyorum ve terle uykudan uyanıyorum. Soluk renkleri, sonraları yıllarca uydurduğumuz o olmayan ülkelerin, hiç yaşamamış hayvanların, inanılmaz silâhların düşsel renklerini hatırlatan bu insan yirmi üç yaşındaydı, Floransa'da, Venedik'te "bilim ve sanat" okumuştu, astronomiden, matematikten, fizikten ve resimden anladığına inanıyordu; tabiî kendini beğenmişin tekiydi, kendinden önce yapılan şeylerin çoğunu yutmuştu, hepsine de dudak büküyordu; daha iyilerini yapacağından kuşkusu yoktu; benzersizdi; herkesten akıllı ve yaratıcı olduğunu biliyordu: Kısaca, sıradan bir gençti. Sevgilisiyle tutkuları, tasarıları, dünyayı ve bilimi konuşan, nişanlısının kendisine hayran olmasını doğal karşılayan bu gencin sık sık yaptığım gibi, kendime bir geçmiş uydurmam gerektiği zamanlarda, ben olduğuna inanmak gücüme gidiyor. Ama, bir gün bu yazdıklarımı sabırla sonuna kadar okuyan birkaç kişi, o gencin ben olmadığımı anlayacaklardır, diye kendimi teselli ediyorum. Belki de o sabırlı

okuyucular, benim şimdi düşündüğüm gibi, hayatına sevgili kitaplarını okurken ara veren o gencin hikâyesine kaldığı yerden bir gün devam ettiğini de düşüneceklerdir.

Rampacılar gemimize ayak basarlarken kitaplarımı sandığıma koyup dışarı çıktım. Gemi ana-baba günüydü. Dışarda herkesi toplamışlar çırılçıplak soyuyorlardı. Bir ara aklımdan o karışıklıkta denize atlamak geçti, ama arkamdan oklarlaryakalayıp hemen öldürürler diye düşündüm, zaten karaya ne kadar yakın olduğumuzu da bilmiyordum. Önce bana ilişmediler. Zincirlerinden çözülen Müslüman köleler sevinç çığlıkları atıyordu, bazıları da şimdiden kırbaççılardan intikam almanın peşine düşmüştü. Az sonra beni kamaramda buldular, içeri girdiler, eşyalarımı yağmaladılar. Altın arayarak sandıklarımı karıştırdılar, kitaplarımın bazılarını, bütün eşyamı aldıktan sonra bir başkası, elde kalan bir iki kitabı dalgın dalgın karıştırırken beni tutup kaptanlardan birine götürdü.

Sonradan Ceneviz dönmesi olduğunu öğrendiğim Reis iyi davrandı bana; neden anladığımı sordu. Küreğe verilmemek için hemen astronomi bilgimden, geceleri yön bulabileceğimden sözettim, ama ilgilenmediler. Bunun üzerine, bende bıraktıkları anatomi cildine güvenerek hekim olduğumu ileri sürdüm. Az sonra gösterdikleri kolu kopmuş birini görünce cerrah olmadığımı söyledim. Öfkelendiler, beni küreğe vereceklerdi ki, kitaplarımı gören Reis sordu: İdrardan ve nabızdan anlıyor muydum hiç? Anladığımı söyleyince hem küreğe verilmekten kurtuldum, hem de bir iki kitabımı kurtarmış oldum.

Ama bu ayrıcalığım da bana pahalıya patladı. Küreğe verilen öteki Hıristiyanlar hemen benden nefret ettiler. Ellerinden gelse geceleri birlikte kapatıldığımız ambarda öldürürlerdi beni, ama Türklerle hemen ilişki kurduğum için korkuyorlardı da. Kazığa oturtulan korkak kaptanımız yeni ölmüştü, kırbaççıları, burnunu kulağını kesip ibret olsun diye bir sala koyup denize bırakmışlardı. Anatomi bilgimi değil de, aklımı kullanarak tedavi ettiğim birkaç Türk'ün yarası kendiliğinden kapanınca herkes hekim olduğuma inandı. Türklere hekim olmadığımı söyleyen bazı kıskanç düşmanlarım bile geceleri ambarda bana yaralarını gösterdiler.

İstanbul'a gösterişli bir törenle girdik. Çocuk padişah bizi seyrediyormuş. Bütün direklerin tepesine sancaklar çektiler, altlarına da bizim bayrakları, Meryem Ana tasvirlerini, haçları tersinden asıp külhanbeylerine aşağıdan oklattılar. Derken toplar yeri göğü inletmeye başladı. Sonraları, birçoğunu karadan hüzün, bıkkınlık ve neşeyle seyrettiğim tören çok uzun sürdü, güneşten bayılanlar oldu. Akşama doğru Kasımpaşa'da demirledik. Bizleri Padişah'a çıkarmak için zincire vurdular, askerlerimizi gülünç göstermek için zırhlarını ters giydirdiler, kaptanların ve subayların boyunlarına demir çemberler taktılar, gemimizden aldıkları borularımızı, trampetlerimizi alayla ve keyifle çalarak eğlene eğlene bizi saraya götürdüler. Yollara dizilmiş halk neşe ve merakla bizi seyrediyordu. Padişah, biz onu göremeden, hakkına düşen esirleri seçip ayırttı. Bizi de Galata'ya geçirip Sadık Paşa'nın zindanına tıktılar.

Zindan berbat bir yerdi, küçük izbe hücrelerinde yüzlerce esir pislik içinde çürüyordu. Yeni mesleğimi uygulamak için bol bol insan buldum orada, bazılarını da iyileştirdim. Sırtı, bacakları ağrıyan gardiyanlar için reçeteler yazdım. Böylece beni gene ötekilerden ayırdılar, güneş ışığı alan iyi bir hücre verdiler. Ötekilerin halini görüp kendi durumuma şükretmeye çalışıyordum ki, bir sabah beni onlarla birlikte kaldırdılar, çalışmaya gideceğimi söylediler. Hekim olduğumu tıptan, bilimden anladığımı söyleyince güldüler bana: Paşa'nın bahçesinin duvarları yükseltiliyormuş, adam lazımmış: Sabahları, güneş doğmadan zincirlere vuruluyor, şehir dışına çıkarılıyorduk. Bütün gün taş topladıktan sonra akşamları gene zincirlerle birbirimize bağlı zindanımıza dönerken İstanbul'un güzel şehir olduğunu, ama insanın burada köle değil, efendi olması gerektiğini düşünürdüm.

Gene de sıradan bir köle değildim. Yalnız zindanda çürüyen kölelere değil, hekim olduğumu işiten başkalarına da bakıyordum artık. Hekimlik ücreti olarak aldığım paranın büyük bir kısmını beni gizlice dışarı çıkaran köle kâhyalarına ve gardiyanlara vermek zorundaydım. Onlardan kaçırabildiğim parayla Türkçe dersleri alıyordum. Hocam, Paşa'nın ufak tefek işlerine bakan yaşlı, iyi bir adamcağızdı. Türkçeyi hızla öğrendiğimi gördükçe sevinir, benim

kısa zamanda Müslüman olacağımı da söylerdi. Ders ücretini her seferinde sıkıla sıkıla alıyordu. Bana yiyecek getirmesi için de ona para veriyordum, kendime iyi bakmaya kararlıydım çünkü.

Sisli bir akşam hücreme kâhya geldi, Paşa beni görmek istiyormuş. Şaşırdım, heyecanlandım, hemen hazırlandım. Yurdumdaki becerikli akrabalarımdan biri, belki babam, belki gelecekteki kayınpederim kurtarmalık göndermiştir, diye düşünüyordum. Sisin içinde, kargacık burgacık dar sokaklarda yürürken birden evimize gelivereceğimizi, ya da onları, bir rüyadan uyanır gibi karşımda buluvereceğimi sanıyordum. Bazan da, birisini, bir yolunu bulup aracılık etmek için yollamışlardır, diye düşünüyordum, hemen aynı sisin içinde bir gemiye koyup beni ülkeme yollıyacaklardı, ama Paşa'nın konağına girince, öyle kolay kolay kurtulamıyacağımı anladım. İnsanlar parmaklarının ucuna basarak yürüyorlardı.

Önce bir sofaya aldılar beni, orada beklerken bir odaya soktular. Küçük bir sedirde küçük, sevimli bir adam, üzerine bir battaniye çekmiş uzanıyordu. Yanında iriyarı bir başkası vardı. Uzanan Paşa'ymış, beni yanına çağırdı. Konuştuk: Biraz sordu: Aslında, astronomi, matematik ve biraz da mühendislik okuduğumu, ama tıptan da anladığımı, birçoklarını iyileştirdiğimi söyledim. Soruyordu, daha da anlatacaktım ki, Türkçeyi bu kadar çabuk öğrendiğime göre akıllı biri olmam gerektiğini söyleyerek ekledi: Bir derdi varmış, öteki hekimlerin hiçbiri çare bulamamış, beni de işittiği için bir denemek istemiş.

Paşa derdini anlatmaya öyle bir başladı ki, bunun, düşmanları iftiralarıyla Allah'ı kandırdıkları için yeryüzünde bir tek Paşa'nın yakalandığı özel bir hastalık olduğunu düşünmek zorunda kaldım. Oysa, derdi, bildiğimiz nefes darlığıydı. İyice sorup soruşturdum, öksürüğünü dinledim, sonra, mutfağına inip orada bulduklarımla naneli yeşil haplar yaptım; bir de öksürük şurubu hazırladım. Paşa zehirlenmekten korktuğu için göstererek şuruptan bir yudum içip haplardan bir tane yuttum. Kimseciklere görünmeden konaktan dikkatlice çıkıp zindana dönmemi söyledi. Kâhya sonra açıkladı: Paşa öteki hekimler kıskansın istemiyormuş. Ertesi gün de gittim,

öksürüğünü dinleyip aynı ilâçları verdim. Avucuna bıraktığım renkli hapları çocuk gibi seviyordu. Hücreme dönünce iyileşmesi için dua ediyordum. Sonraki gün poyraz çıktı, püfür püfür bir hava, insan istemese de bu havada iyileşir, diye düşünüyordum, ama kimse beni aramadı.

Bir ay sonra, gene bir gece yarısı çağırdıklarında, Paşa ayakta, hareketliydi. Rahat rahat soluyarak birilerini azarladığını işitince sevindim. Beni görünce memnun oldu, hastalığını iyileştirdiğimi, benim iyi bir hekim olduğumu söyledi. Ondan ne istiyormuşum? Beni hemen azat edip yollamıyacağını biliyordum; hücremden, zincirlerimden şikâyet ettim; tıpla, astronomiyle, bilimle uğraşıp onlara yardım edebileceğimi söyledim, ağır işlerde beni boşu boşuna yorduklarını anlattım. Ne kadarını dinledi, ne kadarını dinlemedi bilmiyorum. Kese içinde verdiği paraların büyük birçoğunu da gardiyanlar elimden aldılar.

Bir hafta sonra bir gece gelen kâhya, kaçmıyacağıma yemin ettirdikten sonra zincirlerimi çözdü. Gene işe çıkarılıyordum, ama esirbaşları artık kayırıyorlardı beni. Üç gün sonra kâhya bana giyecek yeni eşyalar getirince Paşa'nın beni kolladığını anladım.

Geceleri gene konaklardan çağırıyorlardı. Romatizmaları tutan ihtiyar korsanlara, mideleri yanan genç askerlere ilâçlar veriyor, kaşıntısı olanlardan, rengi atanlardan, başağrısı tutanlardan kan alıyordum. Bir keresinde bir uşağın kekeme oğlu içirdiğim şuruplardan bir hafta sonra açılıp konuşmaya başlayınca bana bir şiir okudu.

Kış böyle geçti. Bahar başında, beni aylardır sordurmayan Paşa'nın donanmayla Akdeniz'e açıldığını öğrendim. Sıcak yaz günleri boyunca, umutsuzluğuma ve öfkeme tanık olan bir iki kişi halimden şikâyetçi olmamam gerektiğini, hekimlikten iyi para kazandığımı söylediler. Çok seneler önce Müslümanlığa geçip evlenen bir eski köle de bana kaçmamı öğütledi. İşlerine yarayan köleyi, bana yaptıkları gibi oyalarlar, ülkesine dönmesine hiçbir zaman izin vermezlermiş. Onun yaptığı gibi Müslüman olursam azat ettirirmişim kendimi, o kadar. Bunları, belki de ağzımı aramak için

söylediğini düşündüğümden kaçmaya hiç niyetim olmadığını söyledim. Niyetim değil, cesaretim yoktu. Kaçanların hepsini pek uzağa gitmeden yakalıyorlardı. Sonra dayaktan geçirilen bu talihsizlerin yaralarına, geceleri hücrelerinde merhemi ben sürerdim.

Sonbahara doğru, Paşa donanmayla seferden döndü; top atışlarıyla Padişah'ı selâmladı, geçen yıl yaptığı gibi şehri neşelendirmeye çalıştı ama, besbelli, bu sefer mevsimi hiç de iyi geçirmemişlerdi. Zindana da pek az esir getirebildiler. Sonradan öğrendik: Venedikliler altı tane gemiyi yakmışlar. Bir yolunu bulup esirlerle konuşayım, belki ülkemden haber alırım, diyordum, İspanyolmuş çoğu: Sessiz, cahil, ürkek şeyler, yardımdan ve yiyecek dilenmekten başka bir şey konuşacak halleri yoktu. Yalnızca bir tanesi ilgimi çekti: Kolu kopmuştu bunun, ama umutluydu; aynı serüvenlerin atalarından birinin de başından geçtiğini, sonra kurtulup kopmayan koluyla bir şövalye romanı yazdığını, kendisinin de aynı şeyi yapmak için kurtulacağına inandığını söylüyordu. Sonraları, yaşamak için hikâyeler uydurduğum yıllarda, hikâyeler uydurmak için yaşamayı düşleyen bu adamı hatırladım. Çok geçmeden zindanda bulaşıcı bir hastalık başladı, gardiyanları rüşvete boğarak kendimi sakındığım bu uğursuz salgın, kölelerin yarısından fazlasını öldürüp uzaklaştı.

Sağ kalanları yeni işlere götürmeye başladılar. Ben gitmiyordum. Akşamları söylüyorlardı: Taa Haliç'in ucuna gidiyorlarmış, orada marangoz ustalarının, terzilerin, boyacıların emrine verilip el işlerinde çalıştırılıyorlarmış: mukavvadan gemiler, kaleler, kuleler yapmak için. Sonra öğrendik: Paşa, oğluna, Başvezirin kızını alıyormuş, gösterişli bir düğün yapacakmış.

Bir sabah Paşa'nın konağından çağırdılar. Nefes darlığının yeniden başladığını düşünerek gittim. Paşa meşgulmüş, bekleyeyim diye beni bir odaya aldılar, oturdum. Az sonra odanın öteki kapısı açıldı, içeri benden beş altı yaş büyük biri girdi, yüzüne bakınca şaşırdım, korktum birden!

2

Odaya giren inanılmayacak kadar bana benziyordu. Ben oradaymışım! İlk anda böyle düşünmüştüm. Sanki bana oyun etmek isteyen biri, benim girdiğim kapının tam karşısındaki kapıdan içeri beni bir daha sokuyor ve şöyle diyordu: Bak, aslında böyle olmalıydın sen, kapıdan içeri böyle girmeliydin, elini kolunu böyle oynatmalı, odada oturan öteki sene böyle bakmalıydın! Göz göze gelince selâmlaştık. Ama o şaşırmışa benzemiyordu pek. O zaman bana öyle çok benzemediğine karar verdim, sakalı vardı onun; hem kendi yüzümün de, ben, neye benzediğini unutmuştum sanki. O karşımda otururken aklıma bir yıldır aynaya bakmadığım geldi.

Az sonra benim girdiğim kapı açıldı ve onu içeri çağırdılar. Beklerken bunun ustaca düzenlenmiş bir şaka değil, benim sıkıntılı aklımın kurgusu olduğunu düşündüm. O günlerde sürekli hayâl görüyordum çünkü: Eve dönüyormuşum, herkes beni karşılıyormuş, beni hemen bırakıyorlarmış, aslında hâlâ gemide kamaramda uyuyormuşum, bütün bunlar bir rüyaymış türünden teselli masalları. Bunun da o masallardan biri olduğunu, ama gerçekleştiğini, ya da her şeyin bir anda değişip eski düzenine döneceğinin bir belirtisi olduğunu düşünmek üzereydim ki, kapı açıldı, beni çağırdılar.

Paşa, benzerimin az ötesinde, ayaktaydı. Eteğini öptürdü, hatırımı sorunca hücrede çektiğim sıkıntılardan, ülkeme dönmek istediğimden sözedeyim, diyordum, beni dinlemedi bile. Paşa hatırlıyormuş, ona bilimden, astronomiden, mühendislikten anladığımı söylemişim, peki ya gökyüzüne fırlatılan o fişeklerden, baruttan anlıyor muymuşum hiç? Hemen anladığımı söyledim, ama bir an ötekiyle göz göze gelince bana bir tuzak hazırladıklarından kuşkulandım.

Paşa yapacağı düğünün eşsiz olacağını söylüyordu, bir de fişek gösterisi hazırlatacakmış, ama bundan öncekilere hiç benzememeliymiş yapılacak şey. Bundan önce, Sultan'ın

doğumunda, sonradan ölen bir Maltalı'nın ateşbazlarla hazırladığı gösteride, Paşa'nın yalnızca "Hoca" dediği benzerim de çalışmış, bu işi biliyormuş biraz, ama Paşa benim de ona yardım edebileceğimi düşünmüş. Birbirimizi tamamlayacakmışız! İyi bir gösteri yaparsak Paşa bizi sevindirecekmiş. Sırasıdır diye, istediğimin ülkeme geri dönmek olduğunu söylemeye kalktım, Paşa geldiğimden beri hiç kadınlarla yatıp yatmadığımı sordu bana, cevabımı öğrenince, o işi yapmayacaksam özgürlüğün neye yarayacağını söyledi. Gardiyanların kullandığı kelimelerle konuşuyordu, aptal aptal bakmış olmalıyım, bir kahkaha attı. "Hoca" dediği benzerime döndü sonra: Sorumluluk ondaymış. Çıktık.

Sabah benzerimin evine giderken ona öğretilebilecek hiçbir şeyimin olmadığını düşünüyordum. Ama onun da bilgisi benden fazla değilmiş. Üstelik bilgilerimiz birbirini tutuyordu da: Bütün sorun iyi bir kâfuri karışımı elde etmekti. Bunun için yapılacak şey terazi ve ölçeklerle tartıp dikkatle hazırladığımız karışımları geceleri Surdibi'nde ateşlemek ve gördüklerimizden sonuç çıkarmaktı. Hazırladığımız fişekleri, bizi seyreden çocukların hayran oldukları adamlarımıza ateşletirken, biz, çok sonraları, gün ışığında o inanılmaz silâh için çalışırken yaptığımız gibi, karanlık ağaçların altında dikilir merak ve heyecanla sonucu beklerdik. Sonra, kimi zaman ay ışığında, kimi zaman kör karanlıkta, küçük bir deftere ben gördüklerimizi yazmaya çalışırdım. Gece ayrılmadan önce Hoca'nın Haliç'e bakan evine dönüyor ve sonuçlar üzerine uzun uzun konuşuyorduk.

Evi küçük, sıkıntılı ve sevimsizdi. Nereden aktığını hiçbir zaman öğrenemeyeceğim pis bir suyun çamurlaştırdığı kargacık burgacık bir sokaktan giriliyordu. İçerde neredeyse hiç eşya yoktu, ama eve her girişimde içim daralır tuhaf bir sıkıntıya kapılırdım. Belki bu duyguyu bana, dedesinden kalan adını sevmediği için, kendisine "Hoca" dememi isteyen bu adam veriyordu: Beni gözetliyordu, benden bir şey öğrenmek ister gibiydi, ama o sırada sanki o şeyin ne olduğunu bilmiyordu. Duvar diplerine serdiği sedirlere oturmaya alışamadığım için, deneylerimizi tartışırken, ben ayakta durur, kimi zaman da sinirli sinirli odada bir aşağı bir yukarı yürürdüm. Sanırım,

Hoca hoşlanırdı bundan, O oturuyordu, böylece soluk bir lâmbanın ışığında da olsa beni doya doya seyrederdi.

Bakışlarını üzerimde hissederken aramızdaki benzerliği fark etmemesi beni tedirgin ederdi. Bir iki kere de benzerliği sezdiğini, ama bunun farkında değilmiş gibi davrandığını düşündüm. Sanki bana bir oyun oynuyordu; beni küçük bir deneyden geçiriyor, benim anlayamadığım bazı bilgiler ediniyordu. Çünkü, ilk günlerde hep öyle bakardı: Bir şey öğreniyormuş, öğrendikçe meraklanıyormuş gibi. Ama bu tuhaf bilgiyi derinleştirmek için bir adım daha atmaya sanki çekiniyordu. Bana sıkıntı veren, evin içini boğucu yapan bu kopukluktu işte! Gerçi çekingenliği beni cesaretlendiriyordu, ama rahatlatmıyordu. Bir keresinde, deneylerimiz üzerine konuşurken, bir başka seferinde, bana niye hâlâ Müslüman olmadığımı sorarken, beni, belli belirsiz, bir tartışmaya çekmek istediğini anlayınca kendimi tuttum. Bu çekingenliğimi hissetti; beni küçümsediğini anladım, bu da öfkelendirdi beni. O günlerde üzerinde anlaştığımız tek konu belki de buydu: İkimiz de birbirimizi küçümsüyorduk. Şu fişek gösterisini kazasız belâsız başarıyla düzenlersek, belki ülkeme dönmeme izin verirler, diye düşünüyor, kendimi tutuyordum.

Bir gece olağanüstü bir yüksekliğe tırmanan bir fişeğin verdiği zafer heyecanıyla Hoca söyledi: Bir gün, ta Ay'a kadar gidecek bir fişek bile hazırlayabilirmiş; sorun yalnızca gerekli barut karışımını bulmak ve bu barutu taşıyabilecek hazneyi dökebilmekmiş. Ay'ın çok uzakta olduğunu söylüyordum, sözümü kesti, o da biliyormuş Ay'ın çok uzakta olduğunu, ama Dünya'ya en yakın yıldız da o değil miymiş? Ona hak verince, sandığım gibi rahatlamadı, daha da huzursuz oldu, ama başka bir şey de söylemedi.

İki gün sonra, bir geceyarısı yeniden sordu: Ay'ın en yakın yıldız olduğundan nasıl bu kadar emin olabiliyormuşum? Belki de bir göz yanılsamasına kaptırıyormuşuz kendimizi. O zaman, ona, gördüğüm astronomi eğitiminden ilk defa sözettim, Ptoleme kozmoğrafyasının temel kurallarını kısaca anlattım. Merakla dinlediğini görüyordum, ama merakını açığa vuracak bir şey söylemekten çekiniyordu. Bir süre sonra, ben susunca, Batlamyus hakkında kendisinin de bilgisi olduğunu, ama bunun Ay'dan daha

yakınlarda bir yıldız olabileceği konusundaki kuşkusunu değiştirmeyeceğini söyledi. Sabaha doğru, o yıldızdan, varlığının kanıtlarını şimdiden elde etmiş gibi sözediyordu.

Ertesi gün, elime kötü bir el yazısıyla yazılmış bir kitap tutuşturdu. Yetersiz Türkçeme rağmen sökebildim: Almageist'in, sanırım, kendisinden değil, başka bir özetinden çıkarılmış ikinci bir özetiydi; beni yalnızca gezegenlerin Arapçaları ilgilendirdi, onlara da, o sırada ısınacak gibi değildim. Hoca, bir kenara bırakıverdiğim kitabın beni heyecanlandırmadığını görünce öfkelendi. Yedi altın vermiş bu cilde, kendimi beğenmişliği bırakıp, sayfalarını çevirip bir göz atmam doğru olurmuş. Uslu bir öğrenci gibi, sabırla yeniden açtığım kitabın sayfalarını çevirirken, ilkel bir şemaya rastladım. Dünya'ya göre gezegenler, basit çizgilerle çizilmiş kürelere yerleştirilmişti.

Gerçi kürelerin yerleri doğruydu, ama aralarındaki düzen konusunda ressamın hiçbir düşüncesi yoktu. Sonra, Ay'la yeryüzü arasında, küçük bir gezegen çarptı gözüme; biraz dikkat edince, bunun elyazmasına sonradan eklendiği, mürekkebinin tazeliğinden anlaşılıyordu. Yazmayı sonuna kadar karıştırdıktan sonra, Hoca'ya geri verdim. Bana, o küçük yıldızı bulacağını söyledi; şaka yapar hali yoktu hiç. Bir şey söylemedim, benim kadar onun da sinirlerini bozan, bir sessizlik oldu. Başka hiçbir fişeği, sözü astronomiye getirebilecek kadar yukarı tırmandıramadığımız için, bu konu bir daha açılmadı. Kendi küçük başarımız, sırrını elde edemediğimiz bir rastlantı olarak kaldı.

Ama ışığın ve alevin şiddeti ve parlaklığı konusunda çok iyi sonuçlar alıyor, başarımızın sırrını da biliyorduk: Hoca tek tek gezdiği İstanbul aktarlarının birinde, dükkâncının da adını bilmediği bir toz bulmuştu; mükemmel bir parlaklık veren bu sarımsı tozun kükürtle göztaşı karışımı olduğuna karar verdik. Sonraları, parlaklığa renk versin diye toza akla gelebilecek her maddeyi karıştırdık, ama birbirine yakın bir kahverengiyle, soluk bir yeşilden başka bir şey elde edemedik. Hoca'nın dediğine göre, bu kadarı bile, şimdiye kadar İstanbul'da yapılanların en iyisiymiş.

Düğünün ikinci gecesi yaptığımız gösteri de öyleymiş, herkes öyle söyledi bunu, arkamızdan dolaplar çevirerek işimizi elimizden almak isteyen düşmanlarımız bile. Haliç'in karşı kıyısından, Padişah'ın bizi seyretmeye geldiğini söyledikleri zaman çok heyecanlandım, bir şey ters gidecek, yıllarca ülkeme dönemiyeceğim diye ödüm kopuyordu; başlayın, dedikleri zaman dua ettim.

Önce, konukları selâmlamak ve gösteriye hazırlamak için dimdik tırmanan renksiz fişekleri ateşledik; hemen arkasından Hoca'yla "değirmen" dediğimiz çemberli düzeni harekete geçirdik; gök bir anda kırmızı, sarı ve yeşil oldu, korkunç da bir gürültü, beklediğimizden de güzeldi; fişekler fırladıkça çember hızlanarak döndü, döndü ve birden etrafı gün gibi aydınlatarak durdu. Bir an kendimi Venedik'te sandım, sekiz yaşındaydım, böyle bir gösteriyi ilk defa seyrediyordum ve şimdiki gibi mutsuzdum, çünkü yeni kırmızı elbisemi bana değil, önceki gün üstü başı kavgada yırtılan ağabeyime giydirmişlerdi; fişekler de o gece giyemediğim ve bir daha giymemeye yemin ettiğim bol düğmeli elbisemin kırmızısıyla patlıyorlardı, düğmeler de ağabeyime dar gelen elbiseyle aynı renkti.

Sonra çeşme dediğimiz düzeni harekete geçirdik; beş adam boyu yüksekliğindeki bir çatının ağzından alevler dökülmeye başladı; karşı kıyıdakiler alev oluklarını daha iyi görüyor olmalıydılar; sonra, çeşmenin ağzından fişekler fışkırmaya başlayınca bizim kadar heyecanlanmış olmalılar, ama heyecanlarının yatışmasını istemiyorduk: Haliç üzerindeki sallar kıpırdadılar. Önce, mukavva kuleler ve hisarlar, burçlarından fişekler salarak geçerken yanıp tutuştular; bunlar geçmiş yıllardaki zaferleri temsil ediyorlarmış! Benim esir düştüğüm yılın gemilerini geçirirken, öteki gemiler yelkenlimizi fişek yağmuruna tuttu, böylece, ben, esir düştüğüm günü bir daha yaşadım. Mukavva gemiler yanıp batarlarken iki kıyıdan da "Allah, Allah!" diye bağırdılar. Sonra, ağır ağır ejderhalarımızı geçirdik; burun deliklerinden, ağızlarından, kulaklarından alevler fışkırıyordu. Birbirleriyle dövüşe tutuşturduk onları; tasarladığımız gibi, önce yenişemediler; kıyıdan attığımız fişeklerle havayı daha da kızıştırdık, sonra gök biraz kararınca, salların içindeki adamlarımız çarkları harekete geçirdiler ve ejderhalar ağır ağır göğe doğru

yükselmeye başladılar; işte, hayretle, korkuyla bağırışıyorlardı; ejderhalar gürültüyle yeniden birbirlerine girince sallardaki bütün fişekler ateşlendi; yaratıkların gövdesine yerleştirdiğimiz fitiller de tam zamanında yakılmış olmalı ki, ortalık istediğimiz gibi, tam bir cehennem yerine döndü. Başardığımızı yakınımızdaki bir çocuğun bağıra bağıra ağladığını işitince anladım; babası oğlanı unutmuş, ağzı açık, korkunç göğe bakıyordu. Artık ülkeme dönerim, diye düşünüyordum. Derken, cehennemin içine, benim "Şeytan" dediğim yaratık, altında kimsenin göremediği küçük kara salıyla birlikte girdi; o kadar fişek bağlamıştık ki ona, adamlarımızla birlikte bütün sal havaya uçacak diye korkuyorduk, ama işler yolunda gitti; dövüşen ejderhalar alevlerini tüketerek kaybolurlarken Şeytan bir anda ateşlenen fişekleriyle birlikte gökyüzüne fırladı; sonra, bütün gövdesinden, havada tarrakalarla patlayan alev topları saçtı. Bir an bütün İstanbul'u terör ve korkuya boğduğumuzu düşünerek heyecanlandım; sanki ben de korkmuştum; sanki hayatta yapmak istediğim şeylere sonunda cesaretle başlamıştım; sanki hangi şehirde olduğumun o sırada hiçbir önemi yoktu: Şeytanın, orada, hepsinin üstünde alevlerini saçarak bütün gece asılı kalmasını istiyordum. Biraz sağa sola salındıktan sonra, kimseye ilişmeden, iki kıyıdaki herkesi coşkuyla bağırtarak, Haliç'e indi. Suya batarken hâlâ üzerinden alevler saçıyordu.

Ertesi sabah, Paşa, Hoca'ya, tam masallardaki gibi, bir kese altın yollamış. Gösteriden çok memnun kaldığını, ama Şeytan'ın zaferini yadırgadığını söylemiş. Gösteriye on gece daha devam ettik. Gündüzleri yanık maketleri onarttırıyor, yeni oyunlar tasarlıyor ve zindandan getirttiğimiz tutsaklara fişek doldurtuyorduk. On torba barutla birlikte suratını da yakan bir köle kör oldu.

Düğün şenlikleri bitince Hoca'yı göremez oldum. Bütün gün beni gözetleyen bu meraklı adamın kıskanç gözlerinden kurtulduğum için rahatlamıştım, ama aklım onunla geçirdiğimiz hareketli günlere de takılmıyor değildi. Ülkeme dönünce, bana bu kadar benzemesine rağmen bu benzerlikten hiç sözetmeyen bu adamı herkese anlatacaktım. Hücremde oturuyor, vakit geçirmek için hastalara bakıyordum; Paşa'nın beni çağırdığını duyunca heyecanla,

neredeyse mutlulukla koşarak gittim. Önce acele acele övdü beni, fişek gösterisi herkesi memnun etmiş, çok eğlenmişler, ben çok yetenekliymişim, filân. Sonra, birdenbire söyleyiverdi: Müslüman olursam beni hemen azat edecekmiş. Şaşırdım, aptallaştım, ülkeme dönmek istediğimi söyledim, o aptallıkla kekeleyerek annemden, nişanlımdan sözetmek gibi bir küçüklük bile yaptım. Paşa, beni hiç işitmemiş gibi yeniden aynı şeyi söyledi. Biraz sustum. Aklıma nedense tembel ve haylaz çocukluk arkadaşlarım; babalarına el kaldıran ve nefret edilen çocuklar geliyordu. Din değiştirmeyeceğimi söyleyince, Paşa bana öfkelendi. Hücreme döndüm.

Üç gün sonra Paşa bir daha çağırdı. Bu sefer keyifliydi. Din değiştirmemin kaçmama yarayıp yaramayacağını çıkartamadığım için bir karara varamamıştım. Paşa düşüncemi sordu, burada beni güzel bir kızla kendi eliyle evlendirirmiş! Bir cesarete kapılarak, dinimi değiştirmeyeceğimi söyleyince, Paşa şaşırdı biraz, sonra, aptal olduğumu söyledi. Dinimi değiştirdim diye yüzüne bakamayacağım kimse yokmuş ki çevremde. Sonra, biraz İslâmiyet hakkında konuştu. Susunca hücreme geri yolladı beni.

Üçüncü gidişimde Paşa'nın huzuruna çıkartmadılar. Bir kâhya kararımı sordu. Belki kararımı değiştirirdim, ama bana bunu bir kâhya sordu diye değil! Şu sırada din değiştirmeye hazırlıklı olmadığımı söyledim. Kâhya kolumdan tutup aşağı indirdi beni, bir başkasına teslim etti. Uzun boylu, rüyalarımda sık sık gördüklerim kadar ince bir adamdı bu, koluma girdi, bir yatalağa yardım eder gibi şefkatle, beni bahçenin bir köşesine götürürken, yanımıza rüyalara girmeyecek kadar gerçek bir başkası geldi, iriyarıydı bu. İkisi, bir duvar dibinde durup ellerimi bağladılar, pek de büyük olmayan bir balta vardı ellerinde: Müslüman olmazsam, Paşa boynumun hemen vurulmasını emretmiş. Kalakaldım.

Bu kadar çabuk değil, diye düşünüyordum. Bana acıyarak bakıyorlardı. Bir şey söylemedim. Bari, bir daha sormasınlar diyordum, biraz sonra sordular. Böylece dinim gözümde uğruna kolayca can verilecek bir şey oluverdi; kendimi önemsiyor, bir yandan da soru sordukça dinimden dönmemi zorlaştıran o ikisi gibi kendime acıyordum. Başka bir şey düşünmek için kendimi

zorlayınca, gözümün önünde, evimizin arka bahçesine bakan bir pencereden gördüklerim canlandı: Bir masanın üstündeki sedef kakmalı tepsinin içinde şeftaliler ve kirazlar duruyordu, masanın arkasında hasırdan örülmüş bir sedir vardı, üzerine pencerenin yeşil çerçevesiyle aynı renkte kuştüyü yastıklar konmuştu; daha arkada kenarına bir serçenin konduğu kuyuyla zeytin ve kiraz ağaçlarını görüyordum. Onların arasındaki ceviz ağacının yüksekçe bir dalına uzun iplerle bağlanmış bir salıncak, belli belirsiz bir rüzgârda, hafif hafif kıpırdanıyordu. Bir daha sordukları zaman, dinimi değiştirmeyeceğimi söyledim. Orada bu kütük varmış, diz çökertip başımı dayadılar. Önce gözlerimi kapadım, ama sonra açtım. Biri baltayı aldı. Öbürü, belki de pişman olduğumu söyledi; beni doğrulttular. Biraz daha düşünmeliymişim.

Düşünürken, kütüğün hemen yanında toprağı kazmaya başladılar. Beni hemen oraya gömeceklerini düşündüm, içimde ölümden başka, bir de, ölmeden gömülme korkusu uyandı. Onlar mezarı kazana kadar kararımı veririm diyordum ki, küçük bir çukur kazıp yanıma geldiler. O zaman, burada ölmenin çok aptalca olacağını düşündüm. Müslüman olmaya niyetlendim, ama vakit yoktu buna. Zindana, artık alıştığım sevgili hücreme dönersem, bütün gece oturup düşünür, sabaha kadar din değiştirmeye karar verebilirdim; ama hemen değil.

Hemen tutup götürdüler, çöktürdüler. Başımı kütüğe dayamadan önce ağaçların arasından uçar gibi geçen birini görerek şaşırdım: Ben, sakallarım uzamış, orada, ayaklarım toprağa değmeden sessizce yürüyormuşum. Ağaçlar arasından geçip giden kendi görüntüme sesleneyim dedim, sesim çıkmadı, başını kütüğe yaslanmıştı. O zaman, yaklaşan şeyin uykudan farksız olacağını düşünerek kendimi koyverdim, bekledim, ensem ve sırtım üşüyordu, düşünmek istemiyor, ama üşüyerek düşünüyordum. Sonra beni kaldırdılar ve söylendiler: Paşa çok kızacakmış! Orada, ellerimi çözerlerken azarladılar beni: Allah, Muhammet düşmanıymışım. Yukarı, konağa çıkardılar.

Paşa eteğini öptürdükten sonra gönlümü aldı; dinimden hayatım pahasına dönmediğim için beni sevdiğini söyledi, ama az

sonra atıp tutmaya başladı: Boş yere inat ediyormuşum, hem İslâmiyet daha yüce bir dinmiş filân. Söylene söylene daha da öfkelendi; beni cezalandırmaya kararlıymış. Sonra birisine söz verdiğini anlatmaya başladı, bu sözün başıma gelecek bazı kötülüklerden beni kurtardığını anlıyordum, sonunda söz verdiği ve anlattıklarından tuhaf biri olduğunu anladığım adamın Hoca olduğunu çıkardım. O sırada da Paşa beni Hoca'ya hediye ettiğini söyleyiverdi. Pek bir şey anlamadan bakıyordum önce; Paşa açıkladı: Artık Hoca'nın kölesiymişim, ona bir kâğıt da vermiş, beni azat edip etmemek Hoca'nın elindeymiş, bundan sonra ne yaparsa yaparmış bana. Paşa odadan çıkıp gitti.

Hoca da konaktaymış, beni aşağıda bekliyormuş. Bahçede, ağaçlar arasında gördüğümün o olduğunu o zaman anladım. Yürüyerek evine gittik. Benim dinimden dönmeyeceğimi baştan beri bildiğini söyledi. Evin bir odasını benim için hazırlamış bile. Aç olup olmadığımı sordu. Hâlâ ölüm korkusu vardı üzerimde, bir şey yiyecek halim yoktu. Gene de önüme koyduğu ekmekle yoğurttan birkaç lokma yiyebildim. Lokmalarımı çiğnerken, Hoca da keyifle beni seyrediyordu. Pazardan yeni aldığı güzel atını beslerken ona ileride yaptıracağı işleri düşünerek keyiflenen köylü gibi bakıyordu bana. Hoca'nın, Paşa'ya sunacağı saatin ve kozmoğrafya kuramının ayrıntılarına gömülüp beni unuttuğu zamana kadar bu bakışını sık sık hatırladım.

Sonra, ona her şeyi öğreteceğimi söyledi; Paşa'dan beni bunun için istemiş, beni ancak ondan sonra azat edebilirmiş. Bu "her şey"in ne olduğunu öğrenebilmem için aylar geçmesi gerekti. Okullarda, medreselerde öğrendiklerimmiş "her şey"; orada, benim ülkemde öğretilen bütün astronomi, tıp, mühendislik, bilim! Sonra hücremde duran ve ertesi gün getirttiği kitaplarda yazılanlar da, bütün duyduklarım ve gördüklerim de, nehirler, göller ve bulutlar ve denizler hakkındaki düşüncelerim de, zelzelelerin ve gök gürültüsünün nedenleri de... Geceyarısına doğru yıldızları ve gezegenleri en çok merak ettiğini ekledi. Açık pencereden içeri ayışığı giriyordu, bana, Ay ile Dünya arasındaki o yıldızın varlığı, ya da yokluğu konusunda hiç olmazsa kesin bir kanıt bulmamız

gerektiğini söyledi. Ben, ölümle haşır neşir olduğum bir günün korkulu gözleriyle, aramızdaki sinir bozucu benzerliği yeniden, hiç de istemeden gözlerken, Hoca, artık, "öğretmek" kelimesini kullanmıyordu: Birlikte araştıracaktık, birlikte bulacaktık, birlikte yürüyecektik.

Böylece, kapı aralığından kendilerini dinleyen büyükleri evde olmadığı zamanlarda da derslerini inançla çalışan iki iyi öğrenci, iki iyi kardeş gibi çalışmaya başladık. İlk başlarda, ben daha çok, tembel kardeşi kendisine yetişsin diye eski bildiklerini gözden geçirmeye razı olan iyi niyetli ağabey gibi hissediyordum kendimi; Hoca ise, ağabeyinin bildiklerinin pek fazla bir şey olmadığını kanıtlamaya çalışan zeki kardeş gibi davranıyordu. Aramızdaki bilgi farkı, ona göre, yalnızca, hücremden getirip bir göze dizdiği ve benim hatırladığım ciltlerin sayısı kadardı.

Olağanüstü çalışkanlığı ve zekâsıyla, sonraları daha da ilerleteceği İtalyanca'yı söküp, altı ay içinde bütün kitaplarımı okuyup, bütün hatırladıklarımı da bana tekrarlattığı zaman hiçbir üstünlüğüm kalmamıştı benim. Oysa kendisinde, çoğunun değersizliğini kendisinin de kabul ettiği kitaplarını aşan, öğrenilmiş şeylerden daha doğal ve daha derinden gelen bir bilgi varmış gibi davranıyordu. İşe başladıktan altı ay sonra, artık birlikte öğrenen, birlikte ilerleyen bir çift değildik. O düşünüyor, ben ise yalnızca, onun öyle yapması için bazı ayrıntıları ona hatırlatıyor, ya da bildiklerini yeniden gözden geçirmesine yardım ediyordum.

Çoğunu unuttuğum bu "düşünceler"! daha çok geceleri buluyordu, akşam yediğimiz uydurma bir yemekten, mahallede bütün lâmbalar söndükten ve etraf sessizliğe büründükten çok sonra. Sabahları iki mahalle ötedeki caminin sübyan okuluna hocalığa gidiyor, haftada iki gün de, benim adımımı hiç atmadığım, uzak bir mahalle camiinin muvakkithanesine uğruyordu. Geri kalan zamanı, ya bu gece "düşünceler"ine hazırlanmakla, ya da onların peşinden sürüklenmekle geçiriyorduk. O sıralarda, yakın bir zamanda ülkeme döneceğime umutla inanıyordum, Hoca'yla, ayrıntılarını pek de merakla dinlemediğim "düşünceler"ini tartışmanın, dönüşümü, olsa olsa geciktireceğini düşündüğüm için ona hiç karşı çıkmazdım.

Böylece ilk yılı düşsel yıldızının varlığının, ya da yokluğunun kanıtlarını aramak için içine gömüldüğümüz astronomiyle uğraşarak geçirdik. Büyük paralar dökerek Flemenk'ten mercekler getirtip yaptırdığı teleskoplarla, rasat aletleri ve cetvelleriyle çalışırken düşsel yıldız sorununu unuttu Hoca; daha derin bir soruna girdiğini, Batlamyus'un dizgesini tartışma konusu yapacağını söyledi, ama tartışmıyorduk; o söylüyor ben dinliyordum: Yıldızların asılı durdukları saydam kürelerin saçmalığını anlatıyordu; belki de onları orada tutan başka bir şey vardı, sözgelimi, görülmeyen bir güç, bir çekim gücü, belki; sonra, belki de Güneş gibi, Dünya'nın da başka bir şeyin çevresinde döndüğünü ileri sürdü, belki bütün yıldızlar, bizim varlığımızdan haberdar olmadığımız başka bir merkezin çevresinde dönüyorlardı. Daha sonra Batlamyus'tan çok daha kapsamlı düşüneceğini ileri sürerek, çok daha geniş bir kozmoğrafya için yeni bir yığın yıldızı inceledi, yeni bir dizge için ortaya kuramlar attı; belki de Ay, Dünya'nın, Dünya da Güneş'in çevresinde dönüyordu; belki de merkez Zühre'ydi; ama bunlardan da çabuk bıktı. Sonraları, şimdiki sorununun, bu yeni düşünceleri ortaya atmak değil, yıldızları ve hareketlerini buradakilere tanıtmak olduğunu, bu işe de Paşa'dan başlayacağını söylüyordu ki, Sadık Paşa'nın Erzurum'a sürüldüğünü öğrendik. Başarısız bir kumpasa katıldığı söyleniyormuş. Paşa'nın sürgünden dönüşünü beklediğimiz yıllarda Boğaz'daki akıntının nedenleri üzerine yazacağı bir risale için aylarca Boğaz sırtlarında, iliklerimize işleyen bir rüzgâr içinde, denizin akışını seyrederek ve vadilerde, ellerimizdeki kaplarla Boğaz'a dökülen derelerin ısısını ve akıntısını ölçmeye çalışarak gezindik.

Paşa'nın ricası üzerine, bir işini görmek için gidip üç ay kaldığımız Gebze'de camiler arasındaki namaz vakitlerindeki tutarsızlık, Hoca'ya başka bir düşünce verdi: Namaz vakitlerini gösteren kusursuz bir saat yapacaktı. Masa denilen şeyi ona o sırada öğrettim, ölçülerini vererek bir marangoza yaptırdığım eşyayı eve getirince, Hoca önce hoşlanmadı, bu yeni eşyayı musalla taşına benzetiyordu, uğursuz olduğunu söylüyordu, ama sonraları sandalyelere de, masaya da alıştı; böyle daha iyi düşündüğünü ve yazdığını da söyledi. Namaz saatleri için, güneşin dönüş çemberine

koşut eliptik dişliler döktürmek için İstanbul'a dönerken, masamız bir eşeğin sırtında, arkamızdan geliyordu.

Masaya karşılıklı oturup çalıştığımız o ilk aylarda, Hoca, dünyanın yuvarlaklığı yüzünden, gündüzle gece arasında büyük zaman farklılıkları olan soğuk ülkelerde, namaz ve oruç vakitlerinin nasıl belirleneceğini anlamaya çalışıyordu. Başka bir sorusu da, Mekke'den başka, ne yana dönerse dönsün insanın kıbleye bakabileceği bir başka nokta olup olmadığıydı. İçten içe küçümsediğim bu sorunlarla ilgilenmediğimi gördükçe, Hoca beni hor görürdü, ama benim "üstünlüğümü ve farklılığımı" sezdiğini düşünüyordum o sıralar, o da benim bunu sezdiğimi düşündüğü için öfkeleniyordu belki: Uzunuzun bilimden sözettiği kadar zekâdan da sözederdi; Paşa'yı, İstanbul'a döndüğü zaman tasarılarıyla, daha da geliştireceği ve bir modelle anlaşılır kılacağı yeni kozmoğrafya kuramıyla, yeni saatle etkileyecek; burada bir dirilişin tohumlarını, kendi içindeki merakı herkese bulaştırarak atacaktı: İkimiz de bekliyorduk.

3

O günlerde, saatin her hafta değil de, en azından her ay kurulup ayarlanmasını sağlayacak daha büyük bir dişli mekanizması nasıl geliştirilebilir, diye düşünüyordu; böyle bir dişli takımını geliştirdikten sonra, yılda bir kere ayarlanan bir namaz saati yapmak vardı aklında; bütün sorunun bu büyük saatin kurma aralıkları uzadıkça artan ve ağırlaşan dişlilerini harekete geçirebilecek kuvveti bulmakta olduğunu düşünüyordu ki, muvakkithanedeki dostlarından Paşa'nın Erzurum'dan döndüğünü öğrendi.

Ertesi sabah Paşa'yı kutlamaya gitti. Misafir kalabalığı içinde, Paşa, Hoca'yla ilgilenmiş, buluşları merak etmiş, beni bile sormuş. O gece saati söküp söküp yeniden kurduk, evren modelinin şurasına burasına bir şeyler ekledik, elimizdeki fırçalarla yıldızlara boya sürdük. Hoca, dinleyicilerini etkilemek için gösterişli ve şiirsel bir dille kaleme alıp ezberlediği metinden bana parçalar okudu. Sabaha doğru yıldızların dönüş mantığına ilişkin bu metni, heyecanını yatıştırmak için bir de tersinden okudu. Sonra, çağırttığı bir arabaya araçlarımızı yükletip Paşa'nın konağına gitti. Aylardır evi dolduran saatin ve modelin tek atlı arabanın yüklüğünde küçücük kalmasına şaşarak baktım. Akşam çok geç döndü.

Araçları bahçesine indirdikten ve Paşa, bu tuhaf şeyleri şakadan pek de hoşlanmayan tatsız bir ihtiyarın soğukluğuyla inceledikten hemen sonra, Hoca ezberlediği metinleri ona okumuş. Paşa da beni hatırlamış, yıllar sonra Padişah'ın da söyleyeceği şu sözü söylemiş: "O mu öğretti sana bunları?" İlk tepkisi yalnızca buymuş. Hoca ise Paşa'yı daha da şaşırtan bir tepki göstermiş. "Kim?" Sonra, ama hemen anlamış sözkonusu olanın ben olduğumu. Paşa'ya benim, okumuş bir aptal olduğumu söylemiş. Bunu bana anlatırken benimle ilgilenmiyordu, aklı Paşa konağındaki olup bitenlerdeydi hâlâ. Sonra ısrarla, hepsinin kendi buluşu olduğunu söylemiş, ama Paşa ona inanmamış, bir suçlu arar gibi hâli varmış ve o suçlunun da çok sevdiği Hoca olmasına sanki gönlü bir türlü razı olmuyormuş.

Böylece yıldızlardan sözedeceklerine benden sözetmişler. Hoca'nın bu konuda konuşmaktan pek de hoşlanmadığını anlıyordum. Böylece bir sessizlik olmuş, Paşa'nın da dikkati çevresindeki diğer konuklara kaymış. Akşam yemeğinde Hoca yıldızlardan ve buluşlarından sözetmek için bir girişimde daha bulununca, Paşa, benim yüzümü hatırlamaya çalıştığını, ama aklına Hoca'nın yüzü geldiğini söylemiş. Sofrada başkaları da varmış, insanların çift yaratıldığı konusunda bir gevezeliktir başlamış, bu konuda abartılmış örnekler hatırlanmış, annelerinin birbirine karıştırdığı ikiz kardeşlerden, birbirlerini görünce korkan, ama büyülenmiş gibi birbirlerinden bir daha ayrılamayan benzerlerden, suçsuzların yerine geçen haydutlardan sözetmişler. Yemek bitip konuk kalabalığı dağılırken Paşa, Hoca'dan kalmasını istemiş.

Hoca yeniden anlatmaya başladığında, Paşa önce pek eğlenmiyormuş, hatta pek de anlaşılır gözükmeyen birtakım karışık bilgilerle keyfi yeniden kaçırıldığı için memnun da değilmiş, ama sonra, Hoca'nın ezberden okuduğu metni üçüncü defa dinledikten ve modelimizdeki dünyanın ve yıldızların birkaç kere fıldır fıldır gözünün önünde döndüğünü gördükten sonra, bir şeyler anlar gibi olmuş, en azından, belli belirsiz bir merak duyup Hoca'nın anlattıklarını dikkatle dinlemeye başlamış. O zaman Hoca, yıldızların herkesin sandığı gibi öyle değil, böyle döndüğünü heyecanla tekrarlamış. "Peki," demiş Paşa sonunda, "anladım, öyle de olabilirler, niye olmasınlar sanki." O zaman Hoca susmuş.

Uzun bir sessizlik olmuştur diye düşündüm. Pencereden dışarıya, Haliç'in karanlığına bakan Hoca söylendi. "Neden durakladı, neden daha ileri gitmedi?" Bir soruysa bu, cevabını ben de onun gibi bilmiyordum: Belki ilerideki gidilecek o yer konusunda Hoca'nın bir düşüncesi vardır, diye kuşkulanıyordum gerçi, ama o da bir şey söylemedi. Herkesin kendisine benzememesinden huzursuzluk duyuyordu sanki. Paşa, daha sonra saatle ilgilenmiş, içini açtırıp dişlilerin, mekanizmanın, ağırlığın neye yaradığını sormuş. Sonra karanlık ve ürpertici bir yılan deliğini karıştırır gibi,

korka korka parmağını tıkırdayan aletin içine sokmuş ve çekmiş. Bu sırada Hoca saat kulelerini anlatıyormuş, herkesin aynı kusursuz anda kılacağı namazın gücünden sözediyormuş ki, birden Paşa parlayıvermiş. "Kurtul ondan!" demiş. "İstersen zehirle, istersen azat et. Rahatlarsın." Bir an korku ve umutla Hoca'ya bakmış olmalıyım. Onlar işin farkına varıncaya kadar beni azat etmeyeceğini söyledi.

Farkına varılacak şeyin ne olduğunu sormadım. Belki de, Hoca'nın da bunu bilmediğini öğrenmekten, bir önseziyle korkuyordum. Sonra, başka şeylerden sözetmişler, Paşa somurtup önündeki araçlara küçümseyerek bakıyormuş. Paşa'nın yeniden ilgileneceğini umutla bekleyen Hoca, artık pek de istenilmediğini bilebile geç saatlere kadar konakta oturmuş. Sonra araçlarını arabaya yüklettirmiş. Arabanın karanlık ve sessiz dönüş yolundaki bir evde, yatağında uyuyamayan birini düşledim ben: Tekerleklerin gürültüsü arasından iri saatin tıkırtısını duyuyor ve meraklanıyordu.

Hoca gün aydınlanana kadar ayakta kaldı. Sönen mumun yenisini yakacaktım, yaktırmadı. Bir şey söylememi istediğini bildiğim için: "Paşa anlayacaktır," dedim. Karanlıktayken söylemiştim bunu, belki o da biliyordu inanmadığımı, ama biraz sonra karşılık verdi: Bütün iş, Paşa'nın durakladığı o anın sırrını çözmekteymiş.

İlk fırsatta bu sırrı çözmek için Paşa'ya gitti. Bu sefer Paşa neşeyle karşılamış onu. Olup biteni, ya da niyetlerini anladığını söylemiş, Hoca'nın gönlünü aldıktan sonra bir silâh için çalışmasını öğütlemiş ona. “Düşmanlarımıza dünyayı zindan edecek bir silâh!" Böyle demiş, ama bu silâhın nasıl bir şey olacağını söylememiş. Bilime merakını bu yöne akıtırsa, işte o zaman Paşa desteklermiş Hoca'yı. Tabii, beklediğimiz dirlikten hiç sözetmemiş. Yalnızca Hoca'ya içi akçe dolu bir kese vermiş. Evde açıp saydık, on yedi taneydi, tuhaf rakkam! Padişah'ı, Hoca'yı dinlemeye kandıracağını bu keseyi verdikten sonra söylemiş. Çocuğun "böyle şeylere" meraklı olduğunu anlatmış. Ne ben, ne de kolayca umutlanan Hoca hevese kapıldık bu sözden, ama bir hafta sonra bir haber getirdiler. Paşa bizi, beni de, evet, iftardan sonra Sultan'a çıkaracakmış.

Hazırlık olarak Hoca, Paşa'ya okuduğu metni dokuz yaşındaki bir çocuğun anlayacağı şekilde değiştirerek ezberledi. Ama aklı Padişahta değil nedense Paşa'daydı, Paşa'nın neden durakladığında. Bunun sırrını bir gün keşfedecekmiş. Paşa'nın yapılmasını istediği silâh nasıl bir şey olabilirdi? Benim söyleyecek pek bir şeyim kalmamıştı, kendi kendine çalışıyordu. Hoca gece yarılarına kadar odasına kapanırken, ben artık ülkeme ne zaman döneceğimi bile düşünmeden, aptal bir çocuk gibi, penceremin önünde boş boş oturur hayâl kurardım: Masanın başında çalışan Hoca değil benmişim, istediğim zaman istediğim yere gidebilirmişim!

Akşamüstü araçlarımızı bir arabaya yükleyip saraya gittik. İstanbul sokaklarını seviyordum artık, görünmeyen adam olduğumu, onlar arasından, bahçelerdeki iri çınar, kestane ve erguvan ağaçları arasından hayâl gibi geçtiğimi düşlerdim. Araçları, başkalarının da yardımıyla, gösterdikleri yere, ikinci avluya kurduk.

Padişah, boyu başına göre kısa, kırmızı yanaklı sevimli bir çocuktu. Araçları, kendi oyuncaklarıymış gibi elliyordu. Onunla akran ve arkadaş olmak istediğimi o zaman mı, yoksa çok sonra, on beş yıl sonra yeniden karşılaştığımız zaman mı düşündüğümü çıkaramıyorum şimdi; ama ona haksızlık etmemek gerektiğini hemen hissettim. O sırada Hoca bir tutukluk geçiriyor, Padişahın çevresindeki kalabalık da, merakla onu bekliyordu. Sonunda başlayabildi; hikâyesine yepyeni şeyler eklemiş: Yıldızlardan akılları olan canlı yaratıklar gibi sözetti, geometri ve aritmetik bilen ve bildiklerine göre uyumla dönen, çekici esrarlı yaratıklara benzetti onları. Arada bir başını kaldırarak göğe hayranlıkla bakan çocuğun etkilendiğini gördükçe coşuyordu. İşte, üzerinde asılı durarak yıldızların döndüğü saydam küreleri burada göstermişti, işte Zühre şuradaydı ve böyle dönüyordu ve şurada duran kocaman şey de Ay'dı ve o da, demek ki, yerini başka türlü değiştiriyordu. Hoca yıldızları döndürdükçe modele takılı zil, hoş sesiyle çalıyor, küçük padişah korkarak bir adım geriliyor, sonra cesaretini toplayıp çınlayan aracı; sihirli bir kutuya sokulur gibi yaklaşarak anlamaya çalışıyordu.

Şimdi, anılarımı toparlayıp kendime bir geçmiş uydurmaya çalışırken, bunun tam çocukluğumda dinlediğim masallara, o masalları resimleyen ressamlara uygun bir mutluluk tablosu olduğunu düşünüyorum. Pastaya benzeyen kırmızı damlı evlerle, tersine çevrilince kar yağdıran o camdan küreler eksikti bir tek. Sonra çocuk sormaya, Hoca da cevap yetiştirmeye başladı.

Bu yıldızlar havada öyle nasıl duruyorlardı? Saydam kürelere asılıydılar! O küreler neden yapılmıştı? Kendilerini saydam yapan saydam bir maddeden! Birbirlerine çarpmıyor muydular? Hayır, maketteki gibi kat kattılar! O kadar yıldız vardı, niye o kadar küre yoktu? Çünkü onlar çok uzaklardaydılar! Ne kadar çok? Çok, çok! Öteki yıldızların da, döndükçe çalan zilleri var mıydı? Hayır, zili yıldızların bir tam dönüş yaptıkları anlaşılsın diye biz koymuştuk! Gök gürültüsünün bununla ilgisi var mıydı? Yoktu! Neyle ilgisi vardı? Yağmurla! Yarın yağacak mıydı? Göğe bakılırsa yağmayacaktı! Gök, Padişah'ın hasta aslanı için ne diyordu? İyileşeceğini, ama sabırlı olmak gerektiğini; vb. vb.

Hasta aslan hakkında düşüncesini belirtirken, Hoca, yıldızlar hakkında konuşurken yaptığı gibi, gene göğe bakmıştı. Eve döndükten sonra bu ayrıntıdan küçümseyerek sözetti. Önemli olan çocuğun bilim ile safsatayı birbirinden ayırması değil, bir şeylerin farkına varmasıymış. Gene aynı kelimeyi kullanıyordu, üstelik farkına varılacak şeyin ne olduğunu ben fark etmişim gibi yapıyordu bunu. Ben ise artık Müslüman olsam da bir, Müslüman olmasam da diye düşünüyordum. Saraydan çıkarken verdikleri keseden tam beş altın çıkmıştı. Hoca, Padişah'ın yıldızlarda olup bitenlerin arkasında bir mantık olduğunu sezdiğini söyledi. Ah Padişah, sonra, çok sonra, tanıdım onu! Aynı Ay'ın, bizim evin penceresinden gözükmesi şaşırttı beni, çocuk olmak istiyordum! Hoca kendini tutamayıp aynı konuya döndü: Aslan sorunu önemli değilmiş, çocuk hayvanları seviyormuş, o kadar.

Ertesi gün odasına kapanıp çalışmaya başladı: Birkaç gün sonra saati ve yıldızlan gene arabaya yükletti, pencere kafeslerinin

arkasındaki o meraklı bakışlar altında sübyan okuluna gittiler bu sefer. Akşam döndüğünde canı sıkkındı, ama susacak kadar değil: "Çocukların da Sultan gibi anlayacaklarını düşündüm, ama yanıldım." dedi. Yalnızca korkmuşlar, Hoca anlattıktan sonra, sorunca, bir çocuk gökyüzünün öte tarafında cehennem olduğunu söylemiş, ağlamaya başlamış.

Ondan sonraki haftayı Padişah'ın anlayışına olan inancını pekiştirmekle geçirdi; ikinci avluda geçirdiğimiz dakikaları bana tek tek hatırlatıyor, kanıtlarını onaylatıyordu: Çocuk zekiydi evet; düşünmesini şimdiden biliyordu, evet; çevresinin baskısından şimdiden kurtulabilecek kadar kişilik sahibiydi, evet! Sonraları, Sultan bizim için rüyalar görmeye başlamadan önce, biz onun için rüya görmeye böyle başladık işte. Hoca, saat için de çalışıyordu bu arada; silâh için de bir şeyler düşündüğünü sanıyordum, çünkü çağırıldığında Paşa'ya öyle demiş. Ama Paşa'dan umudunu kestiğini seziyordum. "Ötekiler gibi oldu," dedi onun için. "Bilmediğini bilmek istemiyor artık!" Bir hafta sonra Padişah gene çağırdı, gitti.

Sultan, Hoca'yı neşeyle karşılamış. "Aslanım iyileşti," demiş, "dediğin çıktı." Sonra, çevresindeki kalabalıkla birlikte avluya çıkmışlar. Havuzdaki balıkları göstermiş Padişah, onları nasıl bulduğunu sormuş. Bunu bana anlatırken. "Kırmızıydılar," dedi Hoca, "başka söyleyecek bir şey de aklıma gelmiyordu." Balıkların hareketlerinde bir düzen sezmiş o an; sanki aralarında konuşup bu düzeni kusursuzlaştırmaya çalışıyorlarmış. Hoca balıkları akıllı bulduğunu söylemiş. Padişah'a durmadan annesinin öğütlerini hatırlatan haremağalarının birinin yanındaki bir cüce, bu söze gülünce, Sultan onu azarlamış. Arabalara binerlerken de ceza olsun diye kırmızı saçlı cüceyi yanına almamış.

Arabalarla At Meydanı'na gitmişler, aslanhaneye. Eski bir kilisenin sütunlarına, Padişah'ın Hoca'ya teker teker gösterdiği aslanlar, leoparlar, kaplanlar zincirlerle bağlıymış. Hoca'nın iyileşeceğini bildiği aslanın önünde durmuşlar, çocuk konuşmuş onunla, aslanı Hoca'ya tanıtmış. Sonra bir köşede yatan başka bir aslanın yanına gitmişler, ötekiler gibi pis kokmayan bu hayvan

gebeymiş. Padişah, gözleri parlayarak sormuş: "Bu aslan kaç tane doğurur, kaçı erkek kaçı dişi olur?"

Siniri bozulan Hoca sonradan bana, "hata ettim," dediği bir şey yapmış, astronomiden anladığını, ama müneccim olmadığını Padişah'a söylemiş. "Ama Müneccimbaşı Hüseyin Efendi'den daha iyi biliyorsun!" demiş çocuk. Hoca cevap vermemiş, çevredekilerden işiten olur da Hüseyin Efendi'ye yetiştirirler, diye korkuyormuş. Canı sıkılan Padişah üstelemiş: Yoksa Hoca hiçbir şey bilmiyor muymuş, yıldızlara boş yere mi bakıyormuş yoksa?

Bunun üzerine Hoca, çok daha sonraları söylemeyi tasarladığı şeyleri hemen anlatmak zorunda kalmış: Yıldızlardan çok şeyler öğrendiğini, bu öğrendiklerinden çok yararlı sonuçlar çıkardığını söylemiş. Gözlerini açarak dinleyen Padişah'ın suskunluğunu iyiye yorarak yıldızları gözleyecek bir rasathane yapılması gerektiğini söylemiş; tıpkı rahmetli dedesi I. Ahmet'in dedesi III. Murat'ın taa doksan yıl önce buyurup rahmetli Takiyüddin Efendi'ye yaptırttığı ve sonradan ilgisizlikten yıkılan o rasathane gibi bir şey; hayır, ondan daha da gelişmiş bir şey: Bir bilimlerevi ki, içinde yalnız yıldızları değil, bütün âlemi, nehirleri ve denizleri, bulutları ve dağları, çiçekleri ve ağaçları ve tabii, hayvanları da, gözlemliyen bilginler yan yana gelsinler ve gözledikleri şeyleri konuşa konuşa ilerletsinler ki, aklımız gelişsin.

Hoca'dan, benim de ilk defa duyduğum bu tasarıyı, tatlı bir masal dinler gibi dinlemiş Padişah. Arabalarla saraya dönerlerken bir daha sormuş: "Aslan nasıl doğuracak dersin?" Hoca, daha önce düşündüğü için söylemiş bu sefer: "Doğan yavruları birbirlerine denk olacak!" Bana evde bu sözün hiçbir tehlikesi olmadığını söyledi. "O aptal çocuğu avucumun içine alacağım," diyordu, "Müneccimbaşı Hüseyin Efendi'den daha becerikliyim!" Padişah'tan sözederken bu kelimeyi kullanması beni şaşırtmıştı; dahası nedense alınmıştım da. O sıralarda, iç sıkıntısıyla ev işleriyle uğraşıyordum.

Sonra, o kelimeyi bütün kilitlere uyan sihirli bir anahtar gibi kullanmaya başladı: Aptal oldukları için başlarının üstünde gezinen yıldızlara bakıp düşünmüyorlardı, aptal oldukları için öğrenecekleri

şeyin önce neye yarayacağını soruyorlardı, aptal oldukları için ayrıntılara değil özetlere meraklıydılar, aptal oldukları için birbirlerine benziyorlardı vb. Birkaç yıl önce, ülkemde, bu tür açıklamaları yapmaktan ben de çok hoşlanmama rağmen, Hoca'ya bir şey söylemezdim. O sıralarda benimle değil aptallarıyla ilgiliydi zaten. Benim aptallığım başka türlüymüş. Gördüğüm bir rüyayı o günlerdeki boşboğazlığımla ona anlatmıştım: Benim yerime geçip ülkeme gidiyor, nişanlımla evleniyor, düğünde kimse onun ben olmadığını fark etmiyordu, bense bir Türk kıyafetiyle bir köşeden seyrettiğim eğlencenin ortasında annem ve mutlu nişanlımla karşılaşıyor, beni uykudan uyandıran gözyaşlarıma rağmen ikisi de kim olduğumu anlamadan bana sırtını dönüp uzaklaşıyorlardı.

O sıralarda iki kere Paşa'nın konağına gitti. Paşa, galiba, Hoca'nın, kendi denetimi dışında Padişah'la yakınlık kurmasından hoşlanmıyordu; sorguya çekmiş onu: Beni sorduğunu, hakkımda araştırma yaptırdığını çok sonra, Paşa İstanbul'dan sürüldükten sonra bana söyledi; yoksa günlerimi zehirlenme korkusuyla geçirecektim. Gene de, Paşa'nın, Hoca'dan çok bana ilgi duyduğunu seziyordum; Hoca'yla aramızdaki benzerlikten, benden daha çok Paşa'nın tedirgin olması gururumu okşardı. O sıralarda, sanki bu benzerlik, Hoca'nın hiçbir zaman öğrenmek istemeyeceği ve varlığı bana tuhaf bir cesaret veren bir sırdı: Kimi zamanlar, sırf bu benzerlik yüzünden Hoca yaşarken tehlikeden uzak olduğumu düşünürdüm. Belki de bu yüzden Paşa'nın da o aptallardan biri olduğunu söylediğinde Hoca'ya karşı çıkardım; o zaman sinirlenirdi. Benden hem vazgeçemediğini, hem de utandığını sezmek, alışmadığım bir arsızlığa iterdi beni: Durup durup Paşa'yı, Paşa'nın ikimiz için dediklerini sorar, Hoca'yı, nedeni galiba kendisine de açık olmayan bir öfkeye boğardım. O zaman, inatla tekrarlayarak söylerdi: Paşa'nın da ayağını kaydıracaklarmış, yakında Yeniçeriler bir şey yapacaklarmış, sarayın içinde de bir şeyler tezgâhlandığını seziyormuş. Bu yüzden, Paşa'nın dediği gibi, silâh için çalışacaksa, bunu gelip geçici bir vezir için değil, Padişah'a sunmak için yapmalıymış.

Bir ara, yalnızca bu belirsiz silâh tasarısıyla uğraştığını düşündüm; uğraşıyor ama ilerletemiyor, diyordum. İlerletseydi çünkü, bana açılacağından, beni küçümsemeye çalışarak da olsa, ne düşündüğümü öğrenmek için kurduklarını bana anlatacağından emindim. Bir akşam, iki-üç haftada bir yaptığımız gibi, Aksaray'daki o eve gitmiş, müzik dinledikten sonra kadınlarla yatmış, eve dönüyorduk. Hoca, bana, sabaha kadar çalışacağını söyledi, sonra, kadınları sordu, hiç yapmadığımız bir şeydi kadınlardan sözetmek, "düşünüyorum," dedi sonra birden, ama neyi düşündüğünü söylemeden eve gelir gelmez odasına kapandı. Ben de, artık sayfalarını bile çevirmeye üşendiğim kitapların arasında kaldım ve onu düşündüm: ilerletemediğine inandığım herhangi bir tasarıyı, ya da düşüncesini, kapandığı odada hâlâ bütünüyle alışamadığı masaya oturup önündeki boş kâğıtlara baktığını, masanın başında saatlerce utanç ve öfkeyle bomboş oturduğunu...

Gece yarısından çok sonra odasından çıktı, küçük bir soruna takıldığı için yardım isteyen öğrencinin alçakgönüllü utangaçlığıyla beni içeri çağırdı, masasının başına. Hiç çekinmeden, "Yardım et," dedi bana. "Beraber onları düşünelim, tek başıma ilerliyemiyorum." Bir an, bunun kadınlarla ilgili bir şey olduğunu düşünerek sustum. Boş boş baktığımı görünce, "aptallar üzerine düşünüyorum," dedi ciddiyetle. "Niye o kadar aptallar?" Sonra, benim cevabımı biliyormuş gibi ekledi: "Peki, aptal değiller, ama kafalarında bir şey eksik." "Onların," kim olduğunu sormadım. "O bilgiyi kafalarının içinde tutabilecekleri bir yer yok mu?" dedi, sanki bir kelime arıyordu, çevresine bakındı. "Kafalarının içinde bir kutu, kutular, şu dolabın gözleri gibi, karışık şeyleri içine yerleştirebilecekleri bir köşe olması gerekir, ama sanki yok öyle bir şey. Anlıyor musun?” Bir şeyler anladığıma kendimi inandırmak istiyordum, ama pek başaramıyordum bunu. Uzun bir süre karşılıklı sustuk. "İnsanın niye öyle, ya da böyle olduğunu kim bilebilir ki zaten?" dedi sonunda. "Ah, keşke gerçek bir hekim olsaydın da bana öğretseydin," dedi sonra, "gövdelerimizi, gövdelerimiz ve kafalarımızın içini." Sanki biraz

utandı. Beni korkutmak istemediği için takındığını sandığım sağlıklı bir tavırla açıkladı: Teslim olacak değilmiş, sonuna kadar gidecekmiş, hem sonunda ne olacak diye merak ettiği için, hem de yapılacak başka bir şey olmadığı için. Anlamıyordum, ama bütün bunları benden öğrendiğini düşünmek hoşuma gidiyordu.

Sonraları, ne anlama geldiğini ikimiz de biliyormuşuz gibi, bu sözünü sık sık tekrarladı. Ama takındığı bu kararlılıkta daha çok soru soran hülyalı bir öğrencinin edası vardı; sonuna kadar gideceğini her söyleyişinde, ben, başına gelenlerin nedenlerini soran çaresiz bir âşıkın hüzünlü ve öfkeli ilenmelerine tanık olduğumu sanırdım. O sıralarda çok da sık söylüyordu bu sözü; yeniçerilerin bir isyan hazırlığı içinde olduğunu öğrendiği zaman söylüyordu, sübyan okulundaki öğrencilerin yıldızlardan çok melekleri merak ettiğini bana anlattıktan sonra söylüyordu, çok paralar vererek aldığı bir elyazmasını daha yarısına gelmeden öfkeyle bir kenara attıktan sonra ve artık sırf alışkanlık yüzünden muvakkithanede buluşup söyleştikleri dostlarından ayrıldıktan sonra söylüyordu ve iyi ısıtılmamış hamamda üşüttükten sonra ve çevresine ve çiçekli yorganının üstüne serdiği sevgili kitaplarıyla yatağına uzandıktan sonra ve cami avlusunda abdest alanların budalaca konuşmalarını dinledikten sonra söylüyordu ve donanmanın Venediklilere yenildiğini öğrendikten ve yaşının geçmekte olduğunu söyleyerek onu evlendirmek için ziyarete gelen mahallelileri sabırla dinledikten sonra, gene tekrarlıyordu: Sonuna kadar gidecekmiş.

Şimdi düşünüyorum: Bu yazdıklarımı sonuna kadar okuyan kim, olup biteni, ya da, hayâl edip anlatabildiğim her şeyi sabırla izleyen hangi okuyucu, Hoca'nın bu sözünü tutmadığını söyleyebilir?

4

Yaz sonuna doğru bir gün, Müneccimbaşı Hüseyin Efendi'nin cesedinin İstinye kıyısında bulunduğunu duyduk. Paşa katli için fetvayı en sonunda almış, o da saklandığı yerde rahat durmayıp, Sadık Paşa yakında ölecek, belirtisi var, diye sağa sola kâğıtlar yolladığından yerini belli etmiş. Anadolu'ya geçmek isterken cellâtlar sandalına yetişip boğmuşlar. Malına mülküne el konulduğunu öğrenince Hoca müneccimbaşının kâğıtlarını, kitaplarını, defterlerini ele geçirmek için harekete geçti; bunun için, birikmiş ne kadar parası varsa rüşvete harcadı. Bir akşam eve koca bir sandık içinde getirdiği binlerce sayfayı bir hafta içinde yuttuktan sonra, öfkeyle bundan çok daha iyisini yapabileceğini söyledi.

Dediğini yaparken ben de ona yardım ettim. Padişah'a sunmaya karar verdiği Hayat-ül-Hayvan ve Acaib-ül-Mahlûkat adlı iki risale için ona Empoli'deki evimizin geniş bahçelerinde, çayırlarında gördüğüm güzel atları, alelade eşekleri, tavşanları, kertenkeleleri anlattım. Hoca'nın, hayal gücümün ne kadar sınırlı olduğunu söylemesi üzerine, nilüferli havuzumuzdaki bıyıklı frenk kurbağalarını, Sicilya lehçesiyle konuşan mavi papağanları ve çiftleşmeden önce karşılıklı oturup birbirlerinin tüylerini temizleyen sincapları hatırlayarak anlattım. Sultan'ın çok ilgilendiği, ama Saray'ın birinci avlusunun aşırı temizliği yüzünden yeterince bilgi sahibi olamadığı bir konu olan, karıncaların hayatı, üzerinde uzunuzun dikkatle çalıştığımız bir bölüm oldu.

Hoca, karıncaların düzenli, mantıklı hayatını kaleme alırken çocuk padişahı eğiteceğimizi de düşlüyordu. Bu amaç için, bildiğimiz kara karıncaları yetersiz bulunca, Amerika'daki kırmızı karıncaların düzenini anlattı. Bu da ona, Amerika denilen yılanlı ülkede yaşayan ve yaşadıkları hayatı hiç değiştirmeyen hımbıl yerlilerin başlarına gelenler üzerine, hem acıklı, hem de hisseli bir kitap yazma düşüncesini verdi: Bana ayrıntılarını anlatırken, hayvanlara ve ava düşkün bir çocuk kralın bilimle ilgilenmediği için, sonunda nasıl İspanyol gâvurları tarafından kazığa oturtulduğunu da yazacağını

söylediği bu kitabı, sanırım bitirmeye cesaret edemedi hiç. Kanatlı mandaları, altı bacaklı öküzleri, iki başlı yılanları daha anlaşılır kılmak için çağırdığımız minyatür ustasının çizdikleri ikimizi de memnun etmedi. "Gerçek eskiden böyleydi," dedi Hoca. "Şimdiyse her şey üç boyutlu, gerçek gölgeli, baksana; en sıradan karınca bile gölgesini, arkasında ikizini taşır gibi sabırla katlanarak taşıyor."

Sultan hiç sordurtmadığı için, risaleleri Padişah'a, Paşa'nın aracılığıyla sunmaya karar vermişti, ama sonra çok pişman oldu bundan. Paşa, yıldız ilminin safsata olduğunu, Müneccimbaşı Hüseyin Efendi'nin boyundan büyük işlere karıştığını, siyasi dolaplar çevirdiğini, Hoca'nın da, şimdi onun boş kalan yerinde gözü olmasından kuşkulandığını, bilim denen şeye inandığını, ama bunun yıldızlarla değil silâhlarla ilgisi olduğunu, Müneccimbaşılığın uğursuz bir iş olduğunu, bunun o göreve gelenlerin hepsinin sonunda öldürülmelerinden, ya da, daha da kötüsü, günün birinde sırra kadem basıp yok olmalarından anlaşıldığını, çok sevdiği ve bilimine güvendiği Hoca'nın da bu yüzden, bu görevi almasını hiç istemediğini, zaten yeni Müneccimbaşının bu işi gereğince yapabilecek kadar aptal ve saf olan Sıtkı Efendi olacağını, Hoca'nın eski Müneccimbaşının kitaplarını elde ettiğini duyduğunu, bu işle ilgilenmemesini istediğini söylemiş. Hoca da ona, bilimden başka bir şeyle ilgilenmediğini söyleyerek, Padişah'a ulaştırmasını istediği risaleleri vermiş. Akşam, evde bilimden başka bir şeyle ilgilenmeyeceğini, ama bu bilimi yapabilmek için gerekli her şeyi de yapacağını söyledi; ilk iş olarak da Paşa'ya lanet okudu.

Sonraki ay, hayâl gücümüzün renkli hayvanlarına çocuğun nasıl bir tepki göstereceğini merak ederken, Hoca, hâlâ saraydan neden çağırılmadığını düşünüyordu. Ava çağırdılar sonunda; o Padişah'ın yanına, ben, uzaktan seyretmeye, Kâğıthane deresi kıyısındaki Mirahor köşküne gittik; kalabalıktı. Bostancıbaşı her şeyi hazırlamış: Tavşanları ve tilkileri koyuverip arkasından tazıları saldılar, seyrettik: Tavşanın teki arkadaşlarından ayrılıp kendini suya atınca herkes onu izledi; yüze yüze karşı kıyıya geçince bostancılar oraya da köpek salmak istediler, ama biz uzaktakiler de duyuyorduk. Padişah "tavşan azat olsun," diye izin vermedi. Ama yabancı bir

köpek öte yakadaymış, tavşan gene kendini suya attı, ama köpek yetişip yakaladı onu, bostancılar hemen üşüşüp köpeğin ağzından tavşanı aldılar. Padişah'ın huzuruna getirdiler. Çocuk hemen hayvanı inceletti, üzerinde ciddî bir yara olmadığını görünce sevindi; dağ başına götürülüp tavşanın salıverilmesini buyurmuş. Sonra, aralarında Hoca'yı ve kırmızı saçlı cüceyi de gördüğüm kalabalık, Padişah'ın çevresinde toplandı.

Akşam Hoca anlattı: Padişah bu olay neye yorulmalı diye sormuş. Herkesten sonra, sıra kendisine geldiğinde, Hoca, Sultan'ın hiç beklenmedik yerden düşmanları çıkacağını, ama tehlikeyi kazasız belâsız atlatacağını söylemiş. Düşmanları, ölüm tehlikesinden sözeden, hattâ Padişah'la tavşanı bir tutan bu yorumu kötülemeye kalkmışlarsa da, aralarında yeni Müneccimbaşı Sıtkı Efendi de olan kalabalığı Sultan susturmuş, Hoca'nın sözlerinin kulağına küpe olacağını söylemiş. Sonra doğanların başına üşüştükleri karakuşun, can havliyle kendini savunmasını ve arsız tazıların küçük parçalara ayırdıkları bir tilkinin acıklı sonunu seyrederlerken, Sultan, aslanının biri dişi biri erkek, birbirine denk iki yavru doğurduğunu, hayvanlar kitaplarını çok sevdiğini söylemiş, Nil çevresindeki çayırlarda rastlanan mavi kanatlı boğaları ve pembe kedileri sormuş. Hoca tuhaf bir zafer sarhoşluğu ve korku içindeydi.

Saray'da bir şeyler olduğunun haberini bundan çok sonra aldık: Kösem Sultan, yeniçeri ağalarıyla anlaşmış, Sultan'ı ve annesini öldürtüp yerine Şehzade Süleyman'ı geçirmek için bir düzen kurmuş, ama sökmemiş. Kösem Sultan'ı ağzından burnundan kan gelene kadar boğup öldürmüşler. Hoca, olup biteni, muvakkithaneye gelen aptal dostlarının dedikodularından öğreniyor, bir de, okula gidiyor, başka hiçbir yere çıkmıyordu.

Sonbaharda, bir ara kozmoğrafya kuramını yeniden ele almayı düşündü, ama umutsuzluğa kapıldı: Rasathane gerekiyordu; üstelik aptalların yıldızlara metelik vermemesi gibi, yıldızlar da aptallara metelik vermiyordu. Kış geldi, kapalı günler başladı, bir gün Paşa'nın azledildiğini öğrendik. Onu da boğduracaklarmış, ama Valde Sultan razı olmamış, malını mülkünü alıp Erzincan'a sürmüşler. Bir daha da ölümünden başka haberini almadık. Hoca,

artık kimseden korkmadığını söyledi, kimseye de on paralık minnet borcu yokmuş, bunu söylerken benden bir şey öğrenip öğrenmediğine ne kadar karar vermişti, bilmiyorum. Çocuktan da, anasından da çekinmiyormuş artık. "Ya devlet başa, ya kuzgun leşe," diyecek gibiydi, ama evimizde, kitaplar arasında kuzu kuzu oturuyor, Amerika'daki kırmızı karıncalardan sözederek yeni bir karıncanamenin düşlerini kuruyorduk.

Ondan öncekiler ve ondan sonraki birçokları gibi o kışı evde geçirdik; hiçbir şey olmadı. Soğuk gecelerde, poyrazın kapısından bacasından girdiği evin alt katında sabaha kadar oturur konuşurduk. Beni küçümsemiyordu artık, ya da küçümser gibi yapmaya üşeniyordu. Bu yakınlığı, ne saraydan, ne de saraya yakın bir çevreden kimsenin onu aramamasına bağlıyordum. Bazan da, aramızdaki benzerliği benim kadar gördüğünü düşünürdüm, bana bakarken kendini görüyor artık, diye meraklanırdım: Neydi düşündüğü? Hayvanlar üzerine uzun bir risale daha bitirmiştik, ama Paşa sürgün edildiği, Hoca, saraya girip çıkan uzak tanıdıkların hiçbirinin ağız kokusunu çekmeye hazır olmadığını söylediği için masanın üzerinde duruyordu. Arada bir, boş geçirdiğim günlerin sıkıntısıyla, sayfalarını açar, çizdiğim mor çekirgelere, uçan balıklara bakar, Padişah'ın bu satırları okuyunca ne düşüneceğini merak ederdim.

Hoca'yı ancak bahar başında çağırdılar. Çocuk onu görünce çok sevinmiş; Hoca’nın dediğine göre, her hareketinden, her sözünden kendisini uzun zamandır düşündüğü, ama çevresindeki aptalların baskısıyla aramadığı anlaşılıyormuş. Padişah, hemen sözü babaannesinin kumpasına getirmiş, Hoca’nın bu tehlikeyi öngördüğünü söylemiş, ama Sultan'ın bu tehlikeden sağ salim kurtulacağını da öngörmüşmüş Hoca. O gece, sarayda, canına kastedenlerin çığlıklarını işitirken hiç korkmamış çocuk, aklına tavşana dişleri işlemeyen hain köpek gelmiş çünkü. Padişah, övgü özlerinden sonra, Hoca'ya uygun bir yerde bir dirlik verilmesini buyurmuş. İş kehanete kalmadan, Hoca çıkmak zorunda kalmış, dirlik beratı için yaz sonunu beklemesini söylemişler.

Beklerken, Hoca dirliğin gelirine güvenerek bahçeye küçük çapta bir rasathane kurmayı tasarladı; kazılacak kuyunun boyutlarını, yerleştireceği araçların maliyetini hesapladı, ama bu sefer çabuk bıktı: O sırada bir sahafta Takiyüddin'in yaptığı rasatların sonuçlarını toplayan kitabın, kötü bir el yazısıyla çıkarılmış bir nüshasını bulmuştu. İki ayını, rasatların doğruluğunu denetlemeye harcadı, ama sonunda, hangi yanlışın kendi ucuz araçlarından, hangisinin Takiyüddin'den, hangisinin de el yazısı kötü kâtibin dikkatsizliğinden kaynaklandığını, çıkaramadığı için, işi öfkeyle bıraktı. Sinirini daha da bozan şey, altmışlık usulle hesabedilmiş trigonometrik çizgi cetvellerinin arasına, kitabın önceki sahiplerinden birinin sıkıştırdığı vezinli kafiyeli mısralardı. Kitap sahibi, ebced hesabı ve başka yöntemler kullanarak dünyanın geleceği konusunda alçakgönüllü gözlemlerde bulunmuştu: En sonunda, dört kızdan sonra, bir erkek çocuğu olacak, günahsızı günahkârdan ayıran bir veba çıkacak, komşusu Bahattin Efendi ölecekmiş. Hoca, bu kehanetleri okurken önce eğlendiyse de, sonra umutsuzluğa kapıldı. Kafalarımızın içinden, tuhaf ve korkutucu bir kararlılıkla sözediyordu artık: Kapağını açıp içine bakabileceğimiz sandıklardan, odanın içindeki dolaplardan sözeder gibi konuşuyordu.

Padişah'ın sözünü verdiği dirlik, ne yaz sonunda bağlanabildi, ne de kışa doğru. Ertesi bahar ise, Hoca'ya, yeni bir tahrir yapıldığını söylemişler; beklemeliymiş. Bu arada, az da olsa saraya çağırılıyor, çatlayan bir aynanın, Yassıada açıklarına düşen yeşil bir yıldırımın, durup dururken tuzla buz olan vişne suyuyla dolu kan rengindeki bir sürahinin neye yorulması gerektiği ve en son yazdığımız risaledeki hayvanlar üzerine, Padişah'ın sorduğu soruları cevaplıyordu. Eve döndüğünde, çocuğun buluğ çağına girdiğini söylerdi; insanın en kolay etkileneceği çağmış bu, Padişah'ı avucunun içine alacakmış.

Bu amaçla yepyeni bir kitaba başladı. Benden Aztek'lerin sonunu, Cortez'in anılarını dinlemişti, aklında, bilime aldırmadığı için kazığa oturtulan zavallı bir çocuk kralın hikâyesi önceden de vardı. İyi insanlar uyaklarken toplarıyla, araçlarıyla ve masalları ve silâhlarıyla onları yenip kendi düzenlerine boyun eğdiren namussuzlardan sözediyordu o sıralar; ama kapanıp yazdığı şeyleri

uzun bir süre sakladı benden. Hissediyordum, önce benim ilgilenmemi bekliyordu, ama o günlerde birden beni olağanüstü bir mutsuzluğa iten yurt özlemim, ona duyduğum kini arttırmıştı; merakımı bastırdım, ucuza bulduğu için okuduğu ciltleri yırtık kötü kitaplardan ve benim anlattıklarımdan yola çıkarak yaratıcı zekâsının vardığı sonuçları merak etmez görünmeyi başardım. Böylece, önce kendine, sonra da o sırada yazmaya çalıştığı şeye olan güvenini yavaş yavaş yitirdiğini, gün be gün keyifle seyrettim.

Kendi çalışma odası haline getirdiği, yukarıdaki küçük odaya çıkıyordu, yaptırdığını masamıza oturuyordu, hatta düşünüyordu da, ama yazamıyordu, seziyor, dahası biliyordum yazamadığını; düşündüklerini, benim nasıl bulduğumu öğrenmeden yazabilecek cesareti olmadığını biliyordum. Onu kendine inanmaktan alıkoyan, küçümser gözüktüğü benim basit düşüncelerimin eksikliği de tam değildi: Benim gibilerin, "onların", bana bütün o bilgileri öğreten, kafamın içine o kutuları, o bilgi gözlerini yerleştiren ötekilerin düşüncelerini öğrenmek istiyordu asıl. Onlar bu durumda ne düşünür acaba? Bana sormak için can attığı, ama soramadığı buydu işte! Gururunu ayaklar altına alıp, bu soruyu bana cesaretle sormasını ne kadar çok bekledim! Ama sormadı. Bitirip bitirmediğini bilemediğim bu kitabı, bir süre sonra bırakıp, yeniden o "aptallar" nakaratına döndü. Yapılması gereken asıl bilim, onların neden öyle aptal olduklarını anlamaktan geçiyormuş; kafalarının içinin neden öyle olduğunu bilip ona göre düşünmekten! Aynı şeyleri umutsuzluktan tekrarlıyor diye düşünürdüm, saraydan beklediği ikbalin işaretlerini alamadığı için. Zaman boşu boşuna akıyor, Padişah'ın buluğ çağı, pek de bir işe yaramıyordu.

Ama Köprülü Mehmet Paşa'nın başvezir olmasından önceki yaz, sonunda Hoca dirliğe kavuştu; hem de kendi istediği yeri seçerek: Gebze yakınlarındaki iki değirmenle, kasabaya bir saatlik yoldaki iki köyün gelirini birleştirmişler. Hasat zamanı Gebze'ye gittik, bir rastlantı sonucu, boş olan eski evi tuttuk, ama Hoca burada geçirdiğimiz ayları, marangozdan getirdiğim masaya nefretle baktığı günleri unutmuştu. Sanki evle birlikte anıları da eskimiş, çirkinleşmişti; üzerinde geçmişte kalan hiçbir şeyle ilgilenmeyecek bir

sabırsızlık vardı zaten. Köylere birkaç kere gidip denetledi; bundan önceki yılların gelirini öğrendi, dedikodusunu muvakkithanedeki dostlarından duyduğu Tarhuncu Ahmet Paşa'nın etkisiyle de, dirliğin hesaplarını çok daha basit ve anlaşılabilir bir biçimde gösteren bir defter tutma usulü bulduğunu ilân etti.

Ama özgünlüğüne ve yararlılığına kendisinin de inanamadığı bu buluşuyla yetinemedi: Eski evin arka bahçesinde göğe bakıp oturarak bomboş geçirdiği geceler içindeki astronomi tutkusunu yeniden alevlendirmişti çünkü. Düşüncelerini bir adım daha ileri götüreceğini sanarak, bir ara ben de cesaretlendirdim onu; ama niyeti, gözlem yapmak, ya da akıl yürütmek değilmiş: Köyde ve Gebze'de tanıdığı en akıllı gençleri, çocukları, en yüksek ilmi öğreteceğini duyurarak eve çağırdı, beni yollayıp İstanbul'dan getirttiği modeli, zillerini tamir edip, yağlayıp, arka bahçeye onlar için kurdu ve bir akşam, nereden aldığını anlayamadığım bir umut ve güçle, yıllar önce Paşa'ya, daha sonra Padişah'a anlattığı o gök kuramını hiçbir şekilde kabalaştırmadan heyecanla tekrarladı. Geceyarısı, tek bir soru bile sormadan evlerine dönen kalabalıktan ve astronomiden umudunu son defa kesebilmesi için, ertesi sabah kapımızın önünde, içinden halâ ılık bir kan sızan okunmuş bir koyun yüreği bulmamız yetti.

Ama bu yenilgisini de fazla büyütmedi: Elbette, dünyanın ve yıldızların nasıl döndüğünü anlayacak olan onlar değildi; şimdilik onların anlamaları da gerekmiyordu; anlaması gereken artık buluğ çağını bitirmek üzereydi; belki de yokluğumuzda bizi aramıştı da o, burada, hasattan sonra elimize geçecek üç-beş kuruş için boş yere fırsatı kaçırıyorduk biz. İşlerimizi yoluna koyup, o akıllı gençlerin en akıllı gözükenini de kâhya tuttuktan hemen sonra, İstanbul'a döndük.

Ondan sonraki üç yıl en kötü yıllarımız oldu. Her gün, bir öncekinin, her ay, geçirdiğimiz ayın, her mevsim yaşadığımız başka bir mevsimin bıktırıcı, sinir bozucu bir tekrarıydı: Aynı şeyleri acı ve umutsuzlukla yeniden görüyor ve adlandıramadığımız bir yenilgiyi boş yere bekliyorduk sanki. Gene, arada bir saraydan çağırıyorlar, suya sabuna dokunmayan yorumlar yapmasını bekliyorlardı, gene, her perşembe öğleden sonra muvakkithanede bilim dostlarıyla

buluşup konuşuyor, eskisi kadar düzenli olmasa da, gene sabahları öğrencileri görüyor ve dövüyor, gene arada bir kendisini evlendirmeye gelenlere, bu sefer azıcık kararsızlık geçirirse de, direniyor, gene kadınlarla yatmak için, artık sevmediğini söylediği o müziği dinlemek zorunda kalıyor, gene aptallarına duyduğu nefretten bazan boğulacak gibi oluyor, gene odasına kapanıyor, serdiği yatağına uzanıp çevresindeki elyazmalarını, bayağı kitapları orasından burasından öfkeyle karıştırdıktan sonra, saatlerce tavana bakarak bekliyordu.

Mutsuzluğunu daha da arttıran şey, muvakkithaneye devam eden dostlarından ayrıntılarını öğrendiği Köprülü Mehmet Paşa'nın zaferleriydi. Donanmanın Venediklileri yendiğini, Bozcaada ve Limni'nin geri alındığını, ya da isyancı Abaza Hasan Paşa'nın ezildiğini bana söylerken, bunların en son ve geçici başarılar olduğunu ekliyordu; yakında ahmaklığın ve beceriksizliğin çamuruna gömülecek olan sakatın son kıpırdanışlarıydı bunlar: Birbirini tekrarlayarak bizi daha da çok yoran günleri değiştirecek bir kötülük bekliyordu sanki. Üstelik, bilim diye tutturduğu şeyin de uzun boylu üzerinde duracak sabrı ve umudu kalmadığı için oyalanamıyordu da: Yeni bir düşüncenin heyecanına bir haftadan fazla dayanamıyor, kısa bir süre içinde aptallarını hatırlayarak her şeyi unutuyordu. Zaten şimdiye kadar düşündükleri yetmez miydi onlar için? Üzerlerinde bu kadar kafa yormaya değer miydi? Bu kadar öfkelenmeye? Belki de, o zamanlar kendini onlardan ayırmayı daha yeni yeni öğrendiği için, bu ilmin ayrıntılarına inecek gücü ve isteği toplayamıyordu. Ama kendisinin onlardan başka olduğuna da inanmaya başlamıştı.

Aydınlatıcı olan ilk heyecan, düpedüz iç sıkıntısından doğdu. Artık, kafasını hiçbir konuya uzun uzadıya veremediği için, o günlerde vaktini, tıpkı kendi kendilerine oyalanamayan bencil ve aptal çocuklar gibi, evin içinde bir odadan ötekine girip çıkarak, bir kattan öbürüne çıkıp inerek, pencerelerden boş boş bakarak geçiriyordu. Ahşap evi tıkır tıkır tıkırdatan bu sonu gelmeyen sinir bozucu gezintilerin arasında bana uğradığı zaman, benden oyalanacak bir eğlence, bir düşünce ve umut sözü beklediğini bilirdim. Ama, yılgınlığıma rağmen ona duyduğum öfke ve nefret

gücünden hiçbir şey kaybetmediği için beklediği sözü söylemezdim. Benden bir cevap alabilmek için gururunu kırıp, alttan alarak birkaç cümle söylediği zamanlar da söylemezdim istediği sözü; saraydan aldığı iyiye yorulabilecek bir haberi, ya da direnip arkasından giderse dişe dokunur bir sonuca ulaştırabileceği yeni bir düşüncesini işittiğimde, ya duymazlıktan gelirdim, ya da söylediği şeyin en bayağı yanını hemen ortaya çıkararak heyecanını söndürürdüm. Boşlukta, umutsuzluk içinde kıvranışını seyretmek hoşuma gidiyordu.

Ama, sonraları, kendini oyalayacak yeni düşünceyi de bu boşluğun içinde buldu; kendi kendine kalabildiği için belki, belki de hiçbir şeyin üzerinde ayrıntılarıyla duramayan aklı kendi sabırsızlığının dışına taşamadığı için. O zaman, ona cevap da verdim, cesaretlendirmek istiyordum çünkü; aklına gelen şey benim de ilgimi çekmişti; belki, bu arada, beni de fark eder diye düşünüyordum. Bir akşamüstü evi tıkırdatarak gezinen ayak sesleri odama girip, Hoca, günlük ve olağan bir şeyden sözeder gibi bana, "Niye benim ben?" dediği zaman, onu cesaretlendirmek isteyerek cevap verdim.

Niye kendisi olduğunu bilmediğimi söyledikten sonra, bu sorunun, orada, onlar arasında, çok sorulduğunu, her gün daha çok sorulduğunu ekleyiverdim. Bunu söylerken aklımda bu sözümü dayandıracağım hiçbir örnek, hiçbir düşünce yoktu, hiçbir şey yoktu, yalnızca, soruyu istediği gibi cevaplamak istemiştim, belki, basit bir içgüdüyle, oyundan hoşlanacağını sezdiğim için. Şaşırdı. Bana merakla bakıyordu, devam etmemi istiyordu; ben susunca sabredemedi, tekrarlamamı istedi: Demek onlar bu soruyu soruyorlardı? Gülümseyerek kendisini onayladığımı görünce hemen öfkelendi: Onlar soruyor diye sormuyormuş bunu, onların bunu sorduğunu bilmeden kendi kendine sormuş o, onların ne yaptığı da kendisine vız gelirmiş. "Sanki kulaklarımın içinde bir ses, sürekli bana şarkı söylüyor," dedi sonra tuhaf bir edayla. Kulağın dibindeki bu şarkıcı ona rahmetli babasını hatırlatmış, ölümünden önce onun da öyle bir şarkıcısı varmış, ama onun türküleri başkaymış. "Benimki hep aynı nakaratı söylüyor," dedi, biraz utanır gibi oldu, söyleyiverdi: "Ben benim, ben benim, ah!"

Az daha bir kahkaha atacaktım, kendimi tuttum. Hoş bir şakaysa bu, onun da gülmesi gerekirdi; gülmüyordu; ama gülünçlüğün eşiğinde olduğunun da farkındaydı. Bana düşen, hem bu gülünçlüğün, hem de nakaratın anlattığı şeyin farkında olduğumu göstermekti; çünkü devam etsin istiyordum bu sefer. Nakaratın ciddiye alınması gerektiğini söyledim; tabii, kulağının dibinde o türküyü söyleyen kendisinden başka biri değildi. Bu sözümde bir alaycılık bulmuş olacak ki, öfkelendi: O da biliyormuş bunu; merak ettiği o sesin bu sözü neden söyleyip durduğuymuş!

Can sıkıntısından, demedim tabii, ama, açıkçası, öyle düşünüyordum: Bencil çocuklarda görülen can sıkıntısının böyle verimli, ya da saçma sonuçları olduğunu yalnız kendimden değil, kardeşlerimden de biliyordum. Bu nakaratın nedenini değil, anlamını düşünmesi gerektiğini söyledim. O zaman, aklıma, belki de, bu boşlukta delireceği geldi; ben de umutsuzluk ve korkaklığın can sıkıntısından onu izleyerek kurtulurdum. Belki, bu sefer, gerçekten hayran da olurdum ona; bunu yaparsa, ikimizin de hayatında, bu sefer, gerçek bir şey olurdu. "Ne yapayım yani?" dedi sonunda çaresizlikle. Niye ben olduğunu düşünmesini söyledim, ama öğüt verir gibi demedim bunu; ben ona bu konuda yardım edemeyeceğim için iş ona kalıyordu da ondan. "Yani ne yapayım, aynaya mı bakayım?" dedi alaycılıkla. Ama rahatlamış gözükmüyordu. Düşünmesi için sustum. Tekrarladı: "Aynaya mı bakayım?" Birden öfkelendim, Hoca'nın kendi kendine hiçbir yere varamayacağını düşündüm. Bunu fark etmesini istedim, bensiz hiçbir şey düşünemeyeceğini yüzüne söylemek geldi içimden, ama cesaretim yoktu; uyuşuk bir tavırla aynaya bakmasını söyledim. Hayır, cesaretim değil, halim yokmuş. Öfkelendi, kapıyı vurup çıkarken bağırdı: Ben aptalmışım.

Üç gün sonra, konuyu yeniden açtığımda, sözü gene "onlara" getirmek istediğini görünce oyunu sürdürmek istedim; çünkü, nasıl olursa olsun, işin üzerinde durması bile, o sırada umut vericiydi. Onların aynaya baktıklarını, hem de, buradakilerin yaptıklarından çok daha fazla aynaya baktıklarını söyledim. Yalnız kralların, prenseslerin, soyluların sarayları değil, sıradan insanların evleri de,

özenle çerçevelenip, duvarlara dikkatle asılmış aynalarla doluydu; ama bir tek bundan değil, durup durup kendilerini düşündükleri için de bu işte ilerlemişlerdi. "Hangi işte?" diye sordu beni şaşırtan bir merak ve saflıkla. Söylediklerime kelimesi kelimesine inandığını düşündüm, ama sonra gülümsedi: "Demek, sabahtan akşama kadar aynalara bakıyorlar!" Ülkemde bıraktıklarımla ilk defa alay ediyordu. Öfkeyle canını yakacak bir söz aradım, düşünmeden, inanmadan hemen söyledim: Ne olduğunu insan ancak kendisi düşünebilirdi, ama Hoca'da bu işi yapacak cesaret yoktu. Suratının istediğim gibi acıyla çarpıldığını görünce keyiflendim.

Ama bu keyif bana pahalıya patladı. Beni zehirleyip öldürmekle tehdit ettiği için değil; onun gösteremediğini söylediğim cesareti, birkaç gün sonra, göstermemi benden istediği için. Önce, işi şakaya vurmak istedim, aynalara bakmak gibi, insanın ne olduğunun kendisinin düşünebilmesi de bir şakaydı; o sözleri onu kızdırmak için öfkeyle söylemiştim; ama bu dediklerime inanmaz gözüküyordu: Cesaretimi kanıtlamazsam yiyeceğimi azaltmakla, dahası, odaya kilitlemekle tehdit etti beni: Düşünüp, ne olduğumu bir kâğıda yazmalıymışım; bu işin nasıl yapıldığını, ne kadar cesur olduğumu görecekmiş.

5

Önce, kardeşlerim, annem ve anneannemle birlikte, Empoli'deki çiftliğimizde geçirdiğimiz o güzel günleri anlatan birkaç sayfa yazdım. Benim niye ben olduğumu anlamak için, bunları anlatmayı neden seçtiğimi açıkça bilmiyordum; belki de yitirdiğim o güzel günlere duymam gereken özlemdendi; üstelik, öfkeyle söylediğim o gereksiz sözlerden sonra, Hoca beni öyle bir zorlamıştı ki, tıpkı şimdi yaptığım gibi, ayrıntıları sevdirmeye çalışarak, okuyucuyu inandıracağım bir şeyleri hayâl edip yazmak zorundaydım. Ama, önce beğenmedi Hoca o yazdıklarımı; herkesin düşünüp yazabileceği şeylermiş bunlar, aynaya bakılarak düşünürken yapılanların bu olduğunu sanmıyormuş, benim Hoca'da eksikliğini gördüğüm cesaret de bu olamazmış çünkü. Babam ve kardeşlerimle çıktığımız bir av sırasında karşıma çıkan bir Alp ayısıyla göz göze gelip nasıl uzunuzun bakıştığımızı ve kendi atları tarafından gözümüz önünde çiğnendikten sonra yatağında ölen sevgili arabacımız için hissettiklerimi okuyunca da aynı karşılığı verdi: Herkes yazabilirmiş bunları.

Bunun üzerine, orada herkesin yaptığının da bundan ileri olmadığını söyledim, ilk sözüm öfkeyle söylenmiş bir abartmaydı, bundan fazlasını Hoca benden beklememeliydi. Ama beni dinlemiyordu; odaya kilitlenmekten korktuğum için hayâllerimi yazmaya devam ettim. Böylece, iki ay içinde, bu türden, küçük, ama hatırlanması hoş bir yığın anıyı keyif ve acıyla yeniden kurdum ve gözden geçirdim; esir düşene kadar yaşamış olmam gereken iyi kötü ne varsa düşledim ve yaşadım: Sonunda da bu işten zevk aldığımı fark ettim. Artık yazmak için, Hoca'nın beni zorlaması da gerekmiyordu; istediğinin bunlar olmadığını her söyleyişinde, daha önceden yazmayı kararlaştırdığım bir başka anıya, bir başka hikâyeye geçiyordum.

Uzun bir süre sonra, Hoca'nın da yazdıklarımı okumaktan keyif aldığını görünce onu bu işe çekmek için uygun bir zamanı kollamaya başladım. Onu hazırlamak için, çocukluğumdaki bazı

deneyimlerimden sözettim: Hiç sonu gelmeyen uykusuz bir gecenin korkusunu, aynı anda aynı şeyleri düşünme alışkanlığını geliştirdiğimiz bir gençlik arkadaşıma duyduğum yakınlığı, sonra, onun ölümünü ve benim öldü sanılıp onunla birlikte diri diri gömülme korkumu anlattım: Bunlardan hoşlanacağını biliyordum! Kısa bir süre sonra, bir rüyamı anlatmaya cesaret ettim: Gövdem benden ayrılarak, karanlıkta, yüzü gözükmeyen bir benzerimle anlaşıyor ve ikisi bana karşı işbirliğine gidiyorlardı. Hoca da, o günlerde, o gülünç nakaratı yeniden ve daha yoğun olarak işittiğini söylüyordu. Rüyadan istediğim gibi etkilendiğini görünce, bu tür yazının onun da denemesi gereken iş olduğunu ısrarla söyledim. Hem bu bitip tükenmeyen bekleyişten kurtulur, hem de aptallarıyla kendisini ayıran gerçek sınır çizgisini bulurdu. Saraydan çağırıyorlardı arada bir, ama umut verici bir gelişme yoktu hiç. Önce, biraz nazlandı, ama ben üsteleyince merakla ve utana sıkıla deneyeceğini söyledi. Gülünç bulunmaktan korktuğu için, bir şaka bile yaptı: Birlikte yazdığımız gibi birlikte aynaya da bakacak mıydık?

Birlikte yazmak, derken, benimle aynı masaya oturmak isteyeceği aklımda yoktu hiç. O yazmaya başlayınca, tembel kölenin aylak özgürlüğüne yeniden döneceğimi sanıyordum ben; yanılmışım. Masanın iki ucuna oturup karşılıklı yazmamız gerektiğini söyledi: Bu tehlikeli konular karşısında tembelleşmek isteyen akıllarımız ancak öyle yola girermiş, çalışma ve düzen duygusunu birbirimize ancak böyle verebilirmişiz. Ama bahaneydi bunlar, biliyordum: Yalnız kalmaktan, düşünürken tek başına olduğunu hissetmekten korkuyordu. Boş kâğıtla yüzyüze gelince bana duyuracak şekilde mırıldanmaya başlamasından da anladım bunu; yazmak istediklerini peşinen onaylamamı bekliyordu. Birkaç cümle çiziştirdikten sonra çocuksu bir alçakgönüllülüğü hatırlatan bir gurur eksikliği ve merakla yazdıklarını bana göstermeye başladı: Yazmaya değer miydi acaba bunlar? Tabii ki onu onaylıyordum.

Böylece, iki ay içinde, hayatı hakkında on bir yılda öğrenemediğim kadar şey öğrendim. Sonradan Padişahla birlikte gittiğimiz Edirne'de yaşıyorlardı. Babası çok erken ölmüştü, suratını ya hatırlıyor, ya hatırlamıyordu. Annesi çalışkan bir kadındı. Sonra,

bir daha evlenmişti. İlk kocasından biri kız biri erkek iki çocuğu vardı. Öteki kocasından ise dört tane erkek çocuğu olmuştu. Yorgancıymış bu adam. Okumaya en meraklı kardeş, tabii ki, kendisiymiş. Kardeşleri arasında en akıllı, en becerikli, en çalışkan ve en güçlü olanın da kendisi olduğunu öğrendim; en dürüstleri de oymuş. Kız kardeşleri dışındaki kardeşlerini nefretle anıyordu, ama bütün bunların yazmaya deyip deymeyeceğinden emin değildi pek. Belki de, sonraları, bu üslubu ve hayat hikâyesini kendimin kılacağımı o zamandan sezdiğim için onu cesaretlendirdim. Dilinde ve tutumunda sevdiğim ve öğrenmek istediğim bir şey vardı. İnsan, seçtiği hayatı sonradan benimseyecek kadar sevmeli; seviyorum da. Tabii, erkek kardeşlerin hepsinin aptal olduğunu düşünüyordu; yalnızca para istemek için arıyorlardı onu; ama o kendini okumaya vermişti. Selimiye Medresesi'ne kabul edilmişti, bitirecekken bir iftiraya uğramış. Bu soruna bir daha dönmedi, kadınlardan da hiç sözetmedi. İlk başta, bir kere evlenmek üzere olduğunu yazdı, sonra, öfkeyle yazdıklarının hepsini yırttı. Dışarda pis bir yağmur vardı o gece. Sonraları birçoğunu yaşadığım o korkunç gecelerden ilkiydi. Bana hakaretler etti, yazdıklarının yalan olduğunu söyledikten sonra, hepsini yeniden yazmaya kalkıştı; benim de karşısında oturup yazmamı istediği için, iki günü uykusuz geçirdim. Benim yazdıklarıma artık bir göz bile atmıyordu; masanın öbür ucunda oturuyor düşgücümü bile zorlamadan aynı şeyleri yeniden yazıp gözümün ucuyla onu izliyordum.

Birkaç gün sonra Doğu'dan getirtilen o pahalı ve temiz kâğıtların üstüne, her sabah, "niye benim ben" diye yazmaya başladı, ama bu başlığın altına ötekilerin neden o kadar aşağılık ve ahmak olduğundan başka bir şey yazamıyordu. Gene de, annesinin ölümünden sonra ona haksızlık edildiğini, eline geçen parayla İstanbul'a geldiğini, bir ara bir tekkeye dadandığını, ama oradakilerin hepsinin alçak ve sahtekâr olduğunu gördükten sonra ayrıldığını öğrendim. Bu tekke macerasını biraz daha anlattırmak istedim; onlardan kurtulmasının, Hoca'nın gerçek bir başarısı olduğunu düşünmüştüm: Kendini ayırabilmişti. Bunu ona söylediğimde öfkelendi, çirkin ayrıntıları bir gün ona karşı kullanmak için merak

ettiğimi söyledi; zaten şimdiye kadar öğrendiklerim fazlaymış, bir de üstüne o tür —kaba denilen cinsel kelimelerden birini kullandı burada — ayrıntıları öğrenmek istemem onu şüphelendiriyormuş. Sonra, uzunuzun kız kardeşi Semra'yı anlattı, onun iyiliğini ve kocasının kötülüğünü; onu yıllardır göremediği için duyduğu üzüntüden sözetti, ama ben bu konuyu merak edince şüphelendi, bir başkasına geçti: Elinde kalan son parayı kitaplara verdikten sonra uzun bir süre nasıl okumaktan başka bir şey yapmadığını, sonra, sağda solda küçük kâtiplik işleri bulduğunu, ama insanların ne kadar namussuz olduklarını anlatıyordu ki, kısa bir süre önce Erzincan'dan ölüm haberini aldığımız Sadık Paşa'yı hatırladı. O sırada tanımış onu, bilim merakıyla hemen gözüne girmiş, sübyan okulunda hocalığı da o bulmuş ona, ama, aslında aptalın tekiymiş. Bir ay süren bu yazı işinin sonunda, bir gece pişmanlığa kapılıp bütün yazdıklarını yırttı. Bu yüzden o yazdıklarını ve kendi geçmişimi, şimdi, hayâl gücüme dayanarak yeniden kurarken sevdiğim ayrıntılara kapılmaktan korkmuyorum hiç. Son bir heyecanla, "Yakından Tanıdığım Aptallar" diye bir başlıkla sınıflandırdıkları üzerine bir şeyler yazdı, ama öfkelendi: Bütün bu yazılar hiçbir yere ulaştırmamıştı onu; yeni bir şey öğrenmemişti, niye ben olduğunu şimdi de bilmiyordu. Ben onu aldatmış, hatırlamak istemediklerini boş yere yeniden düşündürtmüştüm. Beni cezalandıracakmış.

Onunla geçirdiğimiz ilk günleri hatırlatan bu ceza sözü, o günlerde aklına neden takıldı bilmiyorum. Bazan, söz dinleyen uslu bir korkak olduğum için onu cesaretlendirdiğimi düşünürdüm. Gene de, cezadan ilk sözedişinde direnmeye karar verdim. Hoca hatırlamaktan iyice bıkınca, bir süre evin içinde aşağı yukarı gezindi. Sonra, yeniden bana geldi ve asıl düşünceyi yazmamız gerektiğini söyledi: Aynaya bakarken nasıl görünüşünü seyrediyorsa insan, kendi düşüncesinin içine bakarak da özünü seyredebilirdi.

Benzetmenin işaret ettiği parlak şey beni de heyecanlandırdı. Hemen masanın iki ucuna oturduk. Bu sefer, ben de, yan alaycılıkla da olsa sayfanın başına "niye benim ben" diye yazdım. Hemen, o sırada aklıma kişilik özelliğim diye o geldiği için, çekingenliğimi anlatan bir çocukluk anısını yazmaya başladım. Gene, başkalarının

kötülüğünden yakınan Hoca'nın yazdıklarını okuyunca, aklıma, o an önemli olduğuna inandığım bir düşünce geldi ve söyledim: Hoca da kendi kötülüklerini yazmalıydı. O sırada, benim yazdıklarımı okuduğu için, bana korkak olmadığını söyledi. Karşı koydum; evet, korkak değildi, ama her insan gibi elbette onda da olumsuz bir şeyler vardı, onların üzerine giderse asıl kendini bulacaktı. Ben öyle yapmıştım, o da benim gibi olmak istiyordu; bunu sezdiğimi söyleyince öfkelendiğini gördüm, ama kendini tuttu, ölçülü olmaya çalışarak söyledi: Başkalarıydı kötü olan, herkes değil elbet, ama, ötekilerin çoğu eksik ve olumsuz olduğu için böyle yanlıştı her şey. Bunun üzerine, kötü, çok kötü yanları olduğunu, bunu kendisinin de bilmesi gerektiğini söyleyerek ona karşı çıktım. Küstahça ekledim: Hoca benden de kötüydü.

Böylece, o gülünç ve korkunç kötülük günleri başladı! Beni sandalyeye bağlayıp masama oturttuktan sonra, karşıma geçiyor, bana istediği şeyi yazmamı emrediyordu, ama bunun ne olduğunu kendisi de bilmiyordu artık. Aklında o benzetmeden başka bir şey yoktu: Tıpkı aynada dışını seyrettiği gibi, insan düşünerek beyninin içini de gözlemleyebilmeliymiş. Ben biliyormuşum bunu yapmayı, ama sırrını ondan saklıyormuşum. Hoca karşıma oturup bu sırrı yazmamı beklerken, ben önümdeki kâğıtları kendi kötülüğümün abartılmış hikâyeleriyle dolduruyordum: Çocukluğumun küçük hırsızlıklarını, kıskançlık yalanlarını, kendimi kardeşlerimden daha çok sevdirmek için kurnazca çevirdiğim dolapları, gençliğimin cinsel suçlarını abarta abarta ve keyifle yazıyordum. Hoca onları, merakla ve beni şaşırtan tuhaf bir haz ve korkuyla okuduktan sonra bana daha da öfkeleniyor, artık ölçüsünü kaçırdığı eziyeti arttırıyordu. Belki de sahipleneceğini sezdiği bu geçmişin kötülüğüne katlanamadığı için isyan ediyordu. Düpedüz vurmaya başlamıştı. Bir günahımı okuduktan sonra "seni namussuz," derken şakayla karışan bir öfkeyle sırtıma yumruk indiriyordu; kendini tutamayıp tokat attığı da oldu. Saraydan daha da az arandığı, benden ve kendisinden başka ilgilenecek bir şey bulamayacağına artık kendisini inandırdığı için,

düpedüz can sıkıntısından yapıyordu belki de bunları. Ama, kötülüklerimi okudukça ve küçük çocuksu cezalarını arttırdıkça tuhaf bir güvene kapılıyordum ben: İlk defa onu avucumun içine aldığımı düşünmeye başlamıştım.

Bir keresinde, iyice canımı yaktıktan sonra, bana acıdığını gördüm. İnsanın kendisiyle hiç mi hiç eşit görmediği birine duyduğu tiksintiyle karışık kötü bir duyguydu bu; öyle olduğunu artık bana nefret etmeden bakabilmesinden de anlıyordum. "Artık bir şey yazmayalım," dedi. "Yazmanı istemiyorum," diye düzeltti sonra, çünkü, haftalardır ben kötülüklerimi yazarken, o yalnızca seyrediyordu. Gittikçe daha derin bir kasvete gömülen evden çıkıp bir geziye, belki de Gebze'ye gitmemiz gerektiğini söyledi. Astronomi çalışmalarına yeniden dönecekti, karıncaların hayatı üzerine daha ciddi bir risale yazmayı düşünüyordu. Bana olan saygısını bütünüyle kaybetmek üzere olduğunu görerek korktum ve ilgisini ayakta tutmak için kendimi en ağır şekilde aşağılayan bir hikâye daha uydurdum. Yazdığımı tutku ve keyifle okuduktan sonra Hoca öfkelenmedi bile; yalnızca, bu kadar kötü bir insan olmaya nasıl katlanabildiğimi merak ettiğini seziyordum. Belki de, o sırada, sonuna kadar kendi olarak kalmaya razıydı. Elbette, bunda bir oyun payı olduğunu çok iyi biliyordu. O gün, onunla adam yerine konmadığını bilen bir saray soytarısı gibi konuştum; gittikçe artan merakını dürtüklemeye çalıştım: Benim nasıl öyle biri olabildiğimi anlamak için Gebze'ye gitmeden, son bir kere, kendi de kendi kötülüklerine ilişkin bir şeyler yazarsa ne kaybederdi ki! Üstelik yazdıklarının doğru olmasına, ya da onlara kimsenin inanmasına gerek de yoktu. Bunu yaparsa benim ve benzerlerimin nasıl birileri olduğunu anlayacaktı; bir gün işine yarayabilirdi bu bilgi! Sonunda, merakına ve benim gevezeliğime direnemeyip, ertesi gün deneyeceğini söyledi. Tabii, bunu benim aptal oyunlarıma kandığı için değil, kendisi öyle istediği için yaptığını eklemeyi unutmadı.

Ertesi gün, köleliğimin en keyifli günü oldu. Artık beni sandalyeye de bağlamıyordu, ama bütün günü yavaş yavaş başka bir insan oluşunu keyifle gözlemek için, karşısında oturarak geçirdim. Yaptığı şeye önce o kadar inanıyordu ki, o gülünç "ben niye benim"

sözünü sayfanın üzerine yazmaya bile üşendi. Sonra, eğlenceli bir yalan arayan küçük şakacı çocuğun güvenini takındı; hâlâ kendi sağlam dünyasında olduğunu gözümün ucuyla görüyordum. Ama, bu boş güven çok sürmedi; bana yönelik bir gösterişle takındığı o yapmacıklı suçluluk duygusu da çok sürmedi. Kısa bir süre içinde, takınılmış alaycılık endişeye, oyun gerçeğe donuverdi; yalancıktan da olsa kendini suçlar gibi yapmak Hoca'yı şaşılacak kadar korkutuyordu. Yazdığı şeyi, bana göstermeden karaladı hemen! Ama merak da içine girmişti bir kere, benden de utanıyordu sanırım, devam etti. Oysa, aklına ilk gelen şeyi yapıp masadan hemen kalksaydı, belki de huzurunu bozmadan kurtulurdu.

Sonraki saatlerde ağır ağır çözülüşünü seyrettim. Kendini suçlayan bir şeyler yazıyor, sonra, yazdıklarım bana göstermeden yırtıyor, her seferinde kendine olan güven ve saygısını daha da kaybetmiş olarak, ama kaybettiklerini bulma umuduyla yeniden başlıyordu. Sözüm ona, bana gösterecekti o kötülük itiraflarını; karanlık çöktüğü zaman okumak için can attığım o yazıların tek kelimesini görememiştim, hepsi yırtılıp atılmış, Hoca'nın da gücü tükenmişti. Bunun çirkin bir gâvur oyunu olduğunu, bana hakaretle bağırıp söylerken, kendine olan güveni o kadar zayıftı ki, ona küstahça cevap bile verdim: O kadar üzülmemesini, kötü olmaya alışacağını söyledim. Belki de benim bakışlarıma katlanamadığı için evden çıktı gitti, gece çok geç döndü, üzerine sinen kokudan anladım, tahmin ettiğim gibi, o eve, o bayağı kadınlarla yatmaya gitmiş.

Ertesi öğleden sonra onu işe devam etmeye kışkırtmak için, Hoca'ya, böyle küçük oyunlarla yaralanmayacak kadar güçlü olduğunu söyledim. Hem, bu işi vakit geçirmek için değil, bir şey öğrenmek için yapıyorduk, işin ucunda, aptal dediklerinin neden öyle olduğunu anlamak vardı. Birbirimizi sonuna kadar tanımak yeterince çekici bir iş değil miydi? İnsanın, en küçük ayrıntısına kadar tanıdığı birisinin büyüsüne, korkulu bir rüyayı sever gibi kapılacağını ileri sürdüm.

Bir saray cücesinin soytarılıkları kadar ciddiye aldığı bu sözlerim yüzünden değil, günışığının verdiği güvenle yeniden

masaya oturdu. Akşam masadan kalktığında, kendine önceki günden de az güveniyordu. Gece gene kadınlara gittiğini görünce acıdım ona.

Böylece, her sabah, kendini o gün yazacağı kötülüklerin üzerine çıkarabileceğini sanarak, bir gün önce kaybettiklerini kazanma umuduyla masaya oturuyor ve akşam, elinde kalanların birazını daha masaya bırakarak kalkıyordu. Kendini hor gördüğü için beni hor göremiyordu artık; onunla geçen ilk günlerimde bir yanılsamayla varsaydığım eşitlik duygusunu sonunda bulduğumu düşünüyordum; çok memnundum. Benden tedirgin olduğu için masanın ucuna oturmam gerekmediğini de söylemişti; bu da iyi bir işaretti, ama yıllardır biriken öfkem, heyecanla gemi azıya almıştı. İntikamımı almak, saldırıya geçmek istiyordum; onun gibi, ben de kantarın topuzunu kaçırmıştım: Hoca'yı kendinden biraz daha şüpheye düşürebilsem, benden dikkatle sakladığı o itiraflarından birazını okuyup onu dikkatle aşağılasam, bana öyle geliyordu ki, artık köle ben değil de o, evin kötü insanı ben değil de o olacaktı. Bunun belirtileri de vardı zaten: Arada bir kendisiyle alay edip etmediğimden emin olmak istediğini seziyordum; kendine güvenemeyen bütün o zayıf insanlar gibi benden onay beklemeye başlamıştı; küçük gündelik konularda benim düşüncemi daha çok soruyordu artık: Kıyafeti yerinde miydi, birisine verdiği cevap iyi miydi, el yazısını güzel buluyor muydum, ne düşünüyordum? Umutsuzluğa kapılıp oyunu bırakmasın diye kendimi bazan aşağılıyordum ki, rahatlasın. "Seni seni," diyen o bakışla bakıyordu, ama yumruk vuramıyordu artık; kendisinin de bir yumruğu hak ettiğini düşündüğünden emindim.

Kendisini bu kadar hor görmesine yol açan o itirafların neler olduğunu çok merak ediyordum. O günlerde, kendi kendime de olsa, onu aşağılamayı alışkanlık edindiğim için itirafların bir takım basit, sudan kötülüklerden oluştuğunu düşünürdüm. Şimdi, geçmişimi inanılır kılmak için, tek bir satırını okuyamadığım bu itiraflardan bir-ikisini ayrıntılarıyla kurayım, dediğimde, hikâyemin ve düşlediğim hayatımın dengesini" bozmayacak kadar Hoca'ya yakışacak kötülüğü bulamıyorum bir türlü. Ama, benim durumumdaki birinin

kendisine yeniden güven duyacağını tahmin edebiliyorum: Hoca'ya farkına vardırmadan bir keşif yaptırdığımı, kendisinin ve benzerlerinin pek kesin ve açık olmasa da zayıf noktalarını ortaya çıkardığımı söylemiş olmalıyım! Yalnız onun değil, ötekilerin de canına okuyacağım günlerin uzak olmadığını düşünmüştüm herhalde; kötü olduklarını kanıtlayarak onları yıkacaktım: Sanırım, hikâyemi okuyanlar Hoca'nın benden öğrendiği kadar benim de ondan öğrenmiş olmam gerektiğini anlıyorlardır artık! Belki de, insan yaşlılığında, simetriyi, hikâyelerde bile daha çok aradığı için böyle düşünüyorum şimdi. Yıllarca birikmiş kinimin heyecanıyla coşmuş olmalıyım. Hoca'ya" kendini iyice aşağılattıktan sonra, kendi üstünlüğümü hiç olmazsa, özgürlüğümü kabul ettirecek, sonra da, azat kâğıdımı küstahça isteyecektim. Mırın kırın bile edemeden beni serbest bırakacağını düşlüyor, ülkeme dönünce serüvenlerim ve Türkler üzerine yazacağım kitapların ayrıntılarını düşünüyordum. Ölçüyü ne kadar kolay kaçırabiliyormuşum! Bir sabah bana getirdiği bir haber her şeyi değiştiriverdi.

Şehirde veba çıkmış! Bunu İstanbul'dan değil de, başka, uzak bir şehirden sözeder gibi söylediği için inanamadım önce; haberi nasıl duyduğunu sordum, ayrıntıları öğrenmek istedim. Bakmışlar ki, durup dururken ölüverenler çoğalıyor, bir hastalık olduğunu anlamışlar! Belki de veba değildir diye düşündüm, hastalık belirtilerini sordum. Hoca bana güldü: Merak etmemeliymişim, yakalanırsam hiç şüphelenmeden anlarmışım yakalandığımı, bunu anlamak için hastalığın ateşiyle geçirdiği üç günü oluyormuş insanın. Kiminin kulaklarının altında, koltuk altlarında, karnında şişikler oluyor, hıyarcıklar çıkıyormuş, sonra, bir ateş bastırıyormuş; kimi zaman yaralar da patlıyormuş, kimi zaman ciğerlerden kan geliyormuş, veremli gibi öksürerek ölenler de varmış. Her mahalleden üçer beşer gittiğini ekledi. Heyecanla bizim mahalleyi sordum: Duymamış mıyım, çocukları bahçesindeki elmaları yiyor, tavukları da duvarından içeri giriyor diye bütün mahalleliyle kavgalı olan duvar ustası, bir hafta önce ateşler içinde bağıra bağıra ölmüş. Herkes onun vebadan öldüğünü yeni anlamış.

Gene de inanmak istemiyordum; dışarıda her şey o kadar olağan, pencerenin önünden geçen insanlar o kadar sakindi ki, vebanın varlığına inanmam için telâşımı benimle paylaşacak birini bulmam gerekiyordu sanki. Ertesi sabah, Hoca okuluna gidince, sokaklara fırladım. On bir yıl boyunca burada tanıyabildiğim İtalyan dönmelerini aradım. Biri, yeni adıyla Mustafa Reis, tersaneye gitmiş; öteki Osman Efendi kapısını yumruklar gibi çalmama rağmen önce içeri almadı beni, uşağına evde olmadığını söylettirdi ama dayanamayıp arkamdan seslendi. Nasıl oluyor da, hâlâ, hastalık gerçek mi diye sürüyormuşum; taşınan o tabutları hiç görmüyor muymuşum? Sonra, korktuğumu söyledi bana, suratımdan anlamış, halâ Hıristiyanlıkta direndiğim için korkuyormuşum! Beni azarladı; burada mutlu olmak istiyorsa Müslüman olmalıymış insan, ama kendi evinin nemli karanlığına kapanmadan önce, ne elimi sıktı, ne de dokundu bana. Namaz vaktiydi, cami avlularındaki kalabalıkları görünce korkuya kapılarak hızlı hızlı eve döndüm. Felâket anlarında insanın üzerine sinen o aptallık ve şaşkınlık vardı üzerimde. Geçmişimi de unutmuştum sanki, belleğim rengini kaybetmişti, tutuklaşmıştım. Mahallede tabutunu yüklenmiş bir topluluk görünce sinirlerim iyice bozuldu.

Hoca okuldan dönmüş, halimi görünce sevindiğini sezdim. Beni korkak bulduğu için kendine olan güveninin arttığını görüyor, sinirleniyordum. Korkusuzluğun boş gururundan kurtulsun istedim: Heyecanımı denetlemeye çalışarak bütün tıbbi ve edebi bilgimi ortaya döktüm; Hipokrat'dan, Thukidides'den, Boccacio'dan aklımda kalan veba sahnelerini anlattım, hastalığın bulaşıcı olduğuna inanıldığını söyledim, ama sözlerim beni daha da hor görmesinden başka bir şeye yaramadı: Vebadan korkmuyormuş, çünkü hastalık Allah'ın takdiriymiş, insanın öleceği varsa olurmuş; bu yüzden de benim korkakça saçmaladığım gibi, eve kapanıp dışarıyla ilişkiyi kesmek, ya da İstanbul'dan kaçmaya çalışmak faydasızmış. Yazılmışsa orada da gelir ölüm bizi bulurmuş. Niye korkuyormuşum? Günlerdir kâğıtlara yazdığım o kötülüklerim yüzünden mi? Bunu söylerken gülümsedi; gözleri umutla parlıyordu.

Bu söylediklerine inanıp inanmadığını birbirimizi kaybedene kadar anlayamadım. Pervasızlığından bir an korkmuştum, ama sonra, masa başında konuştuklarımız, o korkulu oyunlar aklıma gelince kuşkulanmıştım da. Dönüp dönüp sözü karşılıklı yazdığımız kötülüklere getiriyor ve beni öfkeden çileden çıkaran bir kendini beğenmişlikle hep aynı aklı yürütüyordu: Ölümden bunca korktuğuma göre, ben, cesaretle yazar göründüğüm kötülüklerimin üstüne çıkmış değildim hiç. Suçlarımı ortaya dökerken gösterdiğim cesaret basit bir arsızlıktan ileri geliyordu! Oysa, Hoca'nın bu günlerde geçirdiği o kararsızlık en küçük kötülüğün üzerinde kılı kırk yararak dikkatle durmasındandı. Şimdi rahatlamıştı artık, veba karşısında duyduğu derin korkusuzluk, suçsuz olduğuna onu gönül rahatlığıyla inandırmıştı.

Aptalca inandığım, bu açıklamadan tiksinerek onunla mücadele etmeye karar verdim. Korkusuzluğunun, gönül rahatlığından değil, ölümün yakınlığını bilmemesinden ileri geldiğini saf saf söyledim. Ölümden sakınabileceğimizi anlattım, vebaya yakalananlara dokunulmaması, ölülerin kireçli kuyulara gömülmesi, insanların birbirleriyle ilişkiyi en azına indirmesi, Hoca'nın da o kalabalık okula gitmemesi gerektiğini söyledim.

Bu son dediğim, aklına vebadan da korkunç şeyler getirmiş! Ertesi öğleüstü çocukların hepsine tek tek dokunduğunu söyleyerek ellerini bana doğru uzattı; korktuğumu, dokunmak istemediğimi görünce keyifle yaklaşıp sarıldı bana; bağırmak geliyordu içimden, ama bir rüyadaki gibi bağıramıyordum. Hocaysa, çok sonraları keşfettiğim bir alaycılıkla bana korkusuzluğu öğreteceğini söylüyordu.

6

Veba hızla yayılıyordu ama, Hoca'nın korkusuzluk dediği şeyi öğrenemiyordum bir türlü. Gerçi ilk günlerdeki kadar da sakınmıyordum kendimi. Yatalak bir kadın gibi bir odaya tıkılıp günlerce pencereden dışarıya bakmak sabrımı taşırmıştı. Arada bir evden fırlayıp sarhoş gibi sokaklara çıkıyor, çarşı pazar alışveriş eden kadınlara, dükkânlarında iş gören esnafa, yakınlarını gömdükten sonra kahvelerde toplananlara bakıp vebaya alışmaya çalışıyordum. Birazcık alışacaktım da belki, ama Hoca üzerime üzerime geliyordu.

Bütün gün boyunca insanlara değdirdiğini söylediği ellerini, geceleri bana doğru uzatıyordu. Hiç kıpırdamadan beklerdim. Uykudan uyanır da akrebin üzerinizde gezindiğini görüp taş kesilirsiniz ya, öyle işte! Parmakları benimkilere benzemezdi; onları soğuk soğuk üzerimde gezdirirken Hoca sorardı: "Korkuyor musun?" Kıpırdamazdım. "Korkuyorsun. Neden korkuyorsun?” Bazan elini itip dövüşmek gelirdi içimden, ama bunun, öfkesini daha da arttıracağını bilirdim. "Ben söyleyeyim neden korktuğunu. Suçlu olduğun için korkuyorsun. Burana kadar günaha battığın için korkuyorsun. Benim sana inandığımdan çok, sen bana inandığın için korkuyorsun."

Masanın iki ucuna oturup bir şeyler yazmamız gerektiğini de o söyledi. Niye ben olduğumuzu, asıl şimdi yazmalıymışız. Ama sonunda, gene ötekilerin neden öyle olduğundan başka bir şey yazmadı. Yazdıklarını bana ilk defa gururla gösteriyordu. Nedense, okuduklarımdan utanmamı beklediğini düşününce tiksintimi saklayamadım ve Hoca'ya, kendini aptallarıyla aynı kefeye koyduğunu ve benden önce kendisinin öleceğini söyledim.

En etkili silâhımın bu söz olduğuna, o sıralarda, karar verdim. Bunun üzerine, ona on yıllık çalışmasını hatırlattım, kozmoğrafya kuramı için harcadığı yıllardan, gözlerini bozma pahasına saatlerce gökyüzünü izleyişinden, burnunu kitaplardan çıkarmadığı günlerden sözettim; bu sefer, ben onun üzerine gittim; vebadan sakınıp yaşamak varken, boşu boşuna ölüvermenin ne kadar saçma

olacağını söyledim. Sözlerim, şüpheleriyle birlikte cezalarımı da arttırıyordu. O sırada yazdıklarımı okuyunca, bana olan yitirilmiş saygısını yeniden istemeye istemeye bulur gibi olduğunu sezdim.

Bahtsızlığımı unutmak için, o günlerde, yalnız geceleri değil, öğle uykularımda da sık sık gördüğüm mutluluk rüyalarıyla sayfalar doldurmuştum. Anlamla hareketin bir olduğu o düşleri, uyandıktan sonra, her şeyi unutmak için, şiirli bir dille özene bezene kaleme alıyorum: Evimizin bitişiğindeki ormanın ağaçları arasında yıllardır öğrenmek istediğimiz sırları bilen insanlar vardı, ormanın karanlığına girmeye cesaret ettiğiniz zaman onlarla dost oluyordunuz; gölgelerimiz güneş batınca yok olmuyor, biz, temiz ve serin yataklarımızda huzurla uyurken, öğrenilmesi ve yanılması gereken binlerce küçük şeyi bir bir elden geçiriyor ve hiç de yorulmadan, teker teker bunların farkına varıyorduk; rüyalarda yaptığını resimlerdeki insanlar, üç boyutlu güzel insanlar olmakla kalmıyor, çevrelerinden çıkıp aramıza da karışıyorlardı; annem, babam ve ben, arka bahçemizde işleri bizim yerimize gören çelik araçlar kuruyorduk...

Hoca, bu rüyaların kendisini ölümsüz bilginin karanlığına çekecek şeytanî tuzaklar olduğunu sezmiyor değildi, ama gene de, her soruşunda kendisine olan güveninin birazını yitirdiğini bilebile, bana soruyordu: Ne anlama geliyordu bu saçma rüyalar, ben onları gerçekten görüyor muydum?

Böylece, yıllar sonra birlikte Padişah'a yapacağımız şeyi, ilk önce ben ona yaptım; rüyalarımızdan ikimizin geleceği için sonuçlar çıkardım: Hastalık bir kere bulaştı mı, tıpkı vebada olduğu gibi, insanın bilimden de kaçamayacağı açık bir şeydi; hastalığın Hoca'ya bulaştığını da söylemek zor değildi, ama gene de Hoca'nın rüyalarını merak ediyordu insan! Açıkça alay ederek dinliyordu beni, ama soruyu soracak kadar gururunu kırdığı için de pek üzerime varamıyordu; hem, anlatırken görüyordum, söylediklerim onu meraklandırıyordu. Hoca'nın vebayla birlikte takındığı huzurun sarsıldığını gördükçe, kendi ölüm korkum azalmıyordu ama, hiç olmazsa, korkunun yalnızlığından kurtulduğumu sanıyordum. Tabii, bunu gece eziyetleriyle ödüyordum, ama boşuna mücadele

etmediğimi anlamıştım bir kere: Ellerini bana yaklaştırdıkça, Hoca'ya, benden önce kendisinin öleceğini, korkmayanların bilgisizliğini, yarıda bıraktığı yazılarını, o gün okuduğu benim mutluluk rüyalarını hatırlatıyordum.

Ama bu söylediklerini değil, bardağı başka bir şey taşırdı. Bir gün, okuldaki öğrencilerinden birinin babası, eve geldi. Kendi halinde bir adamcağıza benziyordu, bizim mahallede oturuyormuş. Ben, evin uyuşuk kedisi gibi bir kenara çekilip dinliyordum, şundan bundan uzunuzun konuştular. Sonra misafirimiz baklayı ağzından çıkardı: Halasının kızı, kocası geçen yaz sonunda aktardığı damdan düşünce dul kalmış. Birçok isteyeni varmış şimdi, ama konuğumuzun aklına Hoca gelmiş, çünkü mahalleliden biliyormuş kendisini evlendirmek isteyenleri kabul ettiğini. Hoca, beklemediğim kadar kaba bir tepki gösterdi: Evlenmek istemediğini, ama istese bile dul kadın almayacağını söyledi. Bunun üzerine, misafirimiz Muhammed'in, Hatice'yi dulluğuna bakmadan, hem de ilk karı olarak aldığını hatırlattı. Hoca, o dul kadını işittiğini, onun Hazreti Hatice'nin tırnağı bile olamayacağını söyledi. Bunun üzerine, tuhaf burunlu komşumuz, Hoca'ya kendisinin de pek bir matah olmadığını sezdirmek istedi: O inanmıyormuş, ama mahalleli, Hoca’nın düpedüz keçileri kaçırdığını söylüyormuş; yıldızlara bakmasını, merceklerle oynayıp tuhaf saatler yapmasını kimse iyiye yormuyormuş. Konuğumuz, alacağı malı kötüleyen tüccarın hırsıyla ekledi: Hoca’nın, yemeğini çömelip bağdaş kurarak değil, gâvurlar gibi masaya oturarak yediğini; kitaplara keselerle para verdikten sonra onları yere atıp içinde peygamberin adı olan sayfaların üstüne bastığını; gökyüzünü saatlerce seyretmekle içindeki şeytanı yatıştıramadığı için, günışığında yatağına yatıp evinin kirli tavanını seyrettiğini, kadınlardan değil, yalnızca oğlanlardan hoşlandığını, benim onun ikiz kardeşi olduğumu, ramazanda oruç yediğini ve vebanın da onun yüzünden yollandığını söylüyormuş mahalleli.

Misafiri savdıktan sonra, Hoca bir öfke buhranı geçirdi. Ötekilerle aynı duyguları paylaşmaktan, ya da öyle görünmekten

duyduğu huzurun sonuna geldiğine karar verdim. Ona son bir darbe vurmak için, vebadan korkmayanların bu herif gibi aptal olduklarını söyledim. Tedirgin oldu, ama kendisinin de vebadan korkmadığını belirtti. Nedense, bunu içtenlikle söylediğine karar verdim. Çok sinirliydi, elini kolunu koyacak yer bulamıyor, son zamanlarda unuttuğu "aptallar" nakaratını tekrarlayıp duruyordu. Karanlık çöktükten sonra, lâmbayı yakıp ortasına yerleştirdiği masaya oturmamızı istedi. Bir şeyler yazmalıymışız.

Tıpkı, bitip tükenmeyen kış gecelerini geçirmek için fal bakan iki bekâr erkek gibi, masanın iki ucuna karşılıklı oturmuş, önümüzdeki boş kâğıtlara bir şeyler çiziktiriyorduk. Gülünç buluyordum kendimizi! Sabah, rüya diye Hoca'nın yazdıklarını okuyunca onu kendimden de gülünç buldum. Benim rüyalarıma özenerek bir rüya da o yazmıştı, ama görülmediği her şeyinden anlaşılan uydurma bir rüyaydı bu: Biz kardeşmişiz! Kendine, bana ağabeylik etmeyi yakıştırmıştı; ben de uslu uslu onun bilimsel sözlerini dinliyormuşum. Ertesi sabah, kahvaltı ederken, mahallelinin, bizim ikiz kardeşler olduğumuz yolundaki dedikodusu için ne düşündüğümü sordu. Hoşuma gitti bu soru, ama pek fazla da gururumu okşamadı; bir şey söylemedim. İki gün sonra, yazdığı o rüyayı, bu sefer gerçekten gördüğünü söyleyerek geceyarısı beni uyandırdı. Belki de doğruydu, ama nedense aldırmadım. Ertesi gece vebadan ölmekten korktuğunu söyledi.

Eve kapanmaktan sıkıldığım için, akşamüstü sokaklara çıkmıştım: Bir bahçede çocuklar, ağaçlara çıkmışlar, renkli ayakkabılarını da aşağıda bırakmışlardı; çeşme başlarında kuyruk olan geveze kadınlar, ben geçerken artık susmuyorlardı; çarşı pazar alışveriş edenlerle doluydu; itişip dövüşenlerle onları ayıranları keyifle seyredenler vardı. Salgının gücünü yitirdiğine kendimi inandırmaya çalışıyordum, ama Beyazıt Camii avlusundan arka arkaya çıkan tabutları görünce sinirlerim bozuldu, acele acele eve döndüm. Odama girerken, Hoca seslendi: "Gelip bir baksana şuna." Mintanının düğmelerini çözmüş göbeğinin altındaki küçük bir şişliği, kırmızı bir lekeyi işaret ediyordu. "Her yeri böcek sardı." Yaklaşıp dikkatle baktım, küçük, kırmızı bir lekeydi, hafif bir şişik, büyükçe bir

böcek ısırığı gibi, ama niye gösteriyordu bana? Yüzümü daha fazla yaklaştırmaktan korktum. "Böcek ısırığı," dedi Hoca. "Öyle değil mi?" Parmağının ucuyla şişliğe dokundu. "Yoksa pire mi?" Sustum, hiç öyle pire ısırığı görmediğimi söylemedim.

Bir bahane bulup güneş batana kadar bahçede kaldım. Artık evde durmamam gerektiğini seziyordum, ama aklımda gidilecek bir yer yoktu. Hem, gerçekten de böcek ısırığına benziyordu o leke, veba hıyarcığı kadar büyük ve geniş değildi; ama, biraz sonra başka bir şey aklıma geldi: belki de bahçede hızla yeşeren otlar arasında gezindiğim için, kızarıklığın iki gün içinde şişerek bir çiçek gibi açıp patlayacağını, Hoca'nın acılar içinde öleceğini düşünüyordum. Belki de bir hazımsızlık çıbanıdır, diyordum, ama öyle değildi, böcek ısırığına benziyordu, ne böceği olduğu aklıma hemen gelecekti, düşünüyordum, geceleri gezen, iri bir sıcak ülke böceği olmalıydı, ama hayâletimsi hayvanın adı dilimin ucuna bile gelmiyordu.

Akşam yemeğine oturduğumuzda Hoca neşeli gözükmeye çalıştı, şakalar yaptı, bana takıldı, ama çok sürmedi bu. Sessizce yediğimiz yemekten kalktıktan ve rüzgârsız ve sakin bir karanlık çöktükten çok sonra Hoca: "Canım sıkılıyor," dedi. "Efkâr bastı. Masaya oturalım, bir şeyler yazalım." Ancak böyle oyalanabiliyormuş.

Ama yazamadı. Ben gönül rahatlığıyla yazarken, o boş boş oturuyor gözünün ucuyla bana bakıyordu. "Ne yazıyorsun?" Mühendislik okulunun ilk yılı bitip de tatil başında tek atlı bir arabayla evime dönerken nasıl sabırsızlandığımı yazmıştım, okudum. Ama okulu ve arkadaşlarımı da çok seviyordum; tatilde yanıma aldığım kitapları bir su başında tek başıma okurken, onları nasıl düşünüp özlediğimi okudum. Kısa bir sessizlikten sonra, Hoca, birden bir sır verir gibi fısıldıyarak sordu: "Hep öyle mutlu mu yaşıyorlar orada?" Sorar sormaz pişman olacağını sandım, ama hâlâ çocuksu bir merakla bana bakıyordu. Ben de fısıldadım: "Ben mutluydum!" Yüzünde hafif bir kıskançlık belirdi, ama korkutucu değildi. Çekine çekine anlattı: Edirne'deyken, on iki yaşındayken, bir ara, annesi ve kız kardeşiyle Beyazıt Camii Darüşşifa'sına giderlermiş; annesinin babası midesinden hasta olduğu için. Sabah, annesi, daha

yürüyemeyen öteki kardeşi komşulara bırakır, Hoca'yla kız kardeşini ve erkenden hazırladığı muhallebi kabını alır, birlikte yola çıkarlarmış; kavak ağaçlarının gölgelediği kısa, ama eğlenceli bir yoldan giderlermiş. Dedesi onlara hikâyeler anlatırmış. Hoca severmiş o hikâyeleri, ama hastahaneyi daha çok sevdiği için yanlarından kaçıp etrafı seyredermiş. Bir keresinde akıl hastaları için çalınan müziği dinlemiş, fenerinden ışık alan büyük bir kubbenin altında; su sesi de olurmuş, akar suyun sesi; sonra, içinde tuhaf ve renkli şişelerle kapların pırıl pırıl parladığı başka odaları da gezermiş; bir keresinde yolunu kaybetmiş, ağlamaya başlamış, Abdullah efendinin odasını buluncaya kadar bütün hastahaneyi oda oda gezdirmişler ona; annesi bazan ağlarmış, bazan kızıyla birlikte dedenin hikâyesini dinlermiş. Sonra, dedenin verdiği boş kabı alıp dönerlermiş, ama eve gelmeden önce, annesi onlara helva alırmış, kimse görmeden yiyelim, dermiş. Su kıyısındaki kavakların arasında bir yerleri varmış, üçü ayaklarını suya doğru uzatarak oturur, kimse görmeden yerlermiş.

Hoca susunca, bizi tuhaf bir kardeşlik duygusuyla huzursuz ederek birbirimize yaklaştıran bir sessizlik oldu. Hoca uzun bir süre bu tedirginliğe dayandı. Sonra, yakındaki bir evin kaba kapısı düşüncesizce ve gürültüyle kapandıktan sonra söyledi: Bilime ilgiyi ilk defa o zaman duymuş, hastalar ve onlara şifa veren o renkli şişeler, kaplar, teraziler yüzünden. Ama dedesi ölünce oraya bir daha gidememişler. Hoca da hep, büyüyüp tek başına gideceğini düşlüyormuş, ama bir yıl, Tunca taşıvermiş, hastalar yataklarından çıkarılmış, hastahanenin odalarını dolduran kirli ve bulanık su, uzun bir süre çekilmemiş, çekildikten sonra da, güzelim hastahane yıllarca temizlenemeyen pis kokulu lanet bir çamurun içinde kalmış.

Hoca gene sustuğunda birbirimize yakın değildik artık. Masadan kalkmıştı, gözümün ucuyla odanın içinde gezinen gölgesini görüyordum, sonra, masanın ortasında duran lâmbayı aldı, arkama geçti, ne gölgeyi görebiliyordum ne Hoca'yı; dönüp bakmak istiyordum da bakamıyor, bir kötülük bekleyerek endişeleniyordum sanki. Az sonra, çıkarılan bir elbisenin hışırtısını duyarak korkuyla döndüm. Belden yukarısı çıplaktı, aynanın karşısına geçmiş, üzerine

lâmbanın ışığı vuran göğsünü ve karnını dikkatle inceliyordu. "Allahım," dedi, "ne çıbanı bu?" sustum. "Gelip baksana şuna." Yerimden kıpırdamıyordum, bağırdı: "Gelsene diyorum!" Cezalandıracağı bir öğrencisi gibi korkuyla yaklaştım.

Çıplak gövdesine bu kadar yaklaşmamıştım hiç; hoşlanmıyordum bu yakınlıktan. Önce, ona bu yüzden yaklaşamadığıma inanmak istedim, ama çıbandan korktuğumu biliyordum. O da anladı. Oysa, anlamasın diye, başımı yaklaştırmış, bir hekim tavrıyla gözlerimi o şişkinliğe, kızarıklığa dikmiş, bir şeyler mırıldanıyordum. "Korkuyorsun, değil mi?" dedi sonunda Hoca. Korkmadığımı kanıtlamak için başımı daha da yaklaştırmıştım. "Veba hıyarcığı diye korkuyorsun." O kelimeyi duymazlıktan geldim, bir böceğin ısırdığını söyleyecektim, daha önceden beni de bir kere bir yerde ısıran tuhaf bir böcek olmalıydı, ama adı aklıma hâlâ gelmiyordu yaratığın. "Dokunsana!" dedi Hoca. "Dokunmadan nasıl anlarsın, bana dokunsana!"

Dokunmadığımı görünce neşelendi. Şişkinliğin üzerinde gezdirdiği parmaklarını yüzüme yaklaştırdı. Tiksintiyle irkildiğimi görünce bir kahkaha attı, basit bir böcek ısırığından korktuğum için alay etti benimle, ama çok sürmedi bu neşe. "Ölümden korkuyorum," deyiverdi. Sanki başka şeylerden sözediyordu; üzerinde utançtan çok öfke vardı; haksızlığa uğramış birinin öfkesi.

"Sende yok mu bu çıbandan, emin misin, çıkarsana üstünü!" Üsteleyince, yıkanmaktan nefret eden çocuk gibi gömleğimi çıkardım. Oda sıcaktı, pencere kapalıydı, ama bir yerden serin bir esinti geldi; bilmiyorum, belki de beni ürperten aynanın soğukluğuydu. Görüntümden utandığım için bir adım attım, çerçevenin dışına çıktım. Bu sefer, aynada benim gövdeme başını yaklaştıran Hoca'nın yüzünü yandan görüyordum; benimkine benzediğini herkesin söylediği o kocaman kafa gövdeme doğru eğilmişti. Ruhumu zehirlemek için, diye düşündüm birden; oysa tam tersini yapıyorum, ben ona öğretiyorum diye, yıllardır gururlanıyordum ben. Aklıma gelmesi bile gülünçtü, ama lâmbanın ışığında arsızlaşan o sakallı kafanın kanımı emmek üzere olduğunu düşündüm bir an! Demek ki, çocukluğumda dinlediğim o korkulu

hikâyeleri severmişim. Böyle düşünürken, parmaklarını karnımda hissettim; kaçmak istiyordum, kafasına bir şey vurmak istiyordum. "Yok sende," dedi. Arkama geçip, koltuk altlarımı, boynumu, kulaklarımın arkasını da incelemişti. "Burada da yok, böcek seni ısırmamış."

Elini omuzuma koyarak yanıma geçti. Dertleştiği bir çocukluk arkadaşıydım sanki. Parmaklarıyla ensemi iki yanından sıkıştırdı, beni çekti. "Gel birlikte aynaya bakalım." Baktım ve lâmbanın çiğ ışığı altında, bir daha gördüm ne kadar çok benzeştiğimizi. Sadık Paşa'nın kapısında beklerken onu ilk gördüğümde de bu duyguya kapılmıştım, hatırladım. O zaman, olmam gereken birini görmüştüm; şimdiyse, onun da benim gibi biri olması gerektiğini düşünüyordum. İkimiz birmişiz! Şimdi, bu bana çok açık bir gerçekmiş gibi geliyordu. Elim kolum bağlanmış, tutulup kalmıştım sanki. Kurtulmak için bir hareket yaptım, sanki benim, ben olduğumu anlamak için: Aceleyle elimi saçlarımın içinde gezdirdim. Ama, o da yapıyordu aynı şeyi, üstelik ustalıkla, aynanın içindeki simetriyi hiç bozmadan. Bakışımı da taklit ediyordu, kafamın duruşunu, aynada görmeye katlanamadığını, ama korkunun merakıyla gözümü alamadığım dehşetimi de tekrarlıyordu: Arkadaşının sözlerini ve hareketlerini taklit ederek onu sinirlendiren bir çocuk gibi neşelendi sonra. Bağırdı! Birlikte ölecekmişiz! Ne saçma, diye düşündüm. Ama korktum da. Onunla geçirdiğim gecelerin en korkuncuydu.

Sonra, vebadan baştan beri korktuğunu ileri sürdü, her şeyi beni denemek için yapıyormuş, Sadık Paşa'nın cellâtları beni öldürmek için götürdüklerinde de öyleymiş, başkaları bizi birbirimize benzetirken de: Ruhumu ele geçirdiğini söyledi sonra; tıpkı, az önce hareketlerimi taklit ederken yaptığı gibi, artık ne düşünüyorsam o biliyormuş, ne biliyorsam o düşünüyormuş! Sonra, o an ne düşündüğümü sordu bana, aklımda ondan başka bir şey yoktu, hiçbir şey düşünmediğimi söyledim, ama beni dinlemiyordu, öğrenmek için değil, yalnızca korkutmak için konuşuyordu çünkü, kendi korkusuyla oynamak için, o korkudan ben de payımı alayım diye. Yalnızlığını hissettikçe kötülük yapmak istediğini seziyordum; elini yüzlerimizin üzerinde gezdirirken, o tuhaf benzerliğin büyüsüyle beni dehşete

düşürmek isterken ve benden çok kendisi heyecanlanıp coşarken, kötülük etmek istediğini düşünüyordum: Kötülüğü bir anda yapmaya gönlü bir türlü razı olmadığı için de, ensemi sıkıştırarak aynanın karşısında beni tutuyor, diyordum, ama büsbütün saçma ve çaresiz bulmuyordum onu: Haklıydı, söylediklerini ve yaptıklarını ben de söylemek ve yapmak istiyordum, benden önce davranıp vebanın ve aynanın içindeki korkuyla oynayabildiği için onu kıskanıyordum.

Ama o kadar korkmama, kendime ilişkin daha önceden düşünmediğim şeyleri sezdiğimi düşünmeme rağmen, bu oyun duygusundan da kurtulamadım bir türlü. Ensemi sıkan parmakları gevşemişti, ama aynanın karşısından çekilmiyordum. "Senin gibi oldum ben," dedi sonra Hoca. "Nasıl korktuğunu biliyorum artık. Ben sen oldum!" Anladım dediğini, ama bugün yarısının doğruluğundan kuşkum olmayan bu kehaneti saçma ve çocuksu bulmaya çalıştım. Dünyayı benim gibi görebildiğini ileri sürdü; "onlar" diyordu gene, "onlar" nasıl düşünüyor, duyuyor en sonunda anlıyormuş şimdi. Bakışını aynanın dışına taşırarak lâmbanın aydınlattığı yarı karanlık masaya, bardaklar, sandalyelere, nesnelere bakıp konuştu biraz. Sonra, daha önce göremediği için söyleyemediği şeyleri, şimdi söyleyebildiğini ileri sürdü, ama yanıldığını düşünüyordum ben: Kelimeler de aynıydı, nesneler de. Yeni olan tek şey korkusuydu. O da değil; korkuyu yaşama biçimi; ama nasıl bir şey olduğunu şimdi de açıkça yazamayacağım bu biçimin de, aynanın karşısında takındığı bir şey, yeni bir oyun olduğunu düşünüyordum. Sanki, kendi isteği dışında, bu oyunu da bir yana bırakarak, dönüp dönüp o kırmızı çıbana aklı takılıyordu ve böcek mi, veba mı olduğunu soruyordu.

Bir ara, her şeye benim kaldığım yerden devam etmek istediğini söyledi. Hâlâ yarı çıplaktık ve aynanın karşısından çekilmemiştik. O benim yerime geçecekmiş, ben de onun, kıyafetlerimizi değiştirmemiz ve o sakalını keserken benim koyvermem yeterliymiş bunun için. Bu düşünce, aynadaki benzerliğimizi daha da korkunç yaptı, sinirlerim iyice gerildi, dinledim: O zaman, ben onu azat edecekmişim: Benim yerime geçen onun, ülkeme dönünce yapacaklarını keyifle anlattı. Çocukluğum ve

gençliğim konusunda ona anlattıklarımın hepsini, en küçük ayrıntısına kadar aklında tuttuğunu, o ayrıntılardan, kendine göre, tuhaf ve gerçekdışı bir düşsel ülke kurduğunu görerek şaştım. Hayatım kendi denetimimden çıkmış da, onun elinde başka yerlere sürükleniyor, benim de, başıma gelenleri rüya görür gibi uzaktan seyretmekten başka, elimden bir iş gelmiyordu sanki. Ama, ben olarak ülkeme yapacağı yolculuğun ve orada yaşayacağı hayatın gülünç bir tuhaflığı ve saflığı vardı ki, beni ona büsbütün inanmaktan alıkoyuyordu. Bir yandan da düşsel ayrıntılardaki tutarlılığa da şaşıyordum: Bunlar da olabilirmiş demek geliyordu içimden, böyle de yaşayabilirmişim demek. O zaman, Hoca'nın hayatına ilişkin daha derin bir şeyi ilk defa sezdiğimi anladım, ama bunun ne olduğunu söyleyebilecek gibi değildim. Yalnızca, yıllardır özlemle düşündüğüm eski dünyamda yaptıklarımı şaşkınlıkla dinleyerek, vebanın korkusunu unuttum. Ama bu çok sürmedi. Hoca, bu sefer, onun yerine geçince benim ne yapacağımı söylememi istedi. Benzeşmediğimize ve çıbanın böcek ısırığı olduğuna inanmaya çalışarak o tuhaf durumda dikilmek sinirlerimi o kadar bozmuştu ki, hiçbir şey gelmedi aklıma.

Üsteleyince, bir zamanlar, ülkeme dönünce anılarımı yazmayı kurduğumu hatırladım, söyledim: O zaman, belki bir gün, başından geçenleri iyi bir hikâye yapıp yazanın dediğimde, tiksintiyle küçümsedi beni. Onun beni tanıdığı kadar, ben onu tanımıyormuşum ki hiç! Beni itip aynanın karşısına tek başına geçti: Yerime geçince benim başıma gelecekleri o söyleyecekmiş! Önce çıbanın veba hıyarcığı olduğunu söyledi; ölecekmişim. Sonra, ölümden önce nasıl acılar içinde kıvranacağımı anlattı; şimdiye kadar farkına varmadığım için hazırlıksız olduğum korku, ölümden de betermiş. Hastalığın acılarıyla nasıl boğuşacağımı söylerken Hoca aynanın karşısından çekilmişti; az sonra, baktığımda, yere serili dağınık yatağına uzanmış, çekeceğim acıları ve ağrıları anlatıyordu. Eli karnının üzerindeydi, sanki anlattığı o ağrının da üzerinde, diye düşündüm. Tam o sırada, seslendi, korkuyla yanına gittim ve pişman oldum hemen; elini gene bana sürmeye kalkışmıştı. Nedense, artık onun

yalnızca bir böcek ısırığı olduğunu düşünüyordum, ama, gene de korkuyordum.

Bütün gece böyle sürdü. Hastalığı ve korkusunu bana bulaştırmaya çalışırken benim o, onun da ben olduğumu tekrarlayıp durdu. Kendi dışına çıkıp kendisini seyretmenin zevkini alıyor da ondan, diye düşünüyordum, rüyadan uyanmak isteyen biri gibi kendi kendime tekrarlıyordum: Oyun oynuyor; çünkü kendi de söylüyordu bu "oyun" sözcüğünü, ama öte yandan da ağır ağır terliyordu; sıcak bir odada boğucu sözlerinin korkusuyla bunalan biri gibi değil, gövdesinde sakatlık olan hasta biri gibi.

Güneş doğarken yıldızlardan ve ölümden sözediyordu, uydurma kehanetlerinden, Padişah'ın aptallığından, dahası nankörlüğünden, kendi sevgili aptallarından, "bizlerden" ve "onlardan", bir başkası olmak istediğinden! Artık dinlemiyordum, bahçeye çıktım. Nedense aklıma, ölümsüzlük üzerine eski bir kitapta okuduğum düşünceler takılmıştı. Ihlamur ağaçlarının içinde öterek hızla yer değiştiren serçelerden başka dışarıda hiçbir hareket yoktu. Şaşırtıcı bir durgunluk! İstanbul'daki öteki odaları ve vebalıları düşündüm. Hoca'nınki vebaysa, ölene kadar böyle sürecekti, değilse, o kırmızı şişik kaybolana kadar, diye düşündüm. Bu evde daha fazla kalamayacağımı seziyordum artık. Eve girerken nereye kaçabileceğim, nerede gizleneceğim aklımda hiç yoktu. Hoca'dan, vebadan uzak bir yer düşlüyordum. Birkaç parça elbisemi bir torbaya sıkıştırırken, bu yerin, yakalanmadan kaçabileceğim kadar yakın olması gerektiğini biliyordum, o kadar.

7

Zamanında, Hoca'dan ufak tefek çalarak biraz para biriktirmiştim, oradan buradan kazandıklarım da vardı. Evden çıkmadan önce onları sakladığım yerden, artık hiç okumadığı kitapların durduğu sandıktaki çorabımdan aldım. Meraka kapıldığım için Hoca'nın odasına gittim sonra, lâmba yanıyordu, ter içinde uyuyakalmıştı. Hiçbir zaman bütünüyle inanamadığım o sihirli benzerlikle beni bütün gece korkutan aynanın küçüklüğüne şaştım. Hiçbir şeye dokunmadan acele acele evden çıktım, mahallenin boş sokaklarında yürürken hafif bir rüzgâr esti, içimden ellerimi yıkamak geliyordu, nereye gideceğimi biliyordum, memnundum. Sabah sessizliğinde sokaklarda yürümek, denize doğru yokuşlardan inmek, çeşmelerde ellerimi yıkamak, Haliç'i seyretmek hoşuma gitti.

Heybeliada'yı ilk, oradan İstanbul'a inmiş genç bir rahipten duymuştum; Galata’da karşılaştığımızda bana coşkuyla adaların güzelliğini anlatmıştı. Aklımda yer etmiş olmalı ki, mahalleden çıkarken biliyordum oraya gideceğimi. Konuştuğum sandalcılar ve balıkçılar beni adaya götürmek için korkunç paralar istediler, canım sıkıldı, kaçak olduğumu anladılar, diye düşünüyordum, Hoca’nın peşimden yollayacağı adamlara da yerimi söyleyeceklerdir! Sonradan bunun, vebadan korktukları için küçümsedikleri Hıristiyanlara verdikleri bir gözdağı olduğuna karar verdim. Fazla dikkati çekmemek için, konuştuğum ikinci kayıkçıyla anlaştım. Güçlü kuvvetli bir adam değildi, küreklere asılacağına konuşuyor, vebanın hangi suçların cezası olduğunu anlatıyordu. Vebadan kaçmak için adaya sığınmanın para etmeyeceğini de ekledi. Konuşurken onun da benim kadar korktuğunu anladım. Yol altı saat sürdü.

Adada mutlu günler geçirdiğimi sonraları düşündüm. Az bir paraya, kimsesiz bir Rum balıkçının evinde kalıyordum, ortalıkta görünmemeye çalışırdım, huzursuzdum. Kimi zaman, Hoca'nın öldüğünü düşünürdüm, kimi zaman da peşime takacağı adamları. Benim gibi vebadan kaçan çok Hıristiyan vardı adalarda, ama onlara görünmek istemezdim.

Sabahları balıkçıyla birlikte denize açılıyor, akşamüstü dönüyordum. Bir ara zıpkınla ıstakoz ve pavurya avına merak sardım. Hava balığa çıkılmayacak kadar kötüyse adanın çevresinde yürürdüm, manastırın bağına girip asmaların altında tatlı tatlı uyuduğum olurdu. Bir de incir ağacına yaslanmış çardak vardı, havanın açık olduğu günlerde, taa Ayasofya gözükürdü oradan, altına oturur, İstanbul'a bakarak saatlerce hayâl görürdüm. Bir seferinde, rüyamda adaya gelirken sandala eşlik eden yunuslarla birlikte Hoca'yı görmüştüm, onlarla dosttu, beni soruyordu, peşime düşmüştü demek; başka seferindeyse annemle birlikteydiler, beni ayıplıyorlardı, neden geç kaldığımı soruyorlardı. Yüzüme vuran güneşin teriyle uyandıktan sonra, bu rüyalara yeniden dönmek ister, dönemeyince kendimi zorlayarak düşünürdüm: Hoca'nın öldüğünü düşünürdüm bazan, terk ettiğim boş evin içindeki ölüyü, cesedi kaldırmaya gelenleri, kimsesiz cenazenin sessizliğini: sonra kehanetlerini düşünürdüm, neşeyle uydurduğu o eğlenceli şeyleri ve nefret ve öfkeyle uydurduklarını da; Padişah'ı da, Padişah'ın hayvanlarını da; zıpkınımı sırtlarından sokup karınlarından çıkardığım ıstakozlarla pavuryalar, bu gündüz düşlerine kıskaçlarını ağır ağır oynatarak eşlik ederlerdi.

Yavaş yavaş ülkeme kaçabileceğime kendimi İnandırmaya çalışıyordum. Bunun için, adanın kapısı bacası açık evlerinden para çalmam yeterliydi; ama daha önce Hoca'yı unutmam şarttı. Durup durup başıma gelenlerin büyüsüne, anıların çekiciliğine kapılıyordum çünkü: Bana o kadar benzeyen bir insana ölüme terk ettim diye neredeyse kendimi suçlayacaktım. Şimdiki gibi onu tutkuyla özlüyordum; bana gerçekten anılarımdaki kadar benziyor muydu, yoksa kendimi aldatıyor muydum; sonra, bu on bir yılda bir kere olsun yüzüne doya doya bakmadığıma karar veriyordum; oysa çok yapmıştım bu işi. İçimden İstanbul'a yetişip cesedine son bir kere daha bakmak bile geldi. Özgürleşebilmek için aramızdaki benzerliğin yanlış hatırlanan bir anı, unutulması gereken tatsız bir yanılsama

olduğuna kendimi inandırmam, buna alışmam gerektiğine karar verdim.

İyi ki alışamamışım. Bir gün Hoca'yı karşımda görüverdim çünkü! Balıkçının arka bahçesinde uzanmış, kapalı gözlerimi güneşe çevirmiş, hayâl kuruyordum, gölgesini, hissettim, karşımdaydı gülümsüyordu, oyunu kazanmış biri gibi değil sanki beni sevdiği için! Olağanüstü bir güven vardı üzerimde, beni korkutacak kadar. Belki de gizliden gizliye bunu bekliyormuşum: Çünkü hemen tembel kölenin, boyun eğen uşağın suçluluk duygusuna bürünüverdim. Çıkınımı hazırlarken Hoca'dan nefret edeceğime kendimi hor görüyordum. Balıkçıya olan borcumu da o ödedi. Yanına iki adam almış, çift kürekle gelmişler, çabuk döndük. Hava kararmadan evdeydik, ev kokusunu özlemişim. Ayna da duvardan indirilmişti.

Ertesi sabah, Hoca beni karşısına alıp söyledi: Suçum çok ağırmış, yalnız kaçtığım için değil, bir böcek ısırığını veba hıyarcığı sanıp onu ölüm yatağında bıraktığım için de beni cezalandırmaya can atıyormuş, ama şimdi vakti değilmiş. Anlattı: Padişah, bir hafta önce, en sonunda, Hoca'yı çağırmış, bu vebanın ne zaman biteceğini, daha kaç can alacağını, kendi hayatının tehlikede olup olmadığını sormuş. Çok heyecanlanan Hoca, hazırlıksız olduğu için yuvarlak cevaplar vermiş, yıldızlarla çalışması gerektiğini söyleyerek vakit istemiş. Etekleri zil çalarak eve dönmüş, Padişah'ın merakını nasıl yönlendirmesi gerektiğini kestiremiyormuş. Böylece beni getirmeye karar vermiş.

Adada olduğumu çoktan beri biliyormuş; ben kaçtıktan sonra bir soğuk algınlığı geçirmiş, üç gün sonra peşime düşmüş, balıkçıların orada izime rastlamış, kesenin ağzını biraz açınca geveze kayıkçı beni Heybeli'ye götürdüğünü söylemiş. Hoca, adalardan başka bir yere kaçamayacağımı bildiği için arkamdan gelmemiş. Padişahla kurduğu bu son ilişkinin hayatının en önemli fırsatı olduğunu söyleyince ona hak verdim. Benim bilgime ihtiyacı olduğunu da açıkça söyledi.

Hemen çalışmaya başladık. Hoca'da ne istediğini bilen insanların kararlığı vardı, onda daha önce pek görmediğim bu

kesinlik duygusu hoşuma gidiyordu. Ertesi gün gene çağırılacağını bildiğimiz için vakit kazanmaya karar verdik. Üzerinde hemen anlaştığımız ilke, çok fazla bilgi vermemek, ama verdiğimizi hemen doğrulatmaktı. Sevdiğim o akıl keskinliği Hoca'yı, "kehanet bir şeytanlıktır, ama aptallıkları etkilemekte güzel güzel kullanılabilir" görüşüne getirmişti hemen. Anlattıklarımı dinlerken Hoca, vebanın ancak sağlık önlemleriyle geriletilebilecek bir felâket olduğunu doğrular gözüküyordu. O da benim gibi, Allah'ın felâketle olan ilişkisini inkâr etmiyordu, ama dolaylıydı bu ilişki; bu yüzden, biz ölümlüler de, paçaları sıvayıp felâkete karşı bir şeyler yapabilirdik ve bu, Allah'ın gururunu hiç incitmezdi. Hazreti Ömer de, Ebu Übeyde'yi, ordusunu vebadan korumak için, Suriye'den Medine'ye çağırmamış mıydı? Hoca, Padişah'ı korumak için, başkalarıyla ilişkisini en aza indirmesini isteyecekti. Bu önlemleri almaya zorlamak için Padişah'ın yüreğine ölüm korkusu salmak aklımızdan geçmedi değil, ama tehlikeliydi bu; Sultan şiirsel bir ölüm tasviriyle korkutulabilecek kadar yalnız kalmıyordu; Hoca'nın gevezeliklerinden etkilense bile, çevresinde korkusunu açıp yenebileceği bir aptal kalabalığı vardı; sonra, bu yüzsüz aptallar, her an, Hoca'yı dinsizlikle suçlayabilirlerdi. Bu yüzden benim edebî bilgime dayanarak bir hikâye uydurduk.

Hocanın gözünü en çok korkutan şeyse, vebanın ne zaman biteceğini kestirmekti. Günlük ölüm rakkamları üzerinde çalışmamız gerektiğini seziyordum; bunu Hoca'ya söylediğimde çok etkilenmedi, bu konuda sayılar elde edebilmek için Padişah'tan yardım isteyecekti, ama bu da başka bir hikâyeyle maskelenecekti. Matematiğe o kadar çok inanmam, ama elimiz kolumuz da bağlıydı.

Ertesi sabah o saraya gitti, ben de şehrin ve vebanın içine. Eskisi gibi gene korkuyordum vebadan, ama hareketin ve hayatın şiddeti, dünyayı biraz olsun ele geçirmek isteği başımı döndürmüştü. Rüzgârlı serin bir yaz günüydü; ölenlerin ve ölülerin arasında gezinirken yıllardır hayatı bu kadar sevemediğimi düşündüm. Cami avlularına giriyor, bir kâğıda tabut sayısını yazıyor, sonra, mahallede gezinerek gördüklerimle ölü sayısı arasında bir ilişki kurmaya çalışıyordum: Bütün evleri, insanları, kalabalığı, neşeyi ve kederi ve

sevinci anlamlandırmak kolay değildi. Üstelik tuhaf bir açlıkla gözüm yalnızca ayrıntılara takılıyordu, başkalarının hayatlarına, bir ev içinde kendi yakınlıklarını ve kardeşliklerini yaşayan insanların mutluluklarına, çaresizliklerine, kayıtsızlıklarına.

Öğleye doğru, kalabalığın ve ölülerin sarhoşluğuyla karşı kıyıya, Galata'ya geçtim, tersane çevresindeki işçi kahvelerinde gezindim, çekine çekine tütün içtim, sırf anlama tutkusuyla bir aşevinde yemek yedim, pazarlara, dükkânlara girdim. Her şeyi teker teker kafama kazımak istiyordum ki, bir sonuç çıkarabileyim. Akşam karanlığından sonra, yorgun argın eve döndüm, saraydan gelen Hoca'yı dinledim.

İşler yolunda gitmiş. Uydurduğumuz hikâye Padişah'ın içine işlemiş. Vebanın, tıpkı şeytan gibi, insan kılığına bürünüp onu kandırmak isteyeceğine Padişah'ın aklı yatmış; her yabancının saraya sokulmamasına karar vermiş; giriş çıkışlar sıkı bir denetim altına alınmış Vebanın ne zaman ve nasıl biteceği sorulduğunda Hoca öyle bir dil dökmüş ki, Padişah şehrin içinde sarhoş gibi gezinen Azrail'i gözlerinin önünde canlandırabildiğini korkuyla söylemiş gözüne kestirdiğini elinden tutup çekiyormuş. Hemen telâşla düzeltmiş Hoca, Azrail değil, insanı ölüme ayartan Şeytanmış o. Hem de sarhoş değil, çok kurnazmış. Hoca, tasarladığımız gibi, Şeytanla savaşmak gerektiğini de belirtmiş. Vebanın ne zaman şehri rahat bırakacağını anlamak için nerelerde gezindiğini görmek gerekiyormuş. Çevresindekilerden, vebayla uğraşmanın Allah'a karşı gelmek olduğunu söyleyenler çıkmışsa da, aldırmamış Padişah; sonra, bir de hayvanlarını sormuş; şahinlerine, doğanlarına, aslanlarına, maymunlarına veba şeytanı ilişir miymiş? Hoca hemen, şeytanın insanlara insan kılığında, hayvanlara da fare kılığında geldiğini söylemiş. Sultan vebanın uğramadığı uzak bir şehirden beş yüz kedi getirilmesini, Hoca'ya da, istediği kadar adam verilmesini buyurmuş.

Emrimize verilen on iki kişiyi hemen İstanbul'un dört bir yanına dağıttık, mahalle mahalle dolaşıyor, gördüklerini ve ölü sayısını bize bildiriyorlardı. Masamızın üzerine, benim başka kitaplardan düzelterek çizdiğim kaba bir İstanbul haritası yaymıştık. Geceleri,

vebanın nerelerde gezindiğini haritanın üzerine korku ve keyifle işaretler, Sultan'a söylememiz gerekenleri tasarlardık.

Başta iyimser değildik pek. Veba şehirde kurnaz bir şeytan gibi değil, amaçsız bir serseri gibi geziniyordu. Bir gün Aksaray'dan kırk can alıyor, sonra orayı rahat bırakıp öteki gün Fatih'e uğruyor, derken, karşı kıyıda, Tophane'de, Cihangir'de gezindiği anlaşılıyor, ertesi gün de bir bakıyorduk, oralara da pek az uğramış, Zeyrek'e gitmiş, Haliç'e bakan bizim mahallemizin içine girip yirmi kişiyi öldürüvermiş. Ölü sayılarından da bir şey çıkaramıyorduk; bir gün beş yüz kişi gidiyordu, ertesi gün yüz. Veba'nın kurbanını nerede öldürdüğüne değil, ilk nerede yakalayıp içine girdiğine bakmamız gerektiğini anladığımızda, çok vakit geçmişti, Padişah, gene Hoca'yı çağırıyordu. Düşündük taşındık, Hoca, Padişah'a, vebanın kalabalık çarşı yerlerinde, insanların birbirlerini kazıkladığı pazarlarda, kucak kucağa oturup dedikodu yaptıkları kahvelerde gezindiğini söylesin, dedik. Gitti, akşam geldi.

Söylemiş. Padişah da, "ne yapalım?" demiş. Hoca, çarşı pazarın, şehir içindeki gidiş gelişin sopa zoruyla kısıtlanmasını söylemiş: Sultan'ın çevresindeki o ukalâlar hemen karşı çıkmışlar tabii: Şehir nasıl beslenecekmiş, ticaret durursa hayat da dururmuş, vebanın insan kılığında gezindiği, işitenlerin ödünü patlatırmış, kıyametin geldiğine inanıp gemi azıya alanlar çıkarmış; sonra, kimse içinde veba şeytanının gezindiği bir mahallede sıkışıp hapis kalmak da istemezmiş, isyan çıkarmış. "Haklıydılar," dedi Hoca. Bu sırada, bir aptal da halkı bu kadar sıkacak adamı nereden bulacağını sorduğunda, Padişah öfkelenmiş; gücünden şüpheye düşenleri cezalandıracağını söyleyerek korkutmuş herkesi. Bu öfkeyle de, Hoca’nın dediklerinin yapılmasını buyurmuş, ama çevresine danışmayı da unutmamış. Müneccimbaşı Sıtkı Efendi, Hoca'ya diş bilediği için, vebanın İstanbul'u ne zaman terk edeceğini halâ söyleyemediğini hatırlatmış. Sultan'ın ona hak vermesinden korkan Hoca, gelecek gelişinde takvimi getireceğini söylemiş.

Masanın üzerindeki haritayı işaretler ve rakkamlarla doldurmuştuk ama, vebanın hangi akla uyarak şehirde gezindiğini çıkaramıyorduk bir türlü. Bu arada, Padişah yasağı da uygulandı ve üç günden de fazla sürdü. Çarşı girişlerini, ana caddeleri, sandal iskelelerini kesen yeniçeriler gelip geçeni sıkıştırıp: "Kimsin? Nereye gidiyorsun? Neden gidiyorsun?" diye sorguya başlamışlar. Ürkek, şaşkın yolcuları, boş boş gezinenleri gerisin geriye evlerine yollamışlar ki, veba onları kandırmasın. Kapalıçarşıda, Unkapanı'nda hayatın yavaşladığını öğrendiğimizde son bir aydır topladığımız ölüm rakamlarını kâğıtlara yazmış, duvara asmış, düşünüyorduk. Hoca'ya göre, vebanın bir mantığa göre hareket etmesini boşuna bekliyorduk, kelleyi kurtarmak için bir şeyler uydurup Padişah'ı oyalamalıydık.

İzin kâğıdı usulü de bu sırada çıktı. Yeniçeri Ağası ticaret durmasın ve şehir beslensin diye gerekli gördüklerine izin kâğıtları dağıtıyormuş. Bundan çok para kazandığını ve haraca bağlanmak istemeyen küçük esnafın da isyan hazırlığına giriştiğini öğrendiğimizde, ben, ilk defa ölüm rakamlarında bir mantık sezmeye başlamıştım. Başvezir Köprülü'nün esnafla birlik olup kuracağı düzenleri anlatan Hoca'ya söyledim bunu, vebanın yavaş yavaş kenar mahallelerden, yoksul semtlerinden çekildiğine onu inandırmaya çalıştım.

Anlattıklarıma pek aklı yatmadı, ama takvimi hazırlama işini bana bıraktı. Padişah'ı oyalamak için hiçbir anlamı olmayan ve okuduktan sonra kimsenin hiçbir sonuç çıkaramayacağı bir hikâye yazdığını söyledi. Başka bir zaman sordu: Vereceği okumaya da dinleme zevkinden başka hiçbir sonucu ve anlamı olmayan bir hikâye uydurabilir miydi insan? "Müzik gibi mi?" deyiverdim, şaşırdı Hoca. Sonra, iyi bir hikâyenin başı masal gibi çocuksu olmalı, diye düşündük, ortası korkulu rüya gibi korkutucu, sonu da ayrılıkla biten bir aşk hikâyesi gibi acıklı olmalıydı. Saraya gitmesinden önceki gece oturmuş, neşeyle gevezelik ediyor, telâşla çalışıyorduk. Yan odada Hoca'nın halâ sonunu getiremediği hikâyesinin baş kısımlarını temize çeken dostumuz solak hattat vardı. Sabaha doğru ben, elimdeki kısıtlı rakamlarla, günlerdir kurmaya çalıştığım denklemlerden, vebanın en son kurbanlarını çarşı yerlerinden alıp,

yirmi gün sonra şehri terk edeceği sonucunu çıkarmıştım. Hoca, bu sonucu neye dayandırdığımı sormadı, yalnızca kurtuluş gününün fazla uzak olduğunu söyleyip, takvimi iki haftaya göre yeniden düzenlememi ve süreyi de başka rakamlarla gizlememi istedi. O kadar iyimser değildim, ama dediğini yaptım. Hoca, hemen oracıkta takvimin bazı tarihlerine mısralar düzüp, işini bitirmekte olan hattatın eline tutuşturdu; benden de mısralarının bazılarını resimlememi istedi. Öğleye doğru, ebrulu, mavi bir kapakla alelacele ciltlettirdiği risaleyi yanına alıp giderken neşesizdi, sıkıntılıydı, korkuyordu. Bana, takvimden çok, hikâyesine tıkış tıkış doldurduğu o pelikan kuşlarına, kanatlı boğalara, kırmızı karıncalara ve konuşan maymunlara güvendiğini söyledi.

Akşam döndüğünde heyecan içindeydi, kehanetinin doğruluğunu Padişah'a bütünüyle kabul ettirebildiği o üç hafta boyunca sürdü bu heyecan: Başlangıçta, "Her şey olabilir," diyordu, ilk gün hiç umutlu değildi; güzel sesli genç bir oğlana okutturulan hikâyelerini dinlerken, Padişah'ın çevresinde toplanan kalabalıktan gülenler bile çıkmış; besbelli, Hoca'yı küçümsemek, Sultan'ın gözünden düşürmek için kendilerini zorlayarak yapmışlar bunu, ama Padişah, onları susturup azarlamış; yalnızca, vebanın iki hafta sonra biteceğini hangi belirtilere dayandırdığını sormuş. Hoca da, her şeyin kimsenin anlamadığı hikâyenin içinde olduğunu söylemiş. Sonra, kendini Padişah'a hoş göstermek için, Trabzon'dan gemilerle getirilen ve yalnızca iç avluları değil, odaları da kıpır kıpır dolduran renk renk kedilere sevgi göstermiş.

İkinci gün geldiğinde, sarayın ikiye ayrıldığını söyledi: Aralarında Başmüneccim Sıtkı Efendi'nin de bulunduğu bir takım, şehirdeki bütün önlemlerin kaldırılmasını isterken; Hocayla birlikte diğerleri, "Şehre nefes aldırmayalım ki, içinde gezinen veba şeytanı da alamasın," diyorlarmış. Ben, günbegün ölüm rakamlarının düşmesine bakarak umutlanıyordum ama, Hoca hâlâ heyecan içindeydi, ilk takımın, Köprülü'yle anlaşıp bir isyan hazırlığına giriştiği söyleniyormuş; maksatları vebayı önlemek değil, düşmanlarından kurtulmakmış.

Birinci haftanın sonunda ölüm sayısında gözle görülür bir düşüş vardı, ama hastalığın bir hafta sonra bitmeyeceği de benim hesaplarıma göre ortaya çıkmıştı. Hazırladığım takvimi değiştirdiği için Hoca'ya söyleniyordum, ama o umutlanmıştı artık; heyecanla Başvezir hakkında söylenenlerin arkasının gelmediğini anlattı. Bunun üzerine, onlar da, Köprülü'nün kendileriyle birlik olduğunu yaymışlar. Bütün bu dolaplardan iyice yılan Padişah ise, huzuru kedilerinde arıyormuş.

İkinci hafta biterken, şehir vebadan çok, alınan önlemlerden boğuluyordu; her geçen gün daha az insan ölüyordu, ama bunu bizim gibi işlerin farkında olanlar biliyordu yalnızca. Açlık söylentileri çıkmıştı, İstanbul terkedilmiş korkunç bir şehir gibiydi; mahalleden dışarı çıkmadığım için, bana Hoca anlatıyordu: Bütün o kapalı pencerelerin ve avlu kapılarının arkasında vebayla boğuşan insanların çaresizliğini ve vebadan ve ölümden başka bir şey beklediğini insan hissediyormuş. Sarayda da hissediliyormuş bu beklenti, yere bir fincan düştü mü, birisi gürültüyle öksürdü mü, birden fısır fısır konuşan ve Sultan bugün bakalım ne karar verecek, diyerek bekleyen o ukalâ kalabalığının ödü patlıyormuş, ama bir şey olsun da, ne olursa olsun, diyen çaresizler gibi de, hemen heyecanlanıveriyorlarmış. Hoca da kapılıyordu bu heyecana; Sultan'a vebanın yavaş yavaş gerilediğini, kehanetlerinin doğru çıktığını anlatmaya çalışmış, ama çok fazla etkileyememiş onu, sonunda, gene hayvanlardan sözetmek zorunda kalmış.

İki gün sonra, camilerde yapılan bir sayımdan hastalığın iyice gerilediği sonucunu çıkarmıştı, ama o cuma günü Hoca'nın sevinci bundan değildi: Umutsuzluğa kapılan küçük esnaftan birtakım, yolları tutan yeniçerilerle çatışmaya girişmiş, alınan önlemlerden huzursuz olan başka bir kısım yeniçeriyi, mahalle camilerinde vaaz veren bir iki aptal imamı, yağma heveslisi bazı serserileri, işsiz güçsüzleri yanlarına çekmişler, vebanın Allah'ın işi olduğunu, ona karışılmaması gerektiğini söylüyorlarmış, ama olaylar büyümeden hemen bastırılmış. Şeyhülislâmdan fetva alınınca, belki de olayları olduğundan daha büyük göstermek için, yirmi kişi hemen öldürülmüş. Hoca hayatından çok memnundu.

Ertesi akşam zaferini ilân etti. Artık sarayda, önlemlerin kaldırılmasından sözedemiyormuş kimse Yeniçeriağası davet edildiğinde isyancıların saraydaki yandaşlarından da sözetmiş; Sultan öfkelenmiş; düşmanlıklarıyla Hoca'ya zor günler yaşatan o takım da çil yavrusu gibi dağılmış. Bir zamanlar, onlardan yana olduğu söylenen Köprülü'nün, isyancılara karşı sert önlemler alacağı söyleniyormuş. Sultan'ı bu yolda kendisinin de etkilediğini Hoca keyifle söyledi. İsyanı bastıranlar da, Sultan'ı ikna etmek için vebanın gerilediğini anlatıyorlarmış. Üstelik, doğruydu da bu söz. Padişah, Hoca'ya, şimdiye kadar hiç söylemediği övgü sözlerini söylemiş; Afrika'dan getirttiği maymunlarını göstermek için, yaptırttığı kafesin yanına götürmüş onu. Pislikleri ve edepsizlikleri Hoca'yı tiksindiren maymunları seyrederlerken, Padişah, onların papağanlar gibi konuşma öğrenip öğrenemeyeceklerini sormuş. Sonra, çevresindekilere dönerek, artık Hoca'yı daha çok yanında görmek istediğini, hazırladığı takvimin doğru çıktığını söylemiş.

Bir ay sonra, bir cuma günü Hoca Başmüneccimdi; hattâ ondan başka bir şeydi de: Sultan veba bitti diye bütün şehrin katıldığı Ayasofya'daki cuma namazına giderken, Hoca onun biraz arkasındaydı; önlemler kaldırılmıştı, Allah'a ve Padişah'a şükreden o cıvıl cıvıl kalabalık arasında ben de vardım. Padişah atıyla önümüzden geçerken çevremdekiler bütün gücüyle bağırıyordu; sonra kendilerinden geçtiler, bir itiş kakış oldu, kalabalık dalgalandı, yeniçeriler geri ittiler bizi, bir ara, bir ağaçla üstüme yığılanların arasına sıkıştım, kalabalığı dirsekleyerek kendimi öne attığımda, dört beş adım ötemde memnun mesut yürüyen Hoca'yla gözgöze geldik.

Gözlerini benden kaçırdı, sanki beni tanımamıştı. O korkunç gürültü içerisinde birden budalaca bir coşkuya kapıldım, Hoca'nın o an beni görmediğine inandım, bütün gücümle bağırarak ona seslendim, benim varlığımdan haberdar olsun istiyordum, beni fark ederse kalabalığın içinden sanki çekip kurtaracaktı da, ben de, zaferi ve gücü ellerinde tutanların o mutlu yürüyüşüne katılacaktım! Ama bunu, zaferden bir pay koparmak, ya da yaptıklarımın karşılığını almak için istemiyordum; içimde bambaşka bir duygu vardı: Ben orada olmalıydım, çünkü ben Hoca'nın kendisiydim! Tıpkı, sık sık

gördüğüm korkulu rüyalarda olduğu gibi, dışardan gördüğüm kendimden ayrı düşmüştüm; kendimi dışarıdan gözleyebildiğim için, demek ki, bir başkasıydım; kimliğine büründüğüm bu başkasının kim olduğunu öğrenmek bile istemiyor, önümden beni tanımadan geçen kendime korkuyla bakarken, bir an önce katılmak istiyordum ona. Ama, hayvan gibi bir asker bütün gücüyle beni geriye, kalabalığın içine itti.

8

Vebadan sonraki haftalar içinde, Hoca yalnızca Müneccimbaşılığa getirilmekle kalmadı, Sultanla, yıllardır umutla beklediğimizden de sıkı bir yakınlık kurdu: Başvezir, o küçük ve başarısız isyan hareketinden sonra, Padişah'ın çevresine topladığı o maskaralardan artık kurtulması gerektiğini annesine sezdirmiş; esnaf da, yeniçeriler de, Sultan'ı boş laflarıyla kötü yola çeken ukalâ kalabalığını felâketlerin sorumlusu olarak görüyorlarmış çünkü. Böylece, kumpasta parmağı olduğu söylenen eski Müneccimbaşı Sıtkı Efendi'nin takımı, sürgün ve görevle saraydan kovulunca onların işi de Hoca'ya kaldı.

Artık her gün, padişahın konakladığı saraylardan birine gidiyor, kendisine düzenle vakit ayıran Padişahla konuşuyordu. Eve döndüğünde heyecan ve zafer duygusuyla bana anlatırdı: Her sabah, önce Padişah'ın gece gördüğü rüyayı ona yorumluyordu. Devraldığı işler arasında belki de en çok bunu seviyordu: Padişahın rüya görmediğini hüzünle itiraf ettiği bir sabah, ona bir başkasının rüyasını yorumlamayı önermiş, Sultan da, merakla bu düşünceyi benimseyince, Bostancılar hemen iyi rüya gören birini arayıp bulup huzura getirmişler, böylece, her sabah bir rüyanın yorumlanması vazgeçilmez bir alışkanlık olmuştu. Geri kalan vakitte avlularda, iri çınar ve erguvan ağaçlarının gölgelediği bahçelerde yürürlerken, kimi zaman Boğaz'da sandallarla gezerlerken, tabii ki, Sultan'ın sevgili hayvanlarından, bizim hayâli hayvanlarımızdan da sözederlerdi. Ama bana coşkuyla anlattığı başka konuları da Padişah'a açıyordu: Boğazdaki akıntıların nedeni neydi? Karıncaların düzenli hayatlarında öğrenip anlamaya değer ne vardı? Mıknatıs gücünü Allah'tan başka neden alıyordu? Yıldızların şöyle ya da böyle dönmesinin önemi neydi? Gâvurların hayatında gâvurluklarından başka bilinmeye değer bir şey bulunabilir miydi? Onları önümüze katıp kovalayacak bir silâh yapmak mümkün müydü? Bunları, Sultan'ın ilgiyle dinlediğini söyledikten sonra, heyecanla masanın başına geçer, o silâh tasarısı için pahalı ve iri kâğıtlara, uzun namlulu toplar, kendi kendini harekete geçiren ateşleme mekanizmaları,

görünüşü şeytani hayvanları andıran silâh biçimleri karalar, beni de masanın başına çağırıp, gerçekleştirme vaktinin çok yakın olduğunu söylediği bu hayâllerin şiddetine tanıklık etmemi isterdi.

Oysa ben, onları Hoca'yla paylaşmak da istiyordum. Belki de bu yüzden, aklım hâlâ bize o korkulu kardeşlik günlerimizi yaşatan vebadaydı. Veba şeytanından kurtulduk diye Ayasofya'da hep birlikte şükrederek namaz kılmışlardı, ama hastalık daha şehri büsbütün bırakmamıştı. Hoca sabahları Sultan'ın sarayına koşarken, ben merakla şehirde gezinir, güdük minareli mahalle camilerinden, kiremitleri yosun tutmuş yoksul mescitlerinden hâlâ kaldırılan cenazelerin sayısını tutar, nedenini pek de anlıyamadığım bir dürtüyle, hastalığın şehri ve bizi bırakıp gitmemesini isterdim.

Hoca bana, padişahı nasıl etkilediğinden, zaferinden sözederken ben ona, hastalığın daha şehri bırakmadığını, önlemler kaldırıldığı için de yeniden alevlenebileceğini anlatıyordum. Beni öfkeyle susturup zaferini kıskandığımı söylerdi. Ona hak veriyordum, Müneccimbaşı olması, Padişah'ın ona her sabah rüyalarını anlatması, bütün o ahmak kalabalığı çevresinde değilken Padişah'a kendini dinletebilmesi, on beş yıldır beklediğimiz şeylerdi bunlar, zaferdi; ama onlardan niye yalnızca kendi zaferiymiş gibi sözediyordu? Vebaya karşı önlemleri benim önerdiğimi, pek de doğru çıkmayan, ama öyleymiş gibi karşılanan takvimi benim hazırladığımı unutmuş gözüküyordu; daha da gücüme giden şey, beni telâş içersinde adadan nasıl apar topar getirdiğini değil, yalnızca benim oraya nasıl gittiğimi hatırlamasıydı.

Belki de haklıydı, belki de duyduğum şeye kıskançlık denebilirdi, ama onun fark etmediği kardeşçe bir duyguydu bu. Bunu anlasın diye vebadan önceki günlerde bir masanın iki ucuna, yalnızlık gecelerinin sıkıntısını unutmak isteyen iki bekâr erkek gibi nasıl oturduğumuzu hatırlattığımda, kimi zaman onun, kimi zaman da benim nasıl korkulara kapıldığımızı, ama bu korkulardan ne çok şey öğrendiğimizi, hatta Ada'da tek basımayken o geceleri ölesiye özlediğimi hatırlattığımda, bütün bu söylediklerimi, kendisinin hiç katılmadığı bir oyunda benim su yüzüne çıkan sahtekârlığıma ibretle

tanık olur gibi, küçümseyerek dinler, o kardeşlik günlerine geri döneceğimize ilişkin hiçbir umut ve söz vermezdi bana.

Mahalle mahalle gezdikçe görüyordum artık: Önlemlerin kaldırılmasına rağmen, sanki Hoca'nın zafer dediği şeye gölge düşürmek istemediği için, veba, yavaş yavaş şehirden çekiliyordu. Bazan ölümün karanlık korkusu aramızdan çekilip gidiyor diye niye yalnızlık duyduğumu merak ederdim. Bazan Padişahın rüyalarından, ya da Hoca'nın ona anlattığı tasarılardan değil de, gene bunlardan sözedelim isterdim: Duvardan indirdiği korkutucu aynanın karşısına, yanıbaşımda ölüm korkusu bile olsa onunla birlikte geçmeye çoktan hazırdım! Ama Hoca uzun zamandır küçümsüyordu artık beni, ya da kendini öyle gösteriyordu; daha da kötüsü, kimi zaman bunu bile yapmaya üşendiğini sanıyordum.

Onu tekrar o eski mutlu hayatımıza çekmek için bazan, artık yeniden birlikte masanın başına geçmemiz gerektiğini söylerdim. Bu işte ona örnek olmak için, bir iki kere, gene, kâğıtları doldurmayı da denedim; vebanın korkusuna, korkunun yeşerttiği o kötülük yapma isteğine, yarıda kalmış kötülüklerime ilişkin abartılmış sayfalarımı ona okumaya kalktığımda beni dinlemedi bile. Belki de, kendi zaferinden çok, benim çaresizliğimden aldığı bir güçle küstahça söyledi: Bütün o yazıların saçmalıktan başka bir şey olmadığının o günlerde de farkındaymış, zamanında o oyunları sonu nereye varacak diye iç sıkıntısından oynamış, biraz da, beni denemek için: Vebaya yakalandığını sanıp kaçtığım gün, benim nasıl biri olduğumu anlamış zaten. Suçluymuşum! İnsanlar ikiye ayrılıyorlarmış; onun gibi haklılar benim gibi suçlular.

Zafer sarhoşluğuna yormaya çalıştığım bu sözlerine cevap vermedim. Gerçi zekâm eskisi gibi parlaktı, küçük günlük olaylara hiddetlendiğimi gördüğümde gerektiğinde öfke duymaya hazır olduğumu da anlardım, ama Hoca'nın karşı saldırıyı çağıran o sözlerine duyacağım tepkiyle, onu nereye süreceğimi, nereye sıkıştıracağımı bilmiyordum sanki. Ondan kaçıp Heybeliada'da geçirdiğim günlerde hedefimin bulanıklaştığını sezmiştim. Venedik'e dönsem ne olacaktı? Bu on beş yılda annemin öldüğüne, nişanlımın da evlenip çoluk çocuğa karıştığına aklım çoktan yatmıştı; onları

düşünmek içimden gelmiyordu, rüyalarıma da gittikçe seyrekleşerek giriyorlardı, üstelik kendimi, o ilk yıllarda olduğu gibi, Venedik'te onların arasında değil, rüyalarımda, onları, İstanbul'da, bizim aramızda görüyordum. Venedik'e dönersem, yarıda bıraktığım bir hayata kaldığım yerden devam edemeyeceğimi biliyordum. Olsa olsa, başka bir hayata yeniden başlayabilecektim. Bir zamanlar Türkler ve kölelik yıllarım üzerine yazmayı tasarladığım bir iki kitap dışında, o hayatın da ayrıntıları beni heyecanlandırmıyordu artık.

Bazan Hoca'nın bendeki bu yurtsuzluk ve amaçsızlığı sezdiği, zayıflığımı anladığı için, beni küçümsediğini düşünürdüm, bazan da bunları bile sezdiğinden kuşkulanırdım. Her gün, Padişah'a anlattığı hikâyelerinden, ayrıntılarını düşlediği ve Sultan'ı mutlaka etkileyeceğini söylediği o inanılmaz silâhın hayallerinden ve zaferinden öyle sarhoştu ki, benim neler düşündüğümün belki de farkına bile varmıyordu. Kendi kendisiyle dopdolu olan Hoca’nın bu mutluluğunu gıptayla izlerken yakalardım kendimi. Seviyordum onu, abarttığı zaferinden aldığı o yapmacıklı coşkuyu, bitip tükenmeyen tasarılarını, Padişah'ı avucunun içine alacağını söylerken avucunun içine bakışını seviyordum. Böyle düşündüğümü kendime itiraf bile edemezdim, ama hareketlerini, günlük davranışlarını izlerken, kimi zaman kendimi izliyormuşum gibi bir duyguya kapılırdım.

İnsan bazan bir çocuğun, bir gencin davranışlarında kendi çocukluğu ve gençliğini görür de sevgi ve merakla onu izler: Korkum ve merakım öyleydi; beni ensemden tutup, "ben sen oldum," dediği sık sık aklıma geliyordu, ama o günleri ona hatırlattığımda Hoca beni susturur, ya Sultan'a o gün inanılmaz silâhı inanılır kılmak için neler söylediğini anlatır, ya da o sabah rüyasını yorumlarken Padişah’ın aklını nasıl çeldiğini ayrıntılarıyla hikâye ederdi.

Ballandırarak anlattığı bu başarıların parlaklığına ben de inanabileyim isterdim. Bazan hayallerimin sınırsızlığına kapılıp kendimi mutlulukla onun yerine koyup inandığım da olurdu. O zaman, onu ve kendimi, bizi daha çok sever, hoş bir masal dinleyen alık gibi ağzım açık, anlattıklarına dalıp giderken, gelecekteki o güzel günlerden ikimizin hedefiymiş gibi sözettiğini sanırdım.

Sultan'ın rüyalarını yorumlarken ona böyle katıldım! Hoca yirmi bir yaşındaki Padişah'ı, iktidarı daha çok sahiplenmeye kışkırtmaya karar vermişti. Böylece, Padişah'ın rüyalarında sık sık gördüğü dörtnala koşan yalnız atların, sahipsiz oldukları için mutsuz; hain dişleriyle düşmanlarının gırtlaklarına saldıran kurtların da, kendi işlerini kendileri gördükleri için mutlu oldukları; ağlayan yaşlı kadınlarla güzel kör kızların ve karanlık yağmurda yapraklarını hızla döken ağaçların onu yardıma çağırdıklarını; kutsal örümceklerle, gururlu şahinlerin yalnızlığın erdemlerine işaret ettiğini ona anlattı. İktidarı sahiplendikten sonra, Sultan bizim bilimimize ilgi duysun istiyorduk; bunun için kâbuslarından bile yararlandık. Av meraklılarının çoğu gibi, uzun ve yorucu av seferlerinin gecelerinde, Padişah, avlananın kendisi olduğunu düşlediğinde, tahtı kaybetme korkusuyla, rüyasında, kendi tahtında kendi çocukluğunu oturur gördüğünde, Hoca ona, tahtında hep genç kalacağını, ama hiç uyumayan düşmanlarımızın tuzaklarından ancak onlar kadar üstün silâhlar yaparak kurtulacağını anlatırdı. Dedesi Sultan Murat'ın kol gücünü kanıtlamak için, bir kılıç vuruşuyla ikiye böldüğü eşeğin iki yarısının koşturarak birbirlerinden uzaklaştıklarını; babaannesi olacak Kösem Sultan denen cadalozun kendisi ve annesini boğmak için dirilip çırılçıplak üzerine geldiğini; At Meydanı'ndaki çınar ağaçlarının yerine biten incir ağaçlarından incir yerine kanlı cesetler sarktığını; yüzü kendi yüzüne benzeyen kötü adamların onu ellerindeki çuvallara sokup boğmak için kovaladığını, ya da Üsküdar'dan denize giren bir kaplumbağa ordusunun sırtlarındaki mumların rüzgârdan bir türlü sönmeyen alevleriyle saraya doğru yürüdüğünü, Padişah düşlediğinde, biz, onun devlet işlerini bıraktığını, avdan ve hayvanlarından başka kafasında bir şey olmadığını söyleyenlerin ne kadar haksız olduğunu düşünür, benim sabır ve keyifle bir deftere yazarak sınıflandırdığım bu rüyaları da, bilimin ve yapılması gereken inanılmaz bir silâhın yararlarına yormaya çalışırdık.

Hoca'ya göre, yavaş yavaş onu etkiliyorduk, ama ben başaracağımıza inanmıyordum artık. Bir rasathane ya da bilimevi kurmak için, yeni bir silâh yapmak için ondan söz alıp, coşkuyla

hayâl kurduğu gecelerin arkasından, bu konuları Sultan'la bir kere olsun ciddiyetle konuşamadığı aylar geçiyordu. Vebadan bir yıl sonra, Köprülü ölünce, Hoca umutlanmak için bir bahane daha buldu: Köprülü'nün gücü ve kişiliğinden korktuğu için Sultan kafasındakileri uygulamaktan çekiniyordu, şimdi Başvezir öldüğüne, yerine de babası kadar güçlü olmayan oğlu geçtiğine göre, Padişah'tan cesur kararlar beklemenin sırasıydı.

Ondan sonraki üç yılı, bu cesur kararları beklemekle geçirdik. Artık beni şaşırtan şey, düşleriyle avları arasında şaşkınlaşan Sultan'ın hareketsizliği değil, Hoca'nın halâ umutlarını ona bağlıyabilmesiydi. Bütün bu yıllar boyunca, umutlarını kaybedip bana benzeyeceği günü bekliyordum ben! Artık, zafer dediği şeyden eskisi kadar sözedemiyor, vebadan sonraki aylarda duyduğu o coşkuyu duyamıyordu gerçi, ama Sultan'ı büyük bir tasarı dediği şeye kandırabileceği günün hayâlini de halâ canlı tutabiliyordu. Her zaman bir bahane buluyordu: İstanbul'u kasıp kavuran o büyük yangından hemen sonra, Sultan'ın büyük tasarılara para dökmesi kardeşini tahta geçirmek isteyen düşmanlarına fırsat verirdi; Padişah şimdi bir şey yapamıyordu, çünkü, ordu Macaristan'a sefere çıkmıştı; ertesi yıl da Almanlara karşı bir saldırıya geçtikleri için bekliyorduk; sonra bitirilmesi için büyük paralar harcanan ve Turhan Sultan ve Padişah'la birlikte Hoca'nın da sık sık gittiği, Haliç kıyısındaki o Yeni Valide Camii'nin inşası vardı daha, benim katılmadığım o bitip tükenmez av seferleri vardı sonra. Ben, Hoca'nın avdan dönüşünü evde beklerken öğüdünü tutmaya çalışır, "büyük tasarı," ya da "bilim" dediği o şey için parlak düşünceler arar tembel tembel pinekleyerek sayfalar çeviririrdim.

Uygulansa da vereceği sonuca pek aldırmadığım bu tasarıların hayâlleri bile beni eğlendirmiyordu artık. Tanışıklığımızın ilk yıllarında astronomi, coğrafya, ya da doğa bilimleri konusunda düşündüğümüz şeylerin elle tutulur bir yanı olmadığını Hoca da benim kadar biliyordu; saatler, araçlar, modeller bir kenarda unutulup çoktan paslanmıştı. Her şeyi, onun "bilim," dediği bu belirsiz işi uygulamaya koyacağımız güne ertelemiştik; elimizde bizleri yıkımdan kurtaracak büyük bir tasarıdan çok bu tasarının hayâli

vardı. Beni hiç kandırmayan bu renksiz hayâle inanabilmek ve Hoca'yla beraber olabilmek için, bazan çevirdiğim sayfalara, ya da aklıma gelişigüzel takılıveren düşüncelere onun gözüyle bakmaya, kendimi onun yerine koymaya çalışırdım. Avdan dönüşlerinde, bana üzerinde kafa yormam için bıraktığı, herhangi bir konuda, yeni bir gerçeği ortaya çıkarmış, her şeyi de, buna dayanarak değiştirebilirmişiz gibi yapardım: "Denizin yükselip çekilmesinin nedeni ona dökülen ırmakların ısısıyla ilgilidir," dediğimde; ya da: "Veba havanın içindeki taneciklerle bulaşıyor, hava değişince çekip gidiyor"; ya da: "Büyük bir silâh yapıp uzun namlusu ve tekerlekleriyle herkesi önümüze katıp kovalamamız mümkündür"; ya da: "Dünya güneşin çevresinde dönüyor, Güneş de Ayın çevresinde," dediğimde üzerindeki tozlu av elbiselerini değiştiren Hoca beni sevgiyle gülümseten aynı cevabı verirdi hep: "Ve bizim ahmaklar bu gerçeğin farkında bile değiller!"

Sonra, şiddetiyle beni de peşinden sürükleyen bir öfke buhranına kapılır, Padişah'ın bir şaşkın domuzun peşinden saatlerce at sürmesinin, ya da tazılarına yakalattığı tavşana gözyaşı dökmesinin saçmalığından sözeder, av boyunca sözlerinin Sultan'ın bir kulağından girip ötekinden çıktığını istemeye istemeye itiraf eder ve nefretle tekrarlardı: Bu ahmaklar gerçeklerin farkına ne zaman varacaklardı? Bu kadar aptalın birbirini bulması bir rastlantı mıydı zorunluluk mu? Niye bu kadar aptaldılar?

Böylece, yavaş yavaş, "bilim" dediği şeye, bu sefer onların kafalarının içini anlamak için, yeniden başlaması gerektiğini seziyordu. Bir masanın başına oturup, birbirimizden nefret ederek, birbirimize benzediğimiz o güzel günleri aklıma getirdiği için, bu "bilim"e girişmeye ben de hevesliydim, ama ilk deneylerden sonra anladık, artık işler eskisi gibi değildi.

Bir defa, onu nereye, neden sürüp sıkıştıracağımı bilemediğim için üstüne üstüne gidemiyordum bir türlü. Daha önemlisi, hissediyordum, acıları ve yenilgileri sanki benim acılarım ve yenilgilerimdi. Bir seferinde, inanmadığım halde, buradakilerin

aptallığını abartılmış örneklerle ona hatırlattıktan, onlar kadar, kendisinin de yenilgiye mahkûm olduğunu sezdirdikten sonra onu gözledim: Gerçi bana hiddetle karşı çıkıyor, yenilginin bir zorunluluk olmadığını, onlardan önce davranıp kendimizi bu işlere verirsek, sözgelimi, şu silâh tasarısını gerçekleştirebilirsek üzerimize üzerimize akarak bizi gerisin geriye iten bu ırmağın akışını, gene, istediğimiz yöne çevirebileceğimizi söylüyordu, gerçi tasarılarından değil, umutsuzluk zamanlarında yaptığı gibi "tasarılarımızdan" sözederek beni de sevindiriyordu, ama yaklaşan kaçınılmaz bir yenilginin dehşetine de kapılmıştı: Kimsesiz bir çocuğa benzetiyordum onu, bana köleliğimin ilk yıllarını hatırlatan öfkesini ve hüznünü seviyordum; ben de onun gibi olmak istiyordum. Odanın içinde aşağı yukarı gezinirken, karanlık bir yağmur altındaki çamurlu pis sokağa, ya da Haliç kıyısındaki bir iki evin hâlâ yanan soluk ve titrek lâmbalarına, sanki orada umut bağlayabileceği yeni bir belirtinin izlerini arar gibi, bakarken, bir ara odanın içinde kıvranarak gezinenin Hoca değil de kendi gençliğim olduğunu düşünürdüm. Bir zamanlar, ben olan kişi, beni bırakıp gitmişti de, bir köşede pinekleyen ben, sanki kaybettiğim heyecanı yeniden bulmak için ona özeniyordum.

Bitip tükenmeden kendini tekrarlayan bu heyecandan da bıkmıştım artık. Müneccimbaşı olduktan sonra, Gebze'deki toprakları büyümüş, gelirimiz daha da artmıştı. Padişahla gevezelik edip vakit geçirmesinin dışında, başka bir işle uğraşmasına da gerek yoktu. Arada bir, Gebze'ye gidip kırık dökük değirmenleri ve herkesten önce bizi toraman çoban köpeklerinin karşıladığı köyleri gezerek gelirlerini denetliyor, kayıtları karıştırarak Kâhya'nın bizi ne kadar aldattığını anlamaya çalışıyor, kimi zaman gülüşerek, çoğu zaman da sıkıntıyla iç çekerek Padişah için eğlenceli risaleler yazıyor, başka bir şey de yapmıyorduk. Ben ısrar etmeseydim, hoşça vakit geçirip sonunda, güzel kokulu kadınlarla yattığımız o alemleri de düzenletmeyecekti belki.

Sinirlerini daha da bozan şey, Almanya seferiydi, Girit kalesiydi, diye, orduların ve paşaların İstanbul'u başıboş bırakmasından ve annesinin de ona söz geçirememesinden

cesaretlenen Padişah’ın, saraydan kovulan bütün o çenebaz ukalaları, maskaraları, taklitçileri çevresine toplamasıydı. Nefretle tiksindiği bu sahtekârlardan kendini ayırmak, üstünlüğünü onlara kabul ettirmek için, Hoca aralarına hiç girmemeye kararlıydı, ama Padişah’ın ısrarı üzerine, bir iki kere konuşup tartıştıkları şeyleri dinlemek zorunda kaldı. Hayvanların ruhu olabilir mi, hangisinin vardır, hangisi cennete hangisi cehenneme gider, midye dişi midir erkek mi, her sabah çıkan güneş yeni bir güneş midir, yoksa akşam batan eski güneş bir arka yoldan dolanıp sabah öte taraftan gene başını mı çıkarıyor, gibi şeylerin konuşulduğu bu toplantılardan gelecekten umudunu keserek çıkar, bir şeyler yapmazsak yakında Padişah’ın elden gideceğini söylerdi.

"Bizim" tasarılarımızdan, "bizim" geleceğimizden sözettiği için sevinçle ona katılıyordum. Bir seferinde Sultan'ın aklının içinde ne olduğunu anlamak için, benim yıllardır tuttuğum defterleri, rüyaları, anılarımızı ortaya döktük. Bir dolabın çekmecelerinden çıkan ıvır zıvırın dökümünü yapar gibi, Padişah'ın aklının çetelesini tutmaya çalıştık; sonuç umut verici değildi hiç: Hoca halâ bizi kurtaracak olan o inanılmaz silâhlardan, ya da aklımızın içinin bir an önce çözülmesi gereken sırlarından sözedebiliyordu gerçi, ama yaklaşmakta olan korkunç bir yıkımın da farkında değilmiş gibi davranamıyordu artık. Bu konuda aylarca çene yorduk.

Yıkımdan imparatorluğun elindeki ülkeleri bir bir kaybetmesini mi anlıyorduk? Haritalarımızı masanın üzerine yayar, önce hangi ülkenin, sonra hangi dağlarla hangi nehirlerin elden çıkacağını hüzünle saptardık. Yoksa, yıkım, insanların ve inançların farkına varmadan değişmesi anlamına mı geliyordu? Bütün İstanbulluların bir sabah sıcak yataklarından başka birer insan olarak kalktıklarını düşlerdik; elbiselerini nasıl giyeceklerini bilemiyorlar, minarelerin neye yaradığını hatırlamıyorlardı. Belki de yıkım, ötekilerin üstünlüğünü görerek onlara benzemeye çalışmak demekti: O zaman, bana Venedik'teki hayatımdan bir parça anlattırır, sonra, buradaki

tanıdıklardan bazılarının başlarında şapkalar, ayaklarında pantolonlarla benim anılarımı yeniden yaşadıklarını düşlerdik.

Kurarken vaktin nasıl geçtiğini anlayamadığımız bu düşleri son bir kurtuluş çaresi olarak Padişah'a sunmaya karar verdik. Düşlerin renkleriyle canlandırılan bütün bu yıkım sahneleri, belki onu da telâşlandırır, diyorduk. Böylece, sessiz ve karanlık geceler boyunca, aylarca hüzün ve umutsuz bir neşeyle kurguladığımız o yenilgi ve yıkıntı düşlerinden fışkıran, bütün o boynu bükük fukaraları, çamurlu yolları, yarım kalmış yapıları, karanlık ve tuhaf sokakları, her şey eskisi gibi olsun diye anlamadıkları duaları okuyanları, dertli analarla zavallı babaları, başka ülkelerde yapılan ve yazılanları bize aktarmaya ömürleri yetmeyen mutsuzları, çalışmayan makinaları, o eski güzel günlere ağıtlar yakan gözü yaşlıları, bir deri bir kemik sokak köpeklerini, topraksız köylüleri, şehirlerde başıboş gezinen işsizleri, okuyup yazamayan pantolonlu Müslümanları ve sonu yenilgiyle biten bütün savaşları bir kitaba doldurduk. Kitabın başka bir kısmına benim soluk anılarımı koyduk: Annem, babam ve kardeşlerimle Venedik'teyken ve okul yılları sırasında başımdan geçen mutlu ve öğretici olaylardan renkli bir iki sahne: Bizi yenecek olan ötekiler böyle yaşıyorlardı işte, bizim de onlardan önce davranıp öyle yapmamız gerekiyordu! Solak hattatımızın temize çektiği sonuç kısmında ise, Hoca'nın pek bayıldığı o yüklü dolap benzetmesiyle beyinlerimizin kara bilmecesinin karışık sırlarına bir giriş sayılabilecek ölçülü bir şiir vardı. Gururlu ve sessiz diyebileceğim bu şiirin ince dokunmuş sisi, Hoca'yla birlikte yazdığımız kitap ve risalelerin en iyisini hüzünle bitiriyordu.

Hoca, kitabı Sultan'a teslim ettikten bir ay sonra, ondan şu inanılmaz silâhın yapımına girişmesi için emir aldı. Şaşkınlık içindeydik, başarımızın ne kadarını bu kitaba borçlu olduğumuza bir türlü karar veremedik.

9

"Düşmanlarımızı perişan edecek o inanılmaz silâhı yap da görelim," derken, belki de Sultan, Hoca'yı sınıyordu, belki Hoca'dan sakladığı bir rüyası vardı, belki üzerine varan annesine ve paşalara, çevresine topladığı o ukalâların bir işe yaradıklarını göstermek istiyordu, belki de, vebadan sonra, Hoca'nın bir başka mucize daha yaratabileceğini düşünüyordu, belki de kitabımıza doldurduğumuz o yıkıntı düşlerinden gerçekten etkilenmişti, belki de yıkıntıdan çok, birkaç askeri başarısızlıktan sonra, korktuğu gibi, yerine kardeşini geçirmek isteyenlerin onu tahttan indireceklerini düşünerek telâşlanmıştı. Bütün bunları Padişah'ın silâhı geliştirelim diye gelirlerini bize bıraktığı köylerden, hanlardan, zeytinliklerden gelecek korkunç paraları şaşkın şaşkın hesaplarken düşünürdük.

Sonunda Hoca şaşmamız gereken şeyin şaşkınlığımız olduğunu söyledi: Yıllardır Sultan'a anlattığı bütün o hikâyeler, yazdığımız risaleler ve kitaplar doğru değil miydi ki, onlara inanınca kuşkulanıyorduk. Dahası da vardı: Padişah, beyinlerimizin içindeki o karanlıkta da neler döndüğünü merak etmeye başlamıştı. Hoca heyecanla bana soruyordu: Yıllardır beklediğimiz zafer değil miydi bu?

Öyleydi; üstelik bu sefer onu paylaşarak işe başlamıştık; işin sonunu onun kadar merak da etmediğim için, ben de mutluydum. Silâhı geliştirmeye çalıştığı, ondan sonraki altı yıl, en tehlikeli yıllarımız oldu. Barutla çalıştığımız için değil, kıskanç düşmanlarımızın hasetini üzerimize çektiğimiz için; herkes sabırsızlanarak zaferimizi, ya da yenilgimizi beklediği için; biz de aynı şeyleri korkuyla beklediğimiz için tehlikedeydik.

Önce, masa başında çalışarak vakti boş yere harcadığımız bir kış geçirdik. Heyecanlıydık, hevesliydik, ama silâhın düşüncesinden ve düşmanlarımızı önüne nasıl katıp kovalayacağını hayâl ederken aklımıza takılan o belirsiz ve şekilsiz ayrıntılardan başka hiçbir şey yoktu elimizde. Sonra, barutla çalışmaya, açık havaya çıkmaya karar verdik. Tıpkı birlikte fişek gösterisi hazırladığımız haftalardaki gibi,

biz yüksek ağaçların altındaki serin gölgeliğe çekilirken, adamlarımız, bizim reçetelerini hazırladığımız karışımları uzakta ateşlerlerdi. Kopan türlü çeşitli gürültüyle, çıkan renk renk dumanları izlemeye, İstanbul'un dört bir yanından meraklılar geliyordu. Daha sonra, döktürdüğümüz topların, uzun namluların, hedeflerimizin ve çadırlarımızın yerleştiği çayırın çevresi meraklı kalabalığından bir bayram yerine döndü. Yaz sonunda bir gün de ansızın Sultan'ın kendisi geldi.

Onun için bir gösteri yaptık, yeri göğü inlettik; iyi sıkıştırılmış barut karışımları için hazırlattığımız kovanları, gülleleri, yeni topları ve daha dökülmemiş namluların kalıp plânlarını, kendi kendine harekete geçen ateşleme mekanizmalarının taslaklarını tek tek gösterdik. Onlardan çok, benimle ilgilendi. Önce, Hoca beni Padişah'tan uzak tutmak istemişti, ama gösteri başlayınca, emirleri onun kadar benim de verdiğimi, adamlarımızın, Hoca kadar, bana da sorduklarını görünce merak etmiş.

On beş yıl sonra, ikinci defa huzuruna çıkınca, Padişah bana önceden tanıdığı, ama şimdi kim olduğunu çıkaramadığı biriymişim gibi baktı; gözü kapalı tattığı meyvanın hangisi olduğunu çıkarmaya çalışan biri gibi. Eteğini öptüm. Yirmi senedir burada olduğumu, ama halâ Müslüman olmadığımı öğrenince öfkelenmedi. Aklı başka bir şeye takılmıştı: "Demek yirmi yıl?" dedi.

"Tuhaf şey!" Sonra, bana o soruyu soruverdi: "Sen mi öğretiyorsun bunları ona?" Ama benim cevabımı öğrenmek için sormamıştı bunu, barut ve güherçile kokan hırpani çadırımızdan çıkmış güzel beyaz atına doğru yürüyordu; birden durdu, tam o sırada, yanyana dikilen bize, ikimize döndü ve Allah'ın insan soyunun gururunu kırmak, saçmalığını duyurmak için yarattığı o eşsiz harikalardan birini, kusursuz bir cüceyi, ya da tıpatıp benzeşen ikiz kardeşleri görmüş gibi gülümseyiverdi.

Gece onu düşündüm, ama Hoca’nın istediği gibi değil. Hoca hâlâ nefretle sözediyordu ondan, bense ona nefret duyamayacağımı,

onu küçümseyemeyeceğimi anlamıştım: Rahatlığı, sevimliliği, aklına gelen her şeyi söyleyiveren o şımartılmış çocuk hali hoşuma gitmişti. Ben de onun gibi olmak isterdim, ya da dost olmak isterdim onunla. Hoca'nın öfke buhranından sonra, yatağımda uyumaya çalışırken düşündüm: Sanki aldatılmayı hak eden biri değildi Padişah, ona her şeyi söylemek istiyordum. Ama neydi her şey?

İlgim karşılıksız değilmiş. Bir gün Hoca, Padişah'ın, sabah kendisiyle birlikte beni de beklediğini istemeye istemeye söyleyince, ben de onunla gittim. Deniz ve yosun kokan o güzel sonbahar günlerinden biriydi. Bütün sabahı, dökülen kırmızı yapraklarla kaplı büyük bir koruda, erguvan ve çınar ağaçlarının altındaki nilüferli bir havuzun çevresinde geçirdik. Sultan havuzu kıpır kıpır dolduran kurbağalardan sözedelim istedi. Hoca ona yüz vermedi, hayâlden ve renkten yoksun basmakalıp bir iki lâf etti. Beni çok şaşırtan bu şımarıklığa Sultan aldırmadı bile. Daha çok benimle ilgiliydi.

Böylece, kurbağaların sıçrama mekaniği, kan dolaşımları, gövdeden dikkatle ayrılırsa uzun bir süre atan yürekleri, yedikleri sinek ve böcekler üzerine uzun uzun konuştum. Bir yumurtanın havuzdaki yetişkin kurbağalara benzemek için geçirdiği evrimi daha iyi göstermek için kâğıt kalem istedim. Yakut kakılmış gümüş bir divit içinde getirilen kamış takımıyla resimleri çizerken Padişah çok ilgilendi. Aklımda kalan kurbağalı masalları eğlenerek dinledi, sıra kurbağa öpen prensese gelince öğürerek yüzünü ekşitti, ama Hoca'nın sözünü ettiği aptal delikanlıya benzemiyordu hiç; daha çok güne bilim ve sanatla başlamak isteyen aklı başında bir yetişkin gibiydi. Hoca'nın somurtarak geçirdiği o güzelim saatlerin sonunda Padişah elindeki kurbağa resimlerine bakarak bana şöyle dedi: "Hikâyeleri senin uydurduğundan zaten şüpheleniyordum. Demek resimleri de sen çiziyormuşsun!" Sonra bana bıyıklı kurbağaları sordu.

Padişahla ilişkim işte böyle başladı. Artık her seferinde, Hoca'yla birlikte ben de saraya gidiyordum. İlk zamanlarda Hoca suskundu, daha çok Padişahla biz konuşurduk. Sultanla rüyalarından, heyecanlarından, korkularından ve geçmişle geleceğinden sözederken, karşımdaki bu şakacı, aklı başında

adamın, yıllardır Hoca’nın bana anlattığı Padişah'a ne ölçüde benzediğini düşünürdüm ben. Ustaca sorduğu sorulardan, küçük kurnazlıklarından da, Padişah'ın, kendisine sunulan kitaplardan yola çıkarak, Hoca’nın ne kadar Hoca, ne kadar ben, benim de ne kadar ben, ne kadar Hoca olduğumuzu merak ettiğini anlardım. Hocaysa, budalaca bulduğu bu meraklarla ilgilenmeyecek kadar topları ve döktürmeye çalıştığı uzun namlularıyla meşguldü o sırada.

Toplarla çalışmaya başlamamızdan altı ay sonra, bu işlere burnumuzu sokmamızın Topçubaşını öfkelendirdiğini, adamın, ya kendisinin görevden alınmasını, ya da yenilik yapacağım diye topçuluğu ayağa düşüren biz delilerin İstanbul'dan kovulmasını istediğini öğrenince Hoca telâşlandı; ama uzlaşmaya hazır gözüken Topçubaşı'yla anlaşmak için de bir ara yol aramadı. Bir ay sonra, Padişah, bize silâhı geliştirmek için toplardan başka araçlar bulmamızı buyurunca, Hoca çok üzülmedi. Döktürdüğümüz yeni topların, namluların, yıllardır kullanılan eskilerden üstün olmadığını ikimiz de biliyorduk artık.

Böylece, Hoca'ya göre her şeyi yeni baştan kurup düşleyeceğimiz bir yeni döneme daha girmiştik, ama öfkesine ve hayâllerine artık alıştığım için, bana yeni gelen şey, yalnızca Padişah'ı tanımaktı. Padişah da bizleri tanımaktan hoşnuttu. Bilyalarını karıştırarak kavgaya tutuşan iki kaidesi, "bu senin, bu da senin", diyerek birbirinden ayıran dikkatli bir baba gibi, o da, sözlerimiz ve davranışlarımızı gözleyerek, bizi birbirimizden ayırıyordu. Kimi zaman çocukça, kimi zaman da zekice bulduğum bu gözlemler beni meraklandırırdı: Kendi kişiliğimin benden ayrılıp Hoca’nınkiyle, Hoca'nın kişiliğinin de benimkiyle biz farkına varmadan birleştiğine, Padişahın da, bu düşsel yaratığı yerli yerine yerleştirerek bizleri, bizden daha iyi tanıdığına inanasım geliyordu.

Rüyalarını yorumlarken, ya da o sıralarda yalnızca hayalleriyle uğraştığımız yeni silâhtan sözederken, padişah birden durup ikimizden birine dönerek, "Hayır, bu senin değil, onun düşüncesi," deyiverirdi. Bazan da hareketlerimizi birbirinden ayırırdı: "Şimdi, onun gibi bakıyorsun, kendin gibi bak!" Ben şaşkınlıkla gülümserken de eklerdi. "İşte böyle, aferin. Siz hiç birlikte aynaya baktınız mı?"

Aynaya bakarken, hangimizin kendisi olmaya ne kadar dayanabildiğini sorardı. Bir keresinde de, yıllardır ona yazıp verdiğimiz bütün o risaleleri, hayvan kitaplarını, takvimleri getirtti, sayfa sayfa çevirip okurken neresini kimin yazdığını, neresini kimin kendisini ötekinin yerine koyarak düşlediğini söyledi. Ama Hoca'yı asıl öfkelendiren, beni de büyüleyerek şaşkına çeviren şey, biz yanındayken huzuruna çağırttığı o taklitçi oldu.

Ne yüzü ne de gövdesi bize benziyordu bu adamın, kısa boylu ve şişmandı, kıyafeti de bambaşkaydı, ama konuşmaya başlayınca korktum: Sanki o değil de Hoca konuşuyordu. Onun gibi, bir sır verirmiş gibi Padişah'ın kulağına eğiliyor, onun gibi dikkatli düşünceli bir tavırla ayrıntılara girerken sesini ağırlaştırıyor, derken, tıpkı onun gibi, söylediklerinin heyecanına kapılıp elini kolunu karşısındakini inandırmak için ateşli ateşli sallarken soluk soluğa kalıyordu, ama Hoca'nın vurgularıyla konuşurken yıldızlara, inanılmaz silâhlara ilişkin tasanlar anlatmıyor, yalnızca, saray mutfağından öğrendiği yemeklerin ve onları pişirmek için gerekli ıvır zıvırın ve baharatın adlarını sayıyordu. Padişah gülümserken, taklitçi, Hoca'nın yüzünü allak bullak eden işine, İstanbul Halep arasındaki menzilleri tek tek sayarak devam etti. Sonra Padişah, mukallitten beni de taklit etmesini istedi. Şaşkın şaşkın ağzı açık bana bakan o adam bendim: Aptallaşmıştım. Padişah, yansı Hoca, yarısı ben olan birisini taklit etmesini istediğinde, büyülendim. Adamın hareketlerini izlerken, tıpkı Padişah gibi, benim de içimden "bu benim, bu da Hoca" demek geliyordu, ama mukallit parmağıyla bizleri işaret ederek kendi yapıyordu bu işi. Padişah iltifat edip adamı savdıktan sonra, bize bu yolda düşünüp taşınmamızı buyurdu.

Ne anlama geliyordu bu söz? Akşam Hoca'ya Padişah'ın bana yıllardır anlattığı insandan çok daha zeki olduğunu söylüyordum, onu çekmek istediği yöne Sultan artık kendi isteğiyle geliyor diyordum, Hoca gene bir öfke buhranına kapıldı. Bu sefer ona hak da verdim, taklitçinin hüneri dayanılacak gibi değildi. Hoca bundan sonra, zorda kalmadıkça saraya ayak atmayacağını söyledi. Yıllardır beklediği fırsat, en sonunda, eline geçmişken kendini o aptallar arasına sokup hırpalatmaya hiç niyeti yokmuş artık.

Padişah'ın meraklarını bildiğim, o maskaralıkları yapacak kadar kafam işlediği için saraya onun yerine ben gidecekmişim.

Hoca’nın hastalandığını söyleyince Sultan bana inanmadı. "Silâh için çalışsın bakalım," dedi. Böylece Hoca’nın silâhı tasarlayıp harekete geçirebildiği o dört yılda ben saraya gittim, o da eskiden benim yaptığım gibi evde hayalleriyle kaldı.

Hayatın bir bekleyiş değil de, tat alınabilecek bir şey olabileceğini bu dört yılda öğrendim. Padişah'ın, Hoca gibi, bana da değer verdiğini görenler, neredeyse her gün yapılan o törenlere, eğlencelere beni de çağırıyorlardı. Bir gün vezirin kızı evleniyor, bir başka gün Padişah'ın bir çocuğu daha doğuyor, sonra oğulları sünnet ediliyor, ertesi gün Macarlardan geri alınan bir kale için eğleniliyor, sonra Şehzade okula başladı diye törenler düzenleniyor, derken ramazan ve bayram şenlikleri başlıyordu. Çoğu günlerce süren bu şenliklerde yağlı et ve pilâv tıkınmaktan, şekerden ve fıstıktan yapılmış o aslanlardan, devekuşlarından, denizkızlarından atıştırmaktan kısa zamanda şişmanladım. Günlerimin çoğu, bayılana kadar güreşen yağlı güreşçileri, caminin minareleri arasına gerdikleri ipe çıkıp sırtına aldığı sopayla dans eden, dişleriyle at nalını kıran, orasına burasına bıçaklar, şişler batıran cambazları, cüppelerinin içinden yılanlar, güvercinler, maymunlar çıkaran, ellerimizdeki fincanları, ceplerimizdeki paraları, kaşla göz arasında yok eden hokkabazları, küfürlerine bayıldığım Karagözle Hacivatı seyretmekle geçiyordu. Geceleri fişek gösterisi yoksa, herkesin dağıldığı o saraylardan, konaklardan birine, çoğunu o gün tanıdığım yeni dostlarımla birlikte gider, saatlerce rakıya da şarap içerek müzik dinledikten sonra, uykulu geyikleri taklit eden güzel dansözlerle, su üstünde yürüyerek oynayan yakışıklı köçeklerle, yanık sesleriyle içli ve neşeli şarkılar söyleyen şarkıcılarla kadeh tokuşturarak eğlenirdim.

Beni çok merak ettikleri o elçi konaklarına da sık sık gidiyor, sevimli kızlarla oğlanların koşuşturduğu bir baleyi seyrettikten, ya da Venedik'ten getirilmiş bir müzik topluluğunun en son züppeliklerini dinledikten sonra, yavaş yavaş artan ünümün tadını çıkarıyordum. Elçiliklerde toplanan Avrupalılar, başımdan geçen o korkunç

maceraları sorarlardı bana, ne kadar acı çektiğimi, nasıl direndiğimi, hâlâ nasıl katlanabildiğimi merak ederlerdi. Bütün hayatımı dört duvar arasında pineklemek ve saçma sapan kitaplar yazmakla geçirdiğimi saklar, tanımak istedikleri bu ilginç diyar hakkında, tıpkı Sultan'a yaptığım gibi, alışkanlıkla uyduruverdiğim inanılmaz hikâyeler anlatırdım. Yalnız, evlenmeden önce babalarını görmeye gelen genç kızlar, ya da benimle kırıştıran elçi karıları değil bütün o kellifelli elçiler, kâtipler uydurduğum kanlı din ve vahşet hikâyelerini, harem ve aşk entrikalarını bana hayran olarak dinlerlerdi. Çok üstüme varırlarsa, hemen oracıkta uydurduğum bir iki devlet sırrını kulaklarına fısıldar, Sultan'a kimsenin bilemeyeceği tuhaf alışkanlıklar yakıştırırdım. Daha çok bilgi almak istedikleri zaman, kendime esrarlı bir hava vermekten hoşlanırdım; her şeyi söyleyemeyecekmişim gibi yapar, Hoca'nın bizleri benzetmeye çalıştığı bu budalaları daha da meraklandıran bir sessizliğe bürünürdüm. Ama bilim gerektiren büyük ve esrarlı bir tasarıyla, korkunç paralar gerektiren belirsiz bir silâhın düşüncesiyle ilgili olduğumu da aralarında fısıldaştıklarını biliyordum.

Gördüğüm güzel vücutların hayalleriyle, içtiğim içkilerin dumanlarıyla kafam bulutlu, bu konaklardan, saraylardan akşam eve dönünce Hoca'yı, yirmi yıllık masamızın başında çalışırken bulurdum. Onda şimdiye kadar hiç görmediğim bir çalışma hızına kaptırmıştı kendini, masanın üstü anlamını çözemediğim tuhaf şekillerle, resimlerle, asabî el yazısıyla doldurduğu kâğıtlarla tıkış tıkıştı. Benden gün boyunca yaptıklarımı, gördüklerimi anlatmamı ister, biraz sonra arsızca ve ahmakça bulduğu bütün bu eğlencelerden tiksinerek sözümü keser ve "bizlerden ve "onlar"dan sözederek bana tasarısını anlatmaya başlardı.

Bir kere daha, gene her şeyin, kafalarımızın içiyle ilgili olduğunu söylüyordu, bütün tasarısını buna dayandırmıştı, beyin dediğimiz, ıvır zıvırla dolu dolabın simetrisinden, ya da karmaşıklığından heyecanla sözediyordu, ama buradan yola çıkarak, bütün umutlarını, umutlarımızı bağladığı o silâhı nasıl biçimlendirebileceğini anlayamıyordum. Bunu, ne başka bir kimsenin, ne de kimi zamanlar düşündüğüm gibi, kendisinin bile

anlayabileceğini sanmıyordum. Bir gün, birisinin kafalarımızın içini açarak bütün bu düşündüklerini doğrulayacağını söylüyordu bana. Veba günleri sırasında, aynaya birlikte bakarken, sezdiği büyük bir gerçekten sözediyordu, şimdi hepsi aklında açıklığa kavuşmuştu, işte silâh bu gerçekten yola çıkıyordu! Sonra, bu heyecanlı sözlerden pek de bir şey anlayamadan etkilenen bana, sinirli parmaklarının ucuyla kâğıtların üzerindeki tuhaf ve belirsiz bir biçimi gösterirdi.

Her gösterişinde biraz daha geliştiğini gördüğüm bu biçim, sanki bana, bir şey hatırlatırdı.

Resmin "şeytani", diyebileceğim o karanlık lekesine bakarken, bir an, gördüğüm şeyi neye benzettiğimi hemen söyleyivereceğim sanırdım, ama bir tutukluk geçirerek, ya da aklımın bana bir oyun oynadığını düşünerek susardım. Ayrıntıları kâğıtlarının arasına dağılan, her seferinde biraz daha gelişerek kesinlik kazanan bu biçimi, en sonunda, yıllarca biriken bütün o paraları ve insan emeğini yutarak gerçekleştirebildiği o dört yıl boyunca, hep böyle gördüm. Kimi zaman günlük hayatta, kimi zaman rüyalarımızda, bir iki kere de birbirimize anılarımızı anlattığımız eski yıllarda gördüğümüz ya da sözünü ettiğimiz bir şeye benzettiğim de oluyordu onu, ama aklımdan geçenlere açıklık kazandıracak bir adımı daha atamaz, düşüncelerimin belirsizliğine boyun eğerek, silâhın kendi sırrını bana kendisinin açmasını boşu boşuna beklerdim. Dört yıl sonra, o küçük leke, bütün İstanbul'un sözünü ettiği koca bir cami boyundaki o tuhaf yaratığa, o korkunç görüntüye, Hoca'ya göre de gerçek bir silâha dönüştüğü zaman bile, herkes onu bir şeye benzetirken, ben Hoca'nın silâhın gelecekteki zaferi üzerine geçmişte anlattığı ayrıntılar arasında kayboluyordum.

Saraya gittiğim zamanlarda, bu parlak ve korkutucu ayrıntıları, tıpkı belleğin sabah inatla unutmak istediği bir rüyayı, insanın hatırlamaya çalışması gibi, Sultan'a tekrarlamaya çalışır, Hoca’nın bana kim bilir kaç kere anlattığı o tekerleklerden, çarklardan, kubbeden, barut ve kaldıraçlardan sözederdim. Kelimeler benim kelimelerim değildi, söylediklerimde Hoca’nın ateşli sözlerinin sıcaklığı da yoktu, ama gene de Padişah’ın etkilendiğini görürdüm. Aklı başında bulduğum bu adamın, bu belirsiz söz yığınından, benim

yalnızca kabalaştırarak aktarabildiğim Hoca’nın o coşkulu zafer ve kurtuluş şiirinden umutlanması beni de etkilerdi. Evde kalan Hoca’nın, ben olduğunu söylerdi Padişah. Aklımı iyice karıştıran bu zekâ oyunlarını kanıksamıştım artık. Benim Hoca olduğumu söylediğinde, hiçbir şey anlamamak daha iyi, diye düşünürdüm, çünkü az sonra bütün bunları Hoca'ya benim öğrettiğimi ileri sürerdi. Şimdiki uyuşuk ben değilmiş, ama, bunu yapan, eskiden değiştirmişim Hoca'yı! O günkü eğlencelerden, hayvanlardan, şenliklerden, ya da hazırlıkları yapılan esnaf alayından sözetsek ya, diye düşünürdüm ben. Sonra, herkesin bu silâh tasarısının arkasında benim olduğumu bildiğini söyledi Padişah.

Beni en çok korkutan da buydu işte. Hoca, yıllardır ortalıkta gözükmüyordu, onu neredeyse unutmuşlardı, konaklarda, saraylarda, şehrin içinde, Padişah’ın yanı başında sık sık gördükleri hep bendim; beni kıskanıyorlardı artık! Yalnızca, dedikodusu her gün daha da artan bu belirsiz silâh tasarısına onca köyün, zeytinliğin, hanın geliri bağlandı diye değil, Sultan'a bu kadar yakınım diye değil, bu silâhla başkalarının işlerine burnumuzu sokuyoruz diye de, ben, gâvura diş biliyorlardı. İftiralarına kulaklarımı tıkıyamadığım zamanlarda, endişelerimi Hoca'ya da Sultan'a da açardım.

Ama pek oralı olmazlardı. Hoca tasarısına sonuna kadar gömülmüştü! Bir gencin tutkusuna imrenen ihtiyarlar gibi öfkesine imreniyordum. Kâğıtların üstündeki o belirsiz ve karanlık lekeyi ayrıntılarla besleyip geliştirerek, beni korkutan bir ucubenin, kalıp plânlarına dönüştürdüğü, kalıplara da inanılmaz paralar dökerek, hiçbir güllenin işleyemeyeceği kadar kalın çelikler döktürdüğü o son aylarda, aktardığım kötü söylentileri dinlemezdi bile; yalnızca bunların konuşulduğu elçi konaklarıyla ilgilenirdi: Bu elçiler nasıl insanlardılar, kafaları nasıl çalışıyordu, bu silâh için bir şey düşünüyor muydular? Ve en önemlisi: Sultan niye devleti o ülkelerde sürekli temsil edecek elçiler yollamayı düşünmüyordu hiç? Kendisinin bu görevi istediğini, onlar arasında yaşamak, bu ahmaklardan kurtulmak istediğini sezerdim, ama tasarısını gerçekleştirmekte zorluk çektiği, döktürdüğü çeliklerin çatladığı, ya da paranın yetişmeyeceğini sandığı umutsuzluk günlerinde bile, bu

isteğinden açıkça sözetmedi. Yalnızca, bir iki kere, "onların" yetiştirdikleri bilim adamlarıyla ilişki kurmak istediğini ağzından kaçırdı; kafalarımızın içine ilişkin bulduğu gerçekleri onlar anlardı belki; Venedikli, Flemenkli, ya da o sırada hangi ülke geliyorsa aklına, işte o uzak ülkelerin bilim adamlarıyla mektuplaşmak istiyordu. Acaba onların en iyileri kimlerdi, nerede yaşarlar, onlarla nasıl yazışılır, bunları elçilerden öğrenebilir miydim? Kendimi eğlenceye bıraktığım ve gerçekleşmekte olan silâhla pek ilgilenmediğim o son günlerde, düşmanlarımızı keyiflendirecek bir karamsarlığın izlerini taşıyan bu ricayı unutuverdim.

Düşmanlarımızın dedikodularına Padişah da kulaklarını tıkamıştı. Hoca'nın silâhı denemek için korkunç çelik yığınının içine girip, geniz yakan pas ve demir kokusu içinde çarkları çevirecek cesur adamlar aradığı günlerde, ben söylentilerden yakınınca, Sultan beni dinlemedi bile. Her zaman yaptığı gibi, bana Hoca'nın anlattıklarını tekrarlattı. Ona inanıyordu, her şeyden memnundu, ona bel bağladığı için pişman değildi hiç: Bütün bunlar için bana teşekkür ediyordu. Tabiî, gene aynı nedenden: Hoca'ya her şeyi ben öğrettiğim için. O da Hoca gibi kafalarının içinden sözediyordu; bu ilgisine koşut olarak, sonra, öteki sorunu hatırlatıyordu; tıpkı Hoca'nın bana bir zamanlar sorduğu gibi, Sultan da, orada, o ülkede, benim eski ülkemde nasıl yaşadıklarını sorardı bana.

Ona bir yığın hayal anlatırdım. Tekrarlıya tekrarlıya bugün çoğuna inandığım bu hayallerin, gençliğimde gerçekten yaşadığım şeyler mi olduğunu, yoksa kitabımı yazmak için her masaya oturuşumda kalemimin ucuna geliveren düşsel hikâyeler mi olduğunu çıkaramıyorum şimdi: Kimi zaman, o sırada aklıma gelen bir iki eğlenceli yalanı atıveriyordum, uydura uydura geliştirdiğim bazı masallarını vardı, Padişah bu ayrıntıya merak ettiği için, hepsinin elbiselerinde çok sayıda düğme olduğunu hep tekrarlardım, ayrıntılarını anılarımdan mı, rüyalarımdan mı çıkardığımı kestiremediğim hikâyeler de söylerdim. Ama yirmi beş yılda hâlâ unutamadığım bir iki gerçek de vardı: Annem, babam ve kardeşlerimle ıhlamur ağaçları altında kahvaltı ederken aile sofrasında konuştuklarımız! En az bunlarla ilgilenirdi Padişah. Bir

keresinde bana, aslında bütün hayatların birbirine benzediğini söylemişti. Nedense, korkmuştum bu sözden, Sultan'ın yüzünde onda, daha önce hiç görmediğim şeytanî bir anlatım vardı, ona bu sözün ne anlama geldiğini sormak istedim. Sonra, yüzüne korkuyla bakarken, içimden "ben benim," demek geldi. Sanki bu saçma sözü söylemeye cesaret edebilseydim, beni başka biri yapmak için dolaplar çeviren bütün o dedikoducuların, Hoca'nın ve Padişah'ın oyunlarını boşa çıkaracak ve kendi varlığım içinde huzurla yaşamaya devam edecektim. Oysa, rahatını tehlikeye atabilecek her türlü belirsizliğin sözünden bile ürkenler gibi korkuyla sustum.

Bu baharda olmuştu, Hoca'nın silâhı bitirdiği, ama çalıştıracak adamları toplayamadığı için daha deneyemediği günlerde. Kısa bir süre sonra, Padişah orduyla birlikte Lehistan'a sefere çıkınca şaşırdık. Düşmanlarımızı önüne katıp kovalayacak silâhı niye sefere götürmemişti, beni niye yanına almamıştı, bize güvenmiyor muydu? İstanbul'da kalanlar gibi, biz de, Sultan'ın aslında savaş için değil, av için sefere çıktığına inanıyorduk. Hoca, bir yıl daha kazandığı için memnundu; benim başka yapacak işim ve eğlencem de yoktu; birlikte silâh için çalıştık.

Aracı harekete geçirecek adamları bulmak için çok uğraştık. Korkunç görünüşlü, ne olduğu belirsiz aletin içine girmeye yanaşmıyordu kimse. Hoca, çok para vereceğini söylüyordu, şehire tellâllar çıkarttık, tersane çevresine, Tophane'ye adamlar saldık, işsiz kahvelerinde, serseriler, maceracılar arasında adam aradık. Bulabildiklerimizin çoğu korkuyu yenip, demir yığınının içine girseler bile, o tuhaf böceğin içinde tıkış tıkış sıkışıp sıcakta pişerek çark çevirmeye dayanamayıp kaçıyorlardı. Yaz sonunda, aracı harekete geçirebildiğimiz zaman, yıllardır bu iş için biriken paranın hepsi bitmişti. Meraklıların şaşkın ve korkulu bakışları ve zafer çığlıkları arasında silâh hantal hantal kıpırdandı, hayâli bir kaleye saldırıp sarsıla sarsıla toplarıyla ateş etti ve durdu. Köylerden, zeytinliklerden para akmaya devam ediyordu, ama Hoca masraflı olacağı gerekçesiyle zorlukla topladığımız takımı da dağıttı.

Kış beklemekle geçti. Padişah seferden döndükten sonra, çok sevdiği Edirne'de kalmıştı; bizi arayıp soran yoktu, yalnızdık. Sabahları sarayına gidip hikâyelerimizle eğlendireceğimiz ve geceleri konaklarında eğleneceğim kimse olmadığı için, işsiz güçsüzdük de. Ben Venedik'ten gelen bir ressama portremi yaptırarak, ut dersleri alarak günlerimi geçirmeye çalışıyordum; Hoca ikide bir Kuledibi'ne, başında bir bekçi bıraktığı silâhını görmeye gidiyordu. Aracı, orasına, burasına bir şeyler ekleyip geliştirmeye kalkmadı da değil, ama çabuk sıkıldı bundan. Birlikte geçirdiğimiz son kışın gecelerinde, bana silâhtan ve onunla yapacaklarından da sözetmedi. Üzerine bir durgunluk çökmüştü, ama tutkusunu kaybettiği için değil, ben onda heyecan uyandırmadığım için böyleydi.

Geceleri, vaktimizin çoğunu beklemekle geçirirdik, rüzgârın ya da karın dinmesini bekliyorduk, geç vakit bozacının son defa geçmesini, sobaya odun atmak için ateşin küllenmesini bekliyorduk, Haliç'in karşı kıyısındaki son titrek lâmbanın sönmesini ve bir türlü gelmeyen uykumuzun gelmesini ve sabah ezanını bekliyorduk. Çok az konuşup, sık sık hayâllere daldığımız o kış gecelerinden birinde, Hoca, birden bana, çok değiştiğimi, artık bambaşka biri olduğumu söyleyiverdi. Midem acıyla yandı, sırtımı ter bastı; karşı koymak istedim ona, haksız olduğunu, eskisi gibi olduğumu, benzeştiğimizi, benimle eskiden ilgilendiği gibi gene ilgilenmesi gerektiğini, konuşacak daha çok, çok şeyimiz olduğunu ona söylemek istedim, ama haklıydı; gözüm, ressamdan o sabah alıp eve getirerek, bir duvara dayadığım portreme takılmıştı; değişmiştim: Ziyafetlerde tıkınmaktan şişmanlamış, gıdım sarkmış, etlerim gevşemiş, hareketlerim ağırlaşmıştı; daha da kötüsü yüzüm de bambaşkaydı; o âlemlerde içip öpüşmekten dudaklarımın kenarına bir arsızlık bulaşmış, yerli yersiz uyku çekmekten, sızıp kalmaktan gözlerim mahmurlaşmış, hayatlarından, dünyadan ve kendilerinden memnun o aptallar gibi, bakışıma bayağı bir huzur sinmişti, ama biliyordum, yeni halimden memnundum: Sustum.

Sonraları, Padişah'ın bizi silâhla birlikte Edirne'ye sefere çağırdığını öğrenene kadar, sık sık aynı rüyayı gördüm: Karışıklığı İstanbul'daki eğlenceleri hatırlatan bir eğlencede, Venedik'te bir

maskeli balodaymışız: Yüzlerindeki "bayağı kadın" maskelerini indirince kalabalıkta gördüğüm annemle nişanlımı tanıyarak umutlanıyor, ben de, beni artık tanısınlar diye, kendi maskemi indiriyordum, ama onlar benim ben olduğumu anlamıyorlardı bir türlü, sapından tuttukları maskeleriyle, arkamdaki birini gösteriyorlardı; dönüp baktığımda, benim ben olduğumu anlayacak bu adamın Hoca olduğunu görüyordum. Beni tanıması için, bu sefer de ona umutla yaklaşınca, Hoca olan adam, bana hiçbir şey söylemeden maskesini indiriyor ve altından, beni suçluluk duygusuyla korkutarak rüyamdan uyandıran gençliğim çıkıyordu.

10

Yaz başında, Padişah'ın bizi ve silâhı Edirne'de beklediğini öğrenir öğrenmez Hoca harekete geçti. Her şeyi hazır tuttuğunu, dağıttığı silâh takımıyla ilişkisini kış boyunca sürdürdüğünü o zaman anladım. Üç gün sonra sefere hazırdık. Hoca son günün gecesini, yeni bir eve taşınıyormuşuz gibi, ciltleri yırtık eski kitapları, yarım kalmış risaleleri, sararmış müsveddeleri, eşyalarını, ıvır zıvırı karıştırarak geçirdi. Paslanmış namaz saatinin zilini çalıştırdı, astronomi araçlarının tozunu aldı. Yirmi beş yıldır yazdığımız kitapların, hazırladığımız araçların taslakları, karalamaları arasında sabaha kadar eşelendi. Gün doğarken, düzenlediğimiz o ilk fişek gösterisi için yaptığımız deneylerin gözlemleriyle doldurduğum küçük defterin yırtılıp solmuş sayfalarını karıştırırken gördüm onu; çekinerek sordu: Bunları yanımıza almalı mıydık; bir işe yarar mıydı acaba? Boş boş baktığımı görünce, öfkelenip elindekileri bir köşeye attı.

Ama gene de, on gün süren bu Edirne yolculuğunda, geçmiş yıllardaki kadar olmasa bile, birbirimize yakındık. Her şeyden önce, Hoca umutluydu; korkunç gıcırtılar, tuhaf gürültülerle ağır ağır yol alan ve ucube, böcek, şeytan, oklu kaplumbağa, yürüyen hisar, kara demir, toraman, tekerlekli kazan, dev, tepegöz, canavar, domuz huylu, karaoğlan, gök bakışlı garabet, diye anılan silâhımız, Hoca'nın istediği gibi, görenleri dehşete düşürerek, tahmin ettiğinden daha süratle, ilerliyordu. Yol boyunca, çevre köylerden gelen meraklıların kenar tepelere dizilip korkudan sokulamadıkları aracı heyecanla seyrettiklerini görünce Hoca keyiflenirdi. Geceleri, gün boyunca kan ter içinde kalan adamlarımız çadırlarında derin bir uykuya dalınca cırcır böceklerinin böldüğü bir sessizlikte, Hoca bana, toramanının düşmanlarımıza yapacağı şeyleri anlatırdı. Gerçi eski heyecanı yoktu, Padişah'ın çevresinin ve ordunun, silâha nasıl bir tepki göstereceğini, ordunun saldırı düzeninde araca nasıl bir yer verileceğini, o da benim gibi endişeyle merak ediyordu ama, "son talihimiz "den, ırmağın akışını istediğimiz yöne çevirebileceğimizden

ve daha önemlisi, heyecanını her zaman canlı tutan "onlardan ve bizlerden" gönül rahatlığıyla ve inanarak sözedebiliyordu hâlâ.

Silâh, Edirne'ye, Padişah'tan ve çevresindeki birkaç katıksız dalkavuktan başka kimsenin sevgiyle karşılamadığı bir gösteriyle girdi. Padişah eski bir dostu karşılar gibi karşılamıştı Hoca'yı, bir savaş ihtimalinden sözediliyordu, ama pek fazla hazırlık ve telâş yoktu; günlerini birlikte geçirmeye başladılar. Onlara ben de katılıyordum; atlarına binip çevredeki karanlık ormanlara kuş cıvıltısı dinlemeye, Tunca ve Meriç'te sandal gezintisi yapıp kurbağaları gözlemeye, kartallarla savaşırken yaralanıp Selimiye avlusuna inen leylekleri sevmeye ve marifetlerini bir daha görmek için silâhı incelemeye gittiklerinde yanlarında hep ben de olurdum. Ama acıyla fark ediyordum: Konuştukları şeylere katabileceğim, ilgiyle dinleyecekleri ve onlara içtenlikle söyleyebileceğim hiçbir sözüm yoktu. Belki yakınlıklarını kıskanıyordum. Ama bıktığımı biliyordum artık: Hoca hâlâ aynı şiiri okuyordu: Zaferden, ötekilerin üstünlüklerinden, silkinip artık, harekete geçmemiz gerektiğinden, gelecekten ve kafalarımızın içinden sözeden aynı uydurulmuş hikâyeye Padişah'ın kanmasına şaşıyordum artık.

Savaş söylentilerinin yoğunlaştığı yaz ortasında, bir gün, Hoca, güçlü kuvvetli birine ihtiyacı olduğunu söyleyerek, beni yanına aldı. Edirne'nin içinde hızlı hızlı yürüdük, Çingene ve Yahudi mahallelerinden, daha önceden de can sıkıntısıyla gezindiğim külrengi bazı sokaklardan, çoğu birbirine benzeyen yoksul Müslüman evleri arasından geçtik. Solumda gördüğüm sarmaşıklı evlerin sağıma geçtiğini fark edince aynı sokaklarda dolandığımızı anladım, sordum; Fildamı mahallesindeymişiz. Hoca birdenbire bir evin kapısını çaldı. Yeşil gözlü, sekiz yaşlarında bir çocuk açtı kapıyı. "Aslanlar," dedi Hoca ona, "Padişah'ın sarayından aslanlar kaçmış, arıyoruz."

Çocuğu iterek evin içine girince ben de arkasından gittim. Toz, ahşap ve sabun kokuyordu içerisi, yarı karanlıkta, gıcırdayan merdivenden aceleyle, yukarıya, bir sofaya çıktık; Hoca önüne gelen kapıları açmaya başladı. Birinci odada, bitkin bir ihtiyar dişsiz ağzı açık, uyukluyordu, ona bir şey sormak için sakalına uzanan iki neşeli

çocuk kapının açıldığını görünce korktular. Hoca kapıyı kapadı, bir başkasını açtı; içeride bir yığın yorgan ve yorganlık kumaş vardı. Üçüncü odanın kapısını, sokak kapısını açan çocuk Hoca'dan önce tuttu: "Burda aslan yok, annemle yengem var," Hoca gene de açtı kapıyı, sırtları bize dönük iki kadın soluk bir ışığın içinde namaz kılıyorlardı. Dördüncü odada yorgan diken bir adam vardı, sakalsız olduğu için daha çok bana benziyordu, Hoca'yı görünce kalktı. "Niye geldin, deli herif?" dedi. "Bizden ne istiyorsun?"

"Semra nerede?" dedi Hoca. "On yıl önce İstanbul'a gitti," dedi adam. "Vebadan ölmüş. Sen niye geberemedin?" Hoca, hiçbir şey söylemeden merdivenden inip evden çıktı. Peşinden giderken, arkamdan çocuğun bağırdığını ve bir kadının ona cevap verdiğini duydum: "Aslanlar gelmiş anne!" "Hayır, amcanla kardeşi!"

Belki olup biteni bir türlü unutamadığım için, belki yeni hayatıma ve hâlâ sabırla okuduğunuz bu kitaba hazırlık olsun diye iki hafta sonra, bir sabah erkenden gene aynı yere gittim. Işık beni aldattığından olacak sokağı ve evi bulmakta zorlandım önce; bulunca da daha önceden yönünü kestirdiğim Beyazıt Camii Darüşşifası'na gidecek en kestirme yolu çıkarmaya çalıştım. Belki de, en kestirme yolu seçeceklerini düşünerek yanıldığım için köprüye ulaşan ve kavak ağaçlarının gölgelediği kısa yolu bulamadım bir türlü; bulduğum kavaklı yolun kıyısında ise, insanın kenarına oturup seyrederek helva yiyeceği bir nehir yoktu. Hastahanedeyse düşlediklerimizin hiçbiri yoktu, çamurlu değildi, tertemizdi belki, ama ne su sesi vardı, ne de renkli şişeler. Zincirlere vurulmuş bir hasta görünce dayanamayıp bir hekime sordum: Âşık olmuş, delirmiş, çoğu deliler gibi kendisini bir başkası sanıyormuş; daha anlatacaktı, dinlemeden döndüm.

Artık çıkmayacağını sandığımız sefer kararı yaz sonunda, hiç de beklemediğimiz bir gün alındı: Geçen yılki yenilgiye ve ondan çok vergiye dayanamayan Lehliler, "vergiyi gelin de kılıçlarınızla alın," diye haber yollamışlar. Ondan sonraki günlerde Hoca öfkeden boğulacak gibiydi; ordu yürüyüş düzenine hazırlanırken kimse silâh için bir yer düşünmüyordu; kimse savaşırken bu kara demir yığınını yanında görmek istemiyordu; kimse bu dev kazandan bir marifet de

beklemiyordu; dahası, uğursuz da buluyorlarmış onu! Hoca, seferden bir gün önce savaşın geleceği için ahkâm keserken düşmanlarımız sözü buraya getirmişler, silâhın, zafer kadar lanet de getirebileceğini açıkça söylemişler. Bu lanetin arkasında, Hoca'dan çok, benim olduğumu da düşündüklerini, Hoca bana anlatırken korkuya kapıldım. Padişah Hoca'ya ve silâha güvendiğini belirtmiş, tartışma çıkmasın diye de, silâhın savaş sırasında doğrudan kendine, kendi kuvvetlerine bağlı olacağını söylemiş. Eylül başında, sıcak bir gün Edirne'den ayrıldık.

Herkes sefere çıkmak için geç bir mevsim olduğunu düşünüyordu, ama pek konuşulmuyordu bu konu. Sefer sırasında askerin düşman kadar, kimi zaman düşmandan da çok, uğursuzluktan korktuğunu, uğursuzluk korkusuyla savaştığını yeni öğreniyordum. Bakımlı, zengin köylerden, silâhımızın zeminini inlettiği köprülerden geçerek kuzeye gittiğimiz ilk günün gecesi, Sultan'ın çadırından çağrılınca şaşırdık. Askerleri gibi çocuklaşmıştı Padişah, üzerinde yeni bir oyuna başlayan çocuğun merakı ve heyecanı vardı, tıpkı askerleri gibi Hoca'ya gün boyunca olup bitenleri nelere yorduğunu sordu: Batan güneşin önündeki kızıl bir bulut, alçaktan uçan şahinler, bir köy evinin kırık bacası, güneye inen leylekler, ne anlama geliyordu bunlar? Tabii ki Hoca hepsini iyiye yordu.

Ama işimiz bitmemişti; Padişah'ın sefer gecelerinde korkulu, meraklı hikâyeler dinlemeye pek düşkün olduğunu ikimiz de yeni öğreniyorduk. Hoca yıllar önce Sultan'a verdiğimiz, o en sevdiğim kitabımızdaki coşkulu şiirden yola çıkarak karanlık bir resim çizdi, ölüler, kanlı yenilgiler, başarısızlıklar, ihanetler ve sefaletle kaynaşan kıpır kıpır çirkin bir resim, ama zaferin alevi Padişah'ın korkulu bakışlarının görebileceği bir köşede parlıyordu da: Onu körüklemek için aklımızı, kullanmalıydık, "onların ve bizlerin", sonra, kafalarımızın içlerinin, Hoca’nın yıllardır bana anlattığı ve artık unutmak istediğim bütün öteki şeylerin, bir an önce farkına varmalı, silkinmeliydik! Belki de, Padişah'ın da artık kanıksadığını düşündüğü için, bana bıkkınlık

veren bu tatsız hikâyenin karanlığını, çirkinliğini, dehşetini Hoca her gece biraz daha arttırıyordu. Gene de kafalarımızın içinden sözedilirken Padişah'ın keyifle ürperdiğini hissederdim.

Av seferleri, yürüyüşümüzün haftasında başladı. Sırf bu iş için orduyla gelen bir takım önden gidiyor, bölgede keşif yaptıktan, elverişli araziyi seçtikten, köylüleri harekete geçirdikten sonra, Padişah, biz ve avcıları, yürüyüş kolundan ayrılarak, ceylânlarıyla ünlü bir koruya, yaban domuzlarının koşturduğu bir dağın yamaçlarına, ya da tilkilerle tavşanların kaynaştığı bir ormana gidiyorduk. Saatler süren, bu küçük ve eğlenceli av seferlerinden sonra yürüyüş koluna, zaferle bitirdiğimiz bir savaştan döner gibi tantanayla döner, ordu Padişah'ı selâmlarken bizler de onu hemen arkasından izlerdik. Hoca'nın öfke ve nefretle karşıladığı bu törenleri ben seviyordum; akşamları yürüyüşten, ordunun geçtiği köylerin ve kasabaların halinden, ya da düşmandan gelen son haberlerden çok, Padişahla birlikte avdan sözetmekten hoşlanırdım. Sonra, Hoca'nın ahmakça ve budalaca bulduğu bu gevezeliğin öfkesiyle şiddetini her gece biraz daha arttıran hikâyeler ve kehanetleri başlardı. Padişah'ın, korkutucu olmaya çalışan bu hikâyelere, kafalarımızın içiyle ilgili bu masallara inanması çevresindekiler gibi, artık beni de üzüyordu.

Ama daha da kötüsüne tanık olacakmışım! Gene avlanıyorduk; ona yakın köy boşaltılmış, ahalisi ellerindeki tenekelere vurarak çıkarttıkları yaygarayla domuzları ve geyikleri, bizlerin atlarımız ve silâhlarımızla beklediğimiz köşeye sürsün diye, ormana yayılmıştı, ama öğlene kadar hiçbir hayvana rastlayamamıştık. Biraz da öğle sıcağının etkisiyle, üzerimize çöken sıkıntıyı hafifletmek için, Padişah, Hoca'dan geceleri kendisini ürperten o hikâyeleri anlatmasını istemişti. Çok uzaklardan gelen, belli belirsiz duyulan teneke uğultusunu dinleyerek ağır ağır ilerliyorduk ki, bir Hıristiyan köyüne gelince durduk. Hoca'yla Padişah'ın boş köy evlerinden birini işaret ettiklerini, kapı aralığından başı uzanan cılız bir ihtiyarın koltuklanarak onlara yaklaştırıldığını o sırada gördüm. Az önce, gene, onlardan", kafaların içlerinden sözetmişlerdi, suratlarındaki merakı ve Hoca'nın ihtiyara çevirmen

aracılığıyla bir şeyler sorduğunu görünce, aklıma gelen şeyden korkarak onlara yaklaştım.

Hoca, hiç düşünmeden, hemen cevap vermesini isteyerek ihtiyara soruyordu: Hayatındaki en büyük günah, işlediği en büyük kötülük neydi? Çevirmenin bize ağır ağır aktardığı bozuk bir Slav diliyle mırıldanıyordu köylü: suçsuz, günahsız zavallı bir ihtiyarmış; ama Hoca, tuhaf bir hiddetle üsteliyor, ihtiyardan kendinden sözetmesini istiyordu. İhtiyar ancak, Sultan'ın da Hoca kadar meraklı olduğunu gördükten sonra suçunu kabul etti: Evet, suçluydu, o da bütün köyle birlikte evinden çıkmalı, o da hayvanları kovalayan hemşerileriyle birlikte ava katılmalıydı, ama hastaydı, özürü vardı, bütün bir gün boyunca ormanda koşturabilecek kadar sağlıklı değildi, eliyle yüreğini gösteriyor, af diliyordu ki, Hoca öfkelendi; bağırdı: Onu değil, gerçek günahlarını soruyordu asıl; ama köylü, çevirmenimizin tekrarlayıp durduğu soruyu anlayacak gibi değildi, elini yüreğinin üzerine acıyla bastırıp, tutulup kalmıştı. İhtiyarı götürdüler. Getirdikleri bir başkası da aynı şeyleri söyleyince Hoca kıpkırmızı kesildi. Bu ikincisine kolaylık olacak kötülük ve günah örnekleri diye benim çocukluğumun suçlarını, kendimi kardeşlerimden daha çok sevdirmek için attığım yalanlar; üniversitede okurken işlediğim cinsel günahları, Hoca, köylüye, adsız bir günahkârın kötülüklerini anlatır gibi anlatırken, ben, bu kitabı yazarken özlemle andığım o veba günlerimizi tiksinti ve utançla hatırlıyordum. En son getirilen bir topal köylü, derede yıkanan kadınları gizlice seyrettiğini fısıldayarak itiraf edince Hoca yatıştı biraz. Evet, işte "onlar" kötülükleri karşısında böyleydiler, onu yüzleyebiliyorlardı; ama kafaların içinde olup biteni artık bilmesi gereken bizler, vb. vb. Padişah'ın pek de fazla etkilenmediğine inanmak istiyordum.

Ama meraklanmıştı; iki gün sonra, geyiklerin peşinden koştuğumuz başka bir av sırasında, belki Hoca'nın ısrarına dayanamadığı için, belki de sorgulamadan sandığımdan daha çok hoşlandığı için, aynı hikâyenin gene başlamasına göz yumdu. Tuna'yı geçmiştik bu sefer; gene bir Hıristiyan köyündeydik, ama Lâtin kökenli bir dille konuşuyorlardı. Hoca'nın sorduğu sorulardaysa pek fazla bir değişiklik yoktu. Veba gecelerinin, ona kötülüklerini

yazdırmayı başardığım o şiddetini bana hatırlatan bu sorulardan ve onları soran, kim olduğu belirsiz yargıçla, onu sessizce destekleyen Sultan'dan korkan köylülerin cevaplarını önce dinlemek bile istemedim. Tuhaf bir tiksintiye kapılmıştım; Hoca'dan çok, ona kanan, ya da çirkin oyunun çekiciliğine karşı koyamayan Padişah'a içerliyordum. Ama bu çirkin meraka benim de kapılmam çok da sürmedi; dinlemekle bir şey kaybetmez insan, diye düşündüm, onlara yaklaştım. Kulağıma daha zarif ve hoş gelen bir dille anlatılan günahların ve suçların çoğu birbirine benziyordu: Basit yalanlar, küçük aldatmacalar; bir iki kalleşlik, bir iki vefasızlık; en fazlası da, birkaç küçük hırsızlık!

Akşam Hoca, köylülerin her şeyi anlatmadıklarını, gerçeği sakladıklarını söyledi; zamanında, ben çok daha ileri gitmiştim: Onları, bizlerden ayıran çok daha derin, çok daha gerçek günahları olmalıydı. Padişah'ı kandıracak, bu gerçekleri elde etmek, "onların", sonra da "bizlerin" nasıl olduğunu gösterebilmek için gerekirse şiddet de kullanacaktı.

Ondan sonraki günler, gittikçe daha artan, gittikçe daha saçmalaşan bu çirkin şiddetle geçti. İlk başlarda her şey daha basitti; o günlerde, oyunlarının orta yerine, hoş görülebilecek bir iki kaba şaka sıkıştırıveren çocuklar gibiydik; sorgulama saatleri uzun ve eğlenceli av seferlerimizin ortasında düzenlenmiş küçük birer ortaoyunu gibiydiler; ama sonra sonra, bütün istemimizi, dayanıklılığımızı, sinir gücümüzü tüketen ve nedense bir türlü vazgeçemediğimiz törenlere dönüştü. Hoca’nın sorularının ve nedeni anlaşılmayan öfkesinin dehşetiyle şaşkınlaşmış köylüleri görüyordum; kendilerinden istenilenin ne olduğunu tam bilseler, belki de anlatacaklardı; köy alanında toplattırılmış dişsiz ve yorgun ihtiyarları görüyordum; günahlarını ya da sahte günahlarını kekeleyerek anlatmadan önce, umutsuz gözlerle çevrelerinden, bizlerden yardım dilenirlerdi; itirafları ve kötülükleri yeterli bulunmayarak hırpalanan, itilip kakılan gençleri görüyordum: Masa başında yazdıklarını okuduktan sonra, "seni seni," diyerek sırtıma bir yumruk indirdiğini, nasıl öyle biri olduğumu anlayamadığı için öfkeyle söylenerek kendi kendini yediğini hatırladım. Ama, pek de kesin

olmasa bile, artık neyi aradığını, hangi sonuca ulaşmak istediğini daha iyi biliyordu. Başka yöntemler de denedi: İkide bir itirafçının sözünü kesip yalan söylediğini ileri sürerdi; o zaman adamlarımız suçluyu hırpalarlardı. Bazan da itirafçının sözünü başka bir arkadaşının onu yakaladığını belirterek keserdi. Bir ara, onları ikişer ikişer huzura çağırmayı denedi. O zaman gerçeklerin pek de derine inmediğini, adamlarımızın kararlılıkla uyguladığı şiddete rağmen, köylülerin birbirlerinden utandıklarını görünce öfkelenirdi.

Bir türlü dinmeyen yağmurlar başladığında olup bitene artık ben de alışmış gibiydim. Çamurlu bir köy alanında, pek bir şey söyleyemeyen, pek bir şey söylemeye de niyeti olmayan köylülerin saatlerce boş yere dövülerek sırılsıklam bekletildiklerini hatırlıyorum. Av seferleri de gittikçe sönükleşerek kısalıyordu. Arada bir, Padişah'ı hüzünlendiren, güzel gözlü bir ceylanı, ya da iri bir yaban domuzunu vuruyorduk gerçi, ama hepimizin aklında artık avın ayrıntıları değil, tıpkı av gibi, hazırlıklarına çok daha önceden başlanılan bu soruşturmalar vardı. Geceleri, gün boyunca yaptıklarından suçluluk duyar gibi, Hoca bana iç döküyordu. Olup bitenden, şiddetten, kendi de huzursuzdu, ama bir bilgiyi kanıtlamak istiyordu, hepimize yarayacak bir bilgi: Sultan'a da göstermek istiyordu; sonra, o köylüler gerçeği niye saklıyorlardı sanki? Sonra, bir Müslüman köyünde de aynı deneyi yaşamamız gerektiğini söyledi; ama başarılı olamadı bunda: Pek de sıkıştırmadan soruşturmasına rağmen, onlar da, Hıristiyan komşuları gibi, üç aşağı, beş yukarı aynı itirafları etmişler, aynı hikâyeleri anlatmışlardı. Yağmurun bir türlü dinmediği o berbat günlerden biriydi, Hoca onların gerçek Müslümanlar olmadığı yolunda bir şeyler mırıldandı, ama görüyordum, akşam olup biteni yorumlarken, bu gerçeğin Sultan'ın da gözünden kaçmadığını fark etmişti.

Bu da öfkesini daha da arttırmaktan, artık Sultan'ın da tanık olmaktan pek hoşlanmadığı, ama, belki de benim gibi, sırf merakla peşinden sürüklendiği şiddeti son bir umutla daha çok kullanmasından başka bir işe yaramadı. Kuzeye ilerleye ilerleye, yeniden, köylülerin bir Slav diliyle konuştuğu ormanlık bir yöreye gelmiştik; küçük şirin bir köyde, bir çocukluk yalanından başka bir

şey hatırlamayan yakışıklı bir delikanlıyı kendi elleriyle dövdüğünü gördük. Bir daha bunu hiç yapmayacağını söyledi; akşam benim gereğinden de fazla bulduğum tuhaf bir suçluluk duygusuna kapıldı. Bir başka seferinde sarımsı bir yağmurun içinde köylü kadınların, erkeklerinin başına gelenlere uzaktan ağladıklarını görmüş gibiyim. İşlerinde ustalaşan adamlarımız da bıkmışlardı olup bitenden; bazan bizden önce gözlerine kestirdikleri itirafçıyı onlar seçip getirirler, hiddetinden yorgun gözüken Hoca'dan önce ilk soruları çevirmenimizin kendisi sorardı. Hikâyesinin köyden köye efsaneleşerek dolaştığını duyduğumuz şiddetimizin, ya da sırrını çözemedikleri, yüce bir adaletin korkusu ve şaşkınlığıyla yıllardır, bu sorgu gününü içten içe bekliyormuş gibi, "itiraflarını uzunuzun anlatan ilginç kurbanlarla da hiç karşılaşmadık değil; ama birbirlerini aldatan karıkocaların, zengin komşusunu kıskanan fakir köylülerin hikâyeleri ilgilendirmiyordu artık Hoca'yı Daha derin bir gerçek olduğunu sürekli tekrarlıyordu, ama kendisi de, sanırım, bizler gibi, buna ulaşacağımızdan zaman zaman şüpheye düşüyordu. En azından, bizim kuşkumuzu sezerek öfkeye kapılırdı, ama bırakmaya niyeti olmadığını, biz de, Padişah da seziyorduk. Belki de bu yüzden, ipleri bütünüyle eline almasına seyirci kaldık. Bir keresinde, annesine kötü davranan üvey babasından ve üvey kardeşlerinden nefret eden bir delikanlıyı, bir çatı altına çekilerek korunduğumuz bir sağanağın altında, sırılsıklam ıslanarak saatlerce sorguya çektiğini görünce umutlandık; ama sonra, akşam, onun da unutulmaya değer sıradan bir delikanlı olduğunu söyleyerek konuyu kapadı.

Kuzeye, daha kuzeye çıkmıştık; yürüyüş kolu yüksek dağların arasında kıvrılarak derin ve karanlık ormanlar içindeki çamurlu yollarda çok yavaş ilerliyordu. Çam ve kayın ağaçlarıyla kaplı ormanlardan gelen o serin ve karanlık havayı, şüphe uyandıran sisli sessizlikleri, belirsizliği severdim. Kimse bu adı kullanmıyordu ama sanırım, çocukluğumda babamın elinde gördüğüm kötü bir ressamın yaptığı Avrupa haritasında, geyikler ve gotik şato resimleriyle süslenmiş Karpatlar'ın eteklerindeydik. Yağmurlarda üşüten Hoca

hastaydı, ama gene de, sanki hedefine daha geç varmak için kıvrılan yoldan, her sabah ayrılıp, ormanların içine giriyorduk. Av seferleri unutulmuş gibiydi artık; bir su kıyısında, bir uçurumun kenarında geyik vurmak için değil, sanki, bizler için hazırlanan köylüleri bekletmek için oyalanıyorduk! Sonra, vaktin geldiğine karar vererek, köylerden birine girer, yapacağımızı yaptıktan sonra da, her seferinde, aradığı cevheri bulamayan, ama hırpalayıp dövdüklerini ve umutsuzluğunu unutmak için, hemen, başka bir köye koşmamızı isteyen Hoca'nın peşinden sürüklenirdik. Bir keresinde, bir deney yapmak istedi; sabrı ve merakı beni şaşırtan Padişah, onun için yirmi yeniçeri getirtti; aynı soruları bir onlara, bir de evlerinin önünde şaşkın bekleyen sarışın köylülere sordu. Bir başka seferinde, köylüleri yürüyüş koluna götürdü, onlara çamurlu yollarda Sultan'ın askerlerine yetişmek için tuhaf gıcırtılarla zorlanan aracımızı gösterdi, ne düşündüklerini sordu, cevaplarını kâtiplere yazdırttı, ama belki de, dediği gibi, biz gerçekten anlamadığımız için, belki boş şiddetinden kendi de yıldığı için, belki geceleri kapıldığı suçluluk duygusundan, belki ordunun ve paşaların silâh ve ormanda olup bitenler konusundaki homurdanmalarından usandığı için, belki yalnızca hastalıktan, bilmiyorum; gücü tükenmişti artık: Öksürüklü sesi eskisi gibi gür çıkmıyordu; cevaplarını ezberlediği soruları eski heyecanıyla soramıyordu; geceleri zaferden, gelecekten, silkinip kurtulmamız gerektiğinden sözederken, söylediklerine, sanki gittikçe kısılan kendi sesi de inanmıyordu. En son, onu, yeniden başlayan, soluk bir kükürt dumanı rengindeki yağmurun içinde, şaşkın birkaç Slav köylüsünü inançsızca sorguya çekerken gördüğümüzü hatırlıyorum. Biz, artık dinlemek istemediğimiz için uzaktaydık; onlar, yağmurun silikleştirdiği hayaletsi bir ışığın içinde, Hoca'nın elden ele dolaştırdığı yaldız çerçeveli koskoca bir aynanın ıslak yüzüne boşu boşuna bakıyorlardı.

Bir daha bu "av" seferlerine çıkmadık; ırmağı geçip Leh topraklarına girmiştik. Gittikçe artan berbat yağmurun çamurlaştırdığı yollarda ilerleyemeyen silâhımız, artık süratle hareket etmesi gereken yürüyüş kolunun hızını kesiyordu. Paşaların zaten sevmediği aracımızın uğursuzluğuna, lanet getireceğine ilişkin

söylentiler bu sırada daha da arttı; Hoca'nın yaptığı deneylere katılan yeniçerilerin dedikoduları da tuz biber ekiyordu buna. Her zamanki gibi, Hoca'yı değil, daha çok ben gâvuru suçluyorlardı. Hoca, artık Padişah'ı bile bıktıran o şiirsel gevezeliğe başlayıp, silâhın gerekliliğinden, düşmanın gücünden, silkinip harekete geçmemiz gerektiğinden sözettiği zaman, Padişah'ın çadırında onu dinleyen Paşalar, bizim sahtekârlığımıza ve silâhın uğursuzluğuna daha çok inanırlardı. Hoca'ya yoldan çıkmış, ama büsbütün de umut kesilmeyecek bir hasta gözüyle bakıyorlardı; asıl tehlikeli olan, asıl suçlu, Hoca'yla Padişah'ı kandırarak bu uğursuzlukları tezgâhlayan bendim. Geceleri çadırımıza çekildiğimiz zaman, Hoca hastalıklı sesiyle onlardan, eski yıllarda aptallarından sözettiği gibi, tiksinti ve öfkeyle sözederdi, ama, o yıllarda ayakta tutabildiğimize inandığım neşe ve umut kalmamıştı artık.

Gene de, görüyordum, ipin ucunu öyle pek kolay bırakacak gibi değildi. İki gün sonra, silâhımız yağmurdan balçıklaşmış bir çamura saplanarak yürüyüş kolunun orta yerinde kalıverince, ben bütün umutlarımı kaybetmiştim; Hoca, hasta haliyle savaştı. Kimse adam vermiyordu bize, at bile vermiyorlardı; Sultan'a çıkıp kırka yakın at buldu, topların zincirlerini söktürttü, adam topladı; bütün gün uğraştıktan sonra, akşama doğru, çamura batıp kalması için dua edenlerin bakışları altında, atları öfkeyle kırbaçlayarak dev böceğimizi kıpırdattı. Akşam da, silâhın yalnız uğursuzluk değil, askerî güçlükler de getirdiğini söyleyerek bizlerden kurtulmak isteyen Paşalarla savaştı, ama artık zafere inanmadığını da hissediyordum.

Gece çadırımızdaydık, elimde sefere giderken yanıma alıverdiğim ut vardı, onunla bir şeyler çıkarmaya çalışıyordum, elimden alıp bir kenara attı. Benim kellemi istediklerini söyledi, sordu, biliyor muymuşum bunu? Biliyordum. Benim yerime onun kellesini isteselermiş mutlu olurmuş. Bunu da seziyordum, ama bir şey demedim. Udumu yeniden elime alacaktım ki, beni tuttu, orayı, ülkemi anlatmamı istedi. Padişah'a yaptığım gibi bir iki küçük uydurulmuş hikâye anlatınca, öfkelendi. Gerçeği istiyormuş, gerçek ayrıntıları: Annemi, nişanlımı, kardeşlerimi sordu. Ben "gerçek" ayrıntıları anlatırken araya girdi, benden öğrendiği İtalyancasıyla,

anlamını pek de çıkaramadığım boğuk kelimeler, kısa ve kesik cümleler mırıldandı.

Ertesi günlerde, öncü kuvvetlerin ele geçirdiği yakıp yıkılmış düşman palankalarını görünce, son bir umutla, bazı tuhaf ve çirkin düşüncelere kapıldığını hissettim. Sabah, ateşe verilmiş bir köyün içinden ağır ağır geçiyorduk, bir duvarın dibinde can çekişen yaralıları görünce atından inip yanlarına koştu. Önce onlara yardım etmek istediğini sandım, yanında çevirmen olsaydı, sanki, onlara dertlerini soracaktı, uzaktan onu seyrediyordum; sonra, bir coşkuya kapıldığını anladım, nedenini sezer gibiydim bu coşkunun, onlara başka bir şeyler soracaktı. Ertesi gün, Padişahla birlikte, yolun sağında, solunda temizlenmiş palankaları, küçük hisarları görmeye gittiğimizde de aynı heyecan içindeydi: Yerle bir edilmiş yapıların, top ateşiyle delik deşik edilmiş ahşap duvarların arasında, kafası hâlâ kopartılmamış bir yaralı gördüğü zaman yanına koşuyordu. Onu benim kandırdığımı düşüneceklerini bilebile, çirkin bir şey yapmasın diye, belki de düpedüz bayağı bir meraktan, peşinden gidiyordum. Gövdeleri mermilerle, gülle delikleriyle parçalanmış yaralılar, ölümün maskesini yüzlerine geçirmeden önce, ona bir şey söyleyeceklerdi sanki; Hoca söylesinler diye onlara sormaya hazırlanıyordu; her şeyi bir anda değiştirecek o derin gerçeği onlardan öğrenecekti, ama ölümle haşır neşir olmuş o yüzlerdeki umutsuzluğu hemen kendi umutsuzluğuyla özdeşleştiriverdiğini görürdüm, onlara yaklaştıkça tutulup kalıyordu.

O gün akşamüstü bir türlü ele geçirilemeyen Doppio kalesinin Padişah'ı öfkelendirdiğini öğrenince gene aynı coşkuya kapılarak Sultan'a çıktı. Döndüğünde kuşkuluydu, ama kuşkulanacak şeyin ne olduğunu bilmiyor gibiydi de. Sultan'a silâhını savaşa sürmek istediğini, aracı yıllardır bugün için hazırladığını söylemiş. Sultan, benim sandığımın tersine, bunun vaktinin geldiğini, ama daha önce aynı iş için görevlendirdiği Sarı Hüseyin Paşa'yı beklemesi gerektiğini buyurmuş. Niye söylemiş bunu? Yıllardır bana mı, kendisine mi sorduğunu anlayamadığım sorulardan biriydi; nedense ona artık yakınlık duymadığımı, huzursuzluktan usandığımı

düşünüyordum; kendi cevap verdi: Çünkü zaferden pay almasından korkuyorlarmış.

Bu cevaba, Sarı Hüseyin Paşa'nın kaleyi hâlâ alamadığını öğrendiğimiz ertesi öğleye kadar kendini inandırmak için bütün gücünü harcadı. Uğursuz ve casus olduğum söylentileri çok yayıldığı için, Padişah'ın çadırına ben gitmiyordum artık. Gece, günün olaylarını yorumlamaya gittiğinde, Hoca, Padişah'ın inanır gözüktüğü zafer ve mutluluk hikâyeleri anlatmayı başarmış. Çadırımıza döndüğünde, en sonunda şeytanın bacağını kıracağına inanan birinin iyimserliğini takınmıştı. İyimserliğini değil, onu ayakta tutmak için gösterdiği çabayı izleyerek onu dinledim.

O eski hikâyeden, bizlerden ve onlardan sözetti gene, gelecekteki zaferden, ama sesinde bu hikâyelere eşlik ettiğine hiç tanık olmadığım bir hüzün vardı; ortaklaşa yaşadığımız için ikimizin de pek iyi bildiği bir çocukluk anımızdan sözediyordu sanki. Udumu elime alınca da ses çıkarmadı, onu acemice tıngırdatınca da: Gelecekte, ırmağın akışını istediğimiz yöne çevirince yaşayacağımız güzel günlerden sözediyordu, ama ikimiz de biliyorduk geçmişten sözettiğini: Gözümün önünde sakin bir arka bahçenin huzurlu ağaçları, ışıl ışıl aydınlatılmış sıcak odalar, akraba kalabalığıyla kaynaşan bir yemek masası vardı. Yıllardır, ilk defa bana huzur veriyordu; buradakileri sevdiğini, ayrılığın zor geleceğini söylediğinde ona hak verdim. Bu insanlar üzerine biraz düşündükten sonra, aptallarını hatırlayarak öfkelenince de hak verdim ona. Sanki iyimserliği takınılmış bir şey değildi; belki çok yakındaki yeni hayatı ikimiz de sezdiğimiz için, belki onun yerinde olsam aynı şeyleri yapacağımı düşündüğüm için, bilmiyorum.

Ertesi sabah, silâhımızı denemek için yolumuzun yakınındaki küçük düşman palankalardan birinin üzerine yolladığımızda, ikimiz de aracın pek bir şey beceremeyeceğini tuhaf bir önseziyle biliyorduk. Padişah’ın bizi desteklesinler diye verdiği yüze yakın adam, silâhın ilk saldırısında dağılıp gitti. Bazılarını silâhın kendisi ezerek parçaladı, bazıları birkaç isabetsiz atıştan sonra çamura budalaca saplanan aracın koruması dışında kalınca vuruldular. Uğursuzluk korkusuyla kaçıp çekilen çoğunluğunu ise toparlayıp yeni

bir saldırıya hazırlayamadık. İkimiz de aynı şeyi düşünüyor olmalıydık.

Sonra, Şişman Hasan Paşa'nın adamları, palankayı pek de kayıp vermeden, bir saatte alıverince, Hoca o derin bilgiyi, yeniden, bu sefer, benim de pek iyi anladığımı sandığım bir umutla kanıtlamak istedi, ama palankanın bütün nüfusu kılıçtan geçirilmişti; yakıp yıkılan duvarlar arasında can çekişen bile yoktu. Padişah'a götürülmek için bir kenarda toplanan kafaları görünce de, ne düşündüğünü hemen anladım; dahası, merakına hak da verdim, ama bu kadarına tanık olmak istemiyordum artık: Ona sırtımı döndüm. Az sonra, meraka yenilerek yeniden baktığımda, kafaların yanından uzaklaşıyordu; ne kadar ileri gittiğini öğrenemedim hiç.

Öğle vakti yürüyüş koluna döndüğümüzde, Doppio'nun hâlâ alınamadığını söylediler. Sultan öfke içindeymiş, Sarı Hüseyin Paşa'yı cezalandırmaktan sözediyormuş: Bütün ordu oraya gidiyormuşuz! Hoca'ya, akşama kadar kale düşmezse, sabahki saldırıya aracımızın da katılacağını söylemiş Padişah. O arada küçük bir palankayı, bütün bir günde alamayan beceriksiz bir komutanın başını vurdurtmuş. Yürüyüş koluna yetişen aracımızın palanka önündeki başarısızlığı, ya da uğursuzluk dedikodularıyla da ilgilenmemiş bile. Hoca, artık, zaferden alınacak paydan sözetmiyordu; söylemiyordu, ama biliyordum ne düşündüğünü: Bundan önceki müneccimbaşıların sonunu; ya da çocukluğumu ve çiftliğimizdeki hayvanları düşlerken onun da kafasından aynı şeyleri geçirdiğini biliyordum; onun da, kaleden gelecek zafer haberinin son talihimiz olacağını düşündüğünü, ama bu talihe aslında inanmadığını, onu istemediğini, bir türlü ele geçirilemeyen kalenin öfkesiyle yakıp yıkılmış bir köyün alevler içindeki küçük bir kilisenin ve yanan çan kulesinin, sonra, cesur papazın mırıldandığı duanın yeni bir hayatı çağrıştırdığını; kuzeye çıkarken solumuzdaki ormanlık tepelerin arkasından batan güneşin benim kadar onda da sessizce ve dikkatle tamamlanmakta olan bir şeyin kusursuzluk duygusunu uyandırdığını biliyordum.

Güneş battıktan ve yalnız Sarı Hüseyin Paşa'nın başarısızlığını değil, Doppio'ya, Lehlilerden başka, Avusturyalıların,

Macar ve Kazakların da yardım yetiştirdiğini öğrendikten sonra, kalenin kendisini gördük. Yüksekçe bir tepenin üzerindeydi, bayraklı kulelerine batan güneşin belli belirsiz kızıllığı vurmuştu, ama beyazdı; bembeyaz ve güzel. Nedense, insanın böyle güzel ve erişilmez bir şeyi ancak rüyasında görebileceğini düşündüm. O rüyada, karanlık bir ormanın içinde kıvrılan bir yolda, tepedeki aydınlık, beyaz yapıya yetişmek için telâşla koşarsınız; sanki orada, sizin de katılmak istediğiniz bir eğlence, kaçırmak istemediğiniz bir mutluluk vardır, ama her an bitivereceğini sandığınız yol bir türlü bitmez. Karanlık ormanla, yamacın etekleri arasındaki düzlükte, sık sık taşan ırmağın yaptığı pis bir bataklık olduğunu, onu aşabilen piyadelerin, topçu ateşinin desteğine rağmen, yamacı bir türlü geçemediklerini öğrendiğimde, bizi buraya getiren yolu düşünüyordum ben. Sanki her şey, üzerinde kuşların uçuştuğu beyaz kalenin, gittikçe kararan kayalık yamacın ve durgun ve karanlık ormanın görüntüsü gibi kusursuzdu: Yıllardır rastlantı olarak yaşadığım birçok şeyin, şimdi zorunluluk olduğunu, askerlerimizin, kalenin beyaz kulelerine hiçbir zaman erişemeyeceklerini, Hoca'nın da benim gibi düşündüğünü biliyordum. Sabah saldırıya geçtiğimizde, aracımızın, içindeki ve yanındaki adamları ölüme terk ederek, bataklığa yatıvereceğini, sonra, uğursuzluk söylentisini, korkuyu ve askeri yatıştırmak için onların önüne benim kellemi atmak isteyeceklerini de, Hoca'nın da benim kadar gördüğünü çok iyi biliyordum. Yıllar önce, bir kere, onu kendisini anlatmaya kışkırtmak için, aynı anda aynı şeyleri düşünme alışkanlığını geliştirdiğimiz bir çocukluk arkadaşımdan sözettiğimi hatırladım. Onun da aynı şeyleri düşündüğünden hiç kuşkum yoktu.

Gece geç vakit gittiği Sultan'ın çadırından bir türlü dönmedi. Çadırdaki paşalara, günü ve geleceği yorumlamasını isteyen Padişah'a ne söyleyeceğini çok iyi tahmin ettiğim için, bir ara, hemen oracıkta öldürüldüğünü ve cellatların, az sonra da bana geleceğini aklımdan geçirdim. Sonra, çadırdan çıkıp, bana haber vermeden, doğru, karanlıkta beyaz duvarları parıldayan kaleye gittiğini, nöbetçileri, bataklığı ve ormanı aşarak oraya çoktan ulaştığını düşledim. Pek de fazla bir heyecan duyamadan, yeni hayatımı

düşünerek sabahı bekliyordum ki, geldi. Çadırdakilere, tahmin ettiğim şeyleri söylediğini, çok sonra; yıllar sonra, onlarla dikkatle ve uzunuzun konuştuktan sonra öğrenebildim. Bana bir şey anlatmadı, yolculuğa çıkmadan önce telâşlanan biri gibi acele ediyordu. Dışarıda yoğun bir sis olduğunu söyledi, anladım.

Gün ışıyana kadar, ona, ülkemde bıraktıklarımı, evimi nasıl bulabileceğini, Empoli'de Floransa'da nasıl tanındığımızı, annemi, babamı, kardeşlerimi, huylarını anlattım. İnsanları birbirinden ayıran bazı küçük, özel ayrıntılardan sözettim. Bütün bunları, ta küçük kardeşimin sırtındaki iri bene kadar, ona daha önce de anlatmış olduğumu, anlattıkça hatırlıyordum. Ama Padişah'a anlatırken, ya da şimdi bu kitabı yazarken, kimi zaman, gerçeği değil, yalnızca hayallerimi yansıttığını sandığım bu hikâyelere, o sırada inanıyordum da: Kız kardeşimin hafif kekeme olduğu da doğruydu, elbiselerimizin çok düğmeli olduğu, ya da evimizin arka bahçesine bakan pencereden gördüklerim de. Sabaha doğru, bu hikâyelere, belki de kaldıkları yerden, geç de olsa, süreceklerine inandığım için kandığımı düşündüm. Hoca'nın da aynı şeyi düşündüğünü, kendi hikâyesine sevinçle inandığını biliyordum.

Elbiselerimizi, telâşa kapılmadan ve konuşmadan, değiştirdik. Ona yüzüğümü ve yıllarca ondan saklamayı başardığım madalyonumu verdim. İçinde anneannemin annesinin resmi ve nişanlımın kendi kendine beyazlaşan saçları vardı; sanırım sevdi onu, boynuna taktı. Sonra çadırdan çıkıp gitti. Sessiz sisin içinde ağır ağır kayboluşunu seyrettim. Ortalık aydınlanıyordu, çok uykum vardı, onun yatağına girip huzurla uyudum.

11

Kitabımın sonuna geldim artık. Belki de akıllı okuyucularım aslında hikâyemin çoktan bittiğine karar vererek onu ellerinden atmışlardır bile. Bir zamanlar ben de aynı şeyi düşünüyordum, yıllar önce yazdığım bu sayfaları bir daha okumamak üzere bir köşeye tıkmıştım. O sıralarda aklımı, Padişah için değil, kendim için keyifle uydurduğum öteki hikâyelere, kurt olup onlar arasına karışan bir tacirle, hiç görmediğim ülkelerde ıssız çöller ve buzlu ormanlarda geçen aşk hikâyelerine vermek niyetindeydim; bu kitabı, bu hikâyeyi unutmak istiyordum. Duyduğum onca söylentiden, yaşadığım onca şeyden sonra, pek de kolay olmayacağını bildiğim bu işi başaracaktım da belki, ama iki hafta önce beni görmeye gelen bir konuğumun sözlerine kanınca kitabımı yeniden ortaya çıkardım. Bugün, en sevdiğim kitabımın bu olduğunu biliyorum artık; onu gerektiği gibi, istediğim gibi, düşlediğim gibi bitireceğim.

Kitabımı bitirmek için başına geçtiğim eski masamızdan, Cennethisar'dan kalkıp İstanbul'a giden küçük bir yelkenliyi, uzaktaki zeytinlikler içindeki bir değirmeni, bahçenin aşağılarında, incir ağaçları arasından itişerek oynayan çocukları, İstanbul'dan Gebze'ye giren tozlu yolu görüyordum. Yoldan karda kışta pek geçen olmaz, baharlarda ve yazları, doğuya, Anadolu'ya, ta Bağdat'a, Şam'a giden kervanları görürüm; en çok, ağır ağır ilerleyen o kırık dökük kağnılar geçer, bazan da uzaktan kıyafetini seçemediğim bir atlıyı görerek heyecanlanırım, ama yaklaşınca yolcunun bana gelmediğini anlarım: Son zamanlarda kimse gelmiyor, gelmeyeceklerini de biliyorum artık.

Ama şikâyetçi değilim; yalnızlık diye bir derdim yok: Müneccimbaşılık yaptığım yıllarda çok para biriktirdim, evlendim, dört çocuğum var; belki de, mesleğimin bana kazandırdığı bir sezgiyle yaklaşmakta olan felâketleri öngörerek işimi zamanında bıraktım: Sultan’ın orduları Viyana'ya gitmeden, yenilgilerin öfkesiyle çevresindeki soytarıların, benden sonraki müneccimbaşının boynu vurulmadan, hayvanlara düşkün Padişahımız tahttan indirilmeden çok önce, buraya Gebze'ye kaçtım; bu konağı yaptırıp, sevdiğim

kitaplarım, çocuklarım ve bir iki adamımla yerleştim. Müneccimbaşıyken evlendiğim karım benden çok küçük, ev işlerinden çok iyi anlıyor, bütün evi, başka ufak tefek işlerimi o çekip çeviriyor, yetmişine merdiven dayayan beni de kitaplarımı yazayım, hayal kurayım diye bütün gün bu odada yalnız bırakıyor. Böylece hikâyeme ve hayatıma uygun bir son bulmak için doya doya O'nu düşünüyorum.

Oysa ilk yıllarda bunu hiç yapmamaya çalışırdım. Bir iki kere Padişah, O'ndan sözetmek istediğinde, benim bu konudan hiç hoşlanmayacağımı görmüştü. Sanırım o da memnundu bundan; yalnızca merak ediyordu; ama neyi, ne kadar merak ettiğini hiçbir zaman çıkaramadım. Bana O'ndan etkilendiğim, O'ndan öğrendiğim için utanmamam gerektiğini ilk başlarda söylemişti. Ona yıllarca sunduğum bütün o kitapları, takvimleri, kehanetleri O'nun yazdığını baştan beri biliyormuş; ben evde bataklığa saplanarak kalan silâhımızın tasarılarıyla uğraşırken de, O'na söylemiş bunu; O'nun da bana, tıpkı benim O'na her şeyi söylediğim gibi, bunu anlattığını da biliyormuş. Belki, o sırada, ikimiz de ipin ucunu daha tam kaçırmamıştık, ama Sultan'ın ayaklarının yere daha iyi bastığını seziyordum. Padişah'ın benden daha zeki olduğunu, bilinmesi gereken her şeyi bildiğini beni avucunun içine iyice almak için oyun oynadığını o sıralarda düşünürdüm. Belki de, bataklıkta biten o bozgundan ve uğursuzluk söylentisine kuduran askerlerinin öfkesinden beni kurtardığı için ona duyduğum minnetin etkisi de vardı bunda. Gâvurun kaçtığını öğrendiklerinde askerlerinden bazıları benim kellemi istemişlerdi çünkü. İlk yıllarda açıkça sorsaydı, sanırım Sultan'a her şeyi anlatırdım. O zamanlar daha benim ben olmadığım yolundaki söylentiler de çıkmamıştı, olup biteni birileriyle konuşmak istiyordum, O'nu özlüyordum.

Yıllarca birlikte oturduğumuz evde tek başıma yaşamak sinirlerimi daha da bozdu. Ceplerim para doluydu, esir pazarına ayağım o sırada alıştı; aradığımı bulana kadar aylarca oraya gittim geldim. Sonunda, bana da, O'na da, aslında pek de fazla benzemeyen bir zavallıyı satın alıp eve getirdim. Gece, ona, her şeyi bana öğretmesini, ülkesini, geçmişini anlatmasını, dahası

kötülüklerini ortaya dökmesini söylediğimde, aynanın karşısına geçirdiğimde korktu benden.

Berbat bir geceydi, acıdım zavallıya, sabah azat edecektim, pintiliğim tuttu, götürüp köle pazarına geri sattım. Sonra, evlenmeye karar vererek mahalleye haber saldım. En sonunda beni de kendilerine benzeteceklerini, sokağa huzur geleceğini düşündükleri için sevinçle geldiler. Ben de onlara benzemekten memnundum, iyimserdim, söylentilerin bittiğim, yıllarca Padişahıma hikâyeler uydurup huzurla yaşayacağımı düşünüyordum. Karımı dikkatle seçtim; geceleri bana ut da çalardı.

Söylentiler yeniden başladığında, önce, bunun Padişah'ın bir oyunu olduğunu sandım, çünkü endişemi gözlemekten, beni şaşırtan sorular sormaktan hoşlandığını sanıyordum. İlk başlarda, bana durup durup, "kendimizi tanıyor muyuz, insan kim olduğunu iyi bilmeli," gibi sözler ettiğinde çok da fazla telaşlanmamıştım; bu sinir bozucu soruları, çevresine yeniden toplamaya başladığı o soytarılar arasındaki Yunan felsefesine meraklı ukalâdan öğrenip inandığını düşünürdüm. Bu konuda bir şeyler yazmamı istediğinde, ona, kendileri üzerinde hiç durmadıkları ve kim olduklarını hiç bilmedikleri için mutlu olan ceylanlardan ve serçelerden sözeden en son kitabımı sundum. Kitabı ciddiye alarak keyifle okuduğunu öğrenince rahatladım biraz, ama söylentiler benim kulaklarıma da geliyordu. Sultan'ı aptal yerine koyuyormuşum, çünkü yerine geçtiğim kimseye benzemiyormuşum bile, O daha zayıf ve inceymiş, bense şişmanlamışım; O'nun bildiği her şeyi bilemeyeceğimi söylediğim zaman yalan söylediğimi anlamışlar; bir gün, bir savaş sırasında ben de uğursuzluk saçtıktan sonra kaçacak, O'nun yaptığı gibi, savaş sırlarını da düşmana vererek yenilgiyi kolaylaştıracakmışım, vb. vb! Sultan'ın çıkardığını sandığım bu söylentilerden korunmak için elimi ayağımı eğlenceden çektim, ortalıkta pek görünmez oldum, zayıfladım ve o son gece Padişah'ın çadırında konuşulanları dikkatle soruşturarak öğrendim. Karım birbiri ardından çocuklar doğuruyordu, gelirim iyiydi, söylentileri, O'nu, geçmişi unutup huzurla işime devam etmek istiyordum.

Yedi yıla yakın da dayandım; belki sinirlerim daha sağlam olsaydı, dahası, Sultan'ın çevresinde yeni bir temizlik yapılacağını sezmeseydim, sonuna kadar da giderdim; çünkü Padişah'ın bana açtığı kapılardan geçe geçe unutmak istediğim eski kimliğime, onu unutarak bürünüvermiştim. İlk zamanlar da beni tedirgin eden kimlik sorularına da pişkinlikle cevap veriyordum artık: "İnsanın kim olduğunun ne önemi var," derdim, "önemli olan yaptıklarımız ve yapacaklarımızdır." Padişah aklımın dolabına sanırım bu kapıdan girdi! Benden, O'nun kaçtığı ülkeyi, İtalya'yı anlatmamı istediğinde, pek fazla bilgim olmadığını söyleyince öfkelendi: O, bana her şeyi anlattığını Sultan'a da söylemiş, hem niye korkuyormuşum, O'nun anlattıklarını hatırlamam yeterliymiş bunun için. Böylece O'nun çocukluğunu ve bir kısmını bu kitabıma aldığım güzel anılarını, Sultan'a bir bir yeniden anlattım. İlk başlarda sinirlerim o kadar bozulmamıştı, Sultan beni gerektiği gibi, başkasından dinlediğini anlatan birini dinler gibi dinliyordu, ama sonraki yıllarda daha ileri gitti; anlattıklarımı O'nu dinler gibi dinliyordu artık: Ancak O'nun bilebileceği ayrıntıları sorduktan sonra benden korkmamamı, aklıma hemen geliveren cevabı söylememi isterdi: Kızkardeşinin kekemeliği hangi olaydan sonra başlamıştı, Padua Üniversitesine niye alınmamıştı, Venedik'te seyrettiği ilk fişek gösterisinde ağabeyi hangi renk elbise giyiyordu? Bu ayrıntıları, kendi başımdan geçmiş gibi Padişah'a anlatırken, ya bir sandal gezintisinde, ya kurbağalarla kaynaşan nilüferli bir havuzun başında, ya edepsiz maymunların gümüş kafesinin önünde, ya da bir zamanlar birlikte gezdikleri için ortak anılarıyla kaynaşan o bahçelerden birinde olurduk. O zaman, hikâyelerden ve belleklerimizin bahçesinde açan çiçeklerin oyunundan hoşlanan Padişah, bana daha da yakınlaşır, bize ihanet eden eski bir arkadaşı arar gibi O'ndan sözederdi: O'nun kaçmasının iyi olduğunu, yoksa kendisini o kadar eğlendirmesine rağmen küstahlığına dayanamayıp onu öldürtmeyi çok düşündüğünü bu sıralarda söyledi. Sonra, hangimizden sözettiğini pek kestiremediğim için, beni korkutan bazı açıklamalar yaptı, ama hiddetle değil sevgiyle konuşuyordu: Kendini bilmezliğine dayanamayıp öfkeyle onu öldürteceğim diye korktuğu günler olmuş, son gece de az daha cellâtları çağırıyormuş! Sonra, benim küstah olmadığımı söyledi;

kendimi dünyanın en akıllı, en becerikli insanı da sanmıyormuşum; vebanın dehşetini kendi çıkarım için yorumlamaya kalkmazmışım; kazığa oturtulan çocuk kralların hikâyeleriyle geceleri kimsenin uykusunu kaçırmazmışım; Sultan'ın rüyalarını dinledikten sonra eve koşup alay ederek onları anlatacağım kimsem de yokmuş, onu kandırmak için birlikte saçma ve eğlenceli hikâyeler yazacağım kimsem de! Bunları dinlerken, bir rüyadaki gibi kendimi ve ikimizi dışardan gördüğümü sanır, ipin ucunu kaçırdığımızı korkuyla sezerdim, ama son aylarda Sultan sanki beni delirtmek için daha da anlatırdı: Ben O'nun gibi değilmişim, O'nun gibi, aklımı, onlarla bizleri ayıran safsatalara da kaptırmamışım! Ta yıllar önce, birlikte düzenlediğimiz ve Padişah'ın sekiz yaşında, bizleri tanımadan önce, karşı kıyıdan seyrettiği fişek gösterisinde, O'na karanlık göletteki şeytanı zafere ulaştıran benim şeytanım, şimdi O'nunla birlikteymiş, O'nunla birlikte huzur bulacağını sandığı ülkeye gitmiş! Sonra, birbirini tekrar eden o bahçe gezilerimizin ortasında Sultan dikkatle sorardı: İnsanların, dört iklim yedi bucakta, hep birbirlerine benzediğini anlamak için acaba Padişah mı olmak gerekiyormuş? Korkuyla susardım; sanki son direncimi de kırmak için bir daha sorardı; insanların her yerde birbirinin aynı olduğunun en iyi kanıtı onların birbirlerinin yerine geçebilmesi değil miymiş? İşin çivisi çıkmıştı artık.

Bir gün, Sultan'ın, benimle birlikte O'nu unutmayı başaracağını umduğum, daha çok para biriktirmeyi düşündüğüm için belki bunlara da sabırla katlanacaktım; belirsizliğin korkusuna alışmıştım çünkü; ama Sultan bir tavşanın peşinden at sürerken yolumuzu kaybettiğimiz bir ormanda, gelişigüzel gezinir gibi, aklımın kapılarını acımasızca açıp kapıyordu; üstelik, herkesin önünde yapıyordu artık bunu; çevresine gene o soytarıları doldurmuştu, yeni bir temizlik yapılacağını, hepimizin malına mülküne el konulacağını düşündüğüm, yaklaşan felâketleri sezdiğim için korktum. Bana Venedik'teki köprüleri, O'nun çocukluğunda kahvaltı ettiği masanın örtüsündeki dantelleri, Müslüman olsun diye, az daha kafasının vurulacağı sırada hatırladığı, evinin arka bahçesine bakan pencereden gördüklerini anlattırdığı gün, bütün bunları, sanki kendi

başımdan geçmiş kendi hikâyelerim gibi, bir kitapta yazmamı buyurduğunda, en kısa zamanda İstanbul'dan kaçmaya karar verdim.

O'nu unutmak için Gebze'de başka bir eve yerleştik. İlk zamanlarda Saray'dan adamların gelip beni götürmelerinden korkardım, ama arayan soran olmadı, gelirlerime de ilişmediler; beni ya unutmuşlardı, ya da Padişah'ın gizli gözetimi altındaydım. Aldırmadım, işlerimi yoluna koydum, bu evi yaptırdım, arka bahçeyi içimden gelen dürtülere uyarak, istediğim gibi düzenledim; vaktimi kitaplarımı okumakla, kendi keyfim için eğlenceli hikâyeler yazmak ve eski bir Müneccimbaşı olduğumu öğrenip danışmaya gelen konuklarımı, daha çok parası için değil, eğlencesi için, dinlemekle geçiriyordum. Çocukluğumdan beri içinde yaşadığım ülkemi, belki de en çok bu sırada tanıdım: Sakatlara, oğlunu, kardeşini kaybeden şaşkınlara, çaresiz hastalara, evde kalmış kızların babalarına, boyu bir türlü uzamayanlara, kıskanç kocalara, körlere, gemicilere, gözü dönmüş kara sevdalılara geleceklerini söylemeden önce, uzunuzun hayatlarını anlattırır, geceleri, tıpkı bu kitapta yaptığım gibi, sonraları hikâyelerime sokmak için dinlediklerimi defterlere yazardım.

Odama, kendisiyle birlikte derin bir hüzün getiren o ihtiyarı da o yıllarda tamdım. Benden on, on beş yaş büyük olmalıydı. Evliya'ymış adı, yüzündeki kederi görür görmez derdinin yalnızlık olduğuna karar verdim, ama öyle demedi: Bütün ömrünü gezilere ve bitirmek üzere olduğu on ciltlik bir seyahatnameye vermiş, ölmeden önce, Allah'a en yakın yer olan Mekke'ye ve Medine'ye gidecek, oraları da yazacakmış, ama kitabında onu huzursuz eden bir eksiklik varmış, çeşmelerinin ve köprülerinin güzelliğini çok duyduğu İtalya'yı da okuyucularına anlatmak istiyormuş, acaba İstanbul'da ününü duyduğu için görmeye geldiği ben, ona anlatabilir miymişim? İtalya'yı hiç görmediğimi söylediğimde, bunu herkes gibi kendisinin de bildiğini belirtti, ama bir zamanlar oradan gelmiş bir kölem varmış, o bana her şeyi anlatmış; ben de ona anlatırsam, Evliya da karşılığında bana eğlenceli şeyler anlatırmış: Hayatın en hoş yanı

hoş hikâyeler uydurup hoş hikâyeler dinlemek değil miymiş? Çantasından çekine çekine bir harita çıkarmıştı, gördüğüm en berbat İtalya haritasıydı, anlatmaya karar verdim.

Bir çocuğunkini andıran tombul eliyle haritasındaki bir şehri işaret ediyor, adını heceleyerek okuduktan sonra, anlattığım düşlerimi dikkatle kâğıda geçiriyordu. Her şehir için, bir de, tuhaf hikâye istiyordu. Böylece, kuzeyden güneye on üç gece, on üç şehirde hayatımda ilk defa gördüğüm bütün bu ülkeyi geçtik. Bütün bir sabahı alan bu işten sonra, Sicilya'dan gemiyle İstanbul'a döndü. Anlattıklarımdan çok memnun olduğu için o da beni sevindirmeye karar vererek, Akka göklerinde kaybolan cambazları, Konya'daki fil doğuran kadınla oğlunu, Nil kıyısındaki mavi kanatlı boğaları, pembe kedileri, Viyana'daki saat kulesini, orada yaptırıp bana gülümseyerek gösterdiği ön dişlerini, Azak kıyısındaki konuşan mağarayı, Amerika'daki kırmızı karıncaları anlattı. Nedense, bende tuhaf bir hüzün uyandırıyordu bu hikâyeler, içimden ağlamak da geliyordu: Bütün güneşin kızıllığı odama vurmuştu; Evliya, bende de böyle şaşırtıcı hikâyeler olup olmadığını sorduğunda, onu gerçekten şaşırtmak isteyerek, adamlarıyla gece yatısına kalmasını söyledim: Birbirinin yerine geçen iki insan üzerine sevebileceği bir hikâyem vardı.

Gece, herkes odasına çekildikten, eve ikimizin de beklediği o sessizlik çöktükten sonra, yeniden odaya döndük. Bitirmekte olduğunuz bu hikâyeyi ilk o zaman düşledim! Anlattığım, sanki uydurulmuş değil de, yaşanmış bir hikâyeymiş gibi, sanki bütün bu kelimeleri bana başka birisi usulca fısıldıyormuş gibi, cümleler birbiri ardından ağır ağır diziliyordu: "Venedik'ten Napoli'ye gidiyorduk, Türk gemileri yolumuzu kesti..."

Gece yarısından çok sonra, hikâyem bittiğinde, uzun bir sessizlik oldu, seziyordum, konuğum da, ben de, O'nu düşünüyorduk, ama benimkinden bambaşka bir O vardı Evliya'nın kafasında. Kendi hayatını düşündüğünden hiç kuşkum yok! Ben de kendi hayatımı, O'nu, hikâyemi sevdiğimi düşünüyordum; yaşadığım ve düşlediğim her şeyden gurur da duyuyordum: İçinde oturduğumuz oda, ikimizin de bir zamanlar olmak istediğimiz ve olduğumuz

şeylerin hüzünlü anılarıyla dopdoluydu; O'nu bir daha unutamayacağımı, bunun da beni hayatımın sonuna kadar mutsuz edeceğini de o zaman açık seçik anladım; hiçbir zaman tek başıma yaşayamayacağımı biliyordum artık: Hikâyemle birlikte, sanki, gece yarısı odanın içine, ikimizi de meraklandırarak tedirgin eden çekici bir hayaletin gölgesi vurmuştu. Sabaha doğru, konuğum hikâyemi çok sevdiğini söyleyerek beni mutlu ettikten sonra, bazı şeylere karşı çıkacağını da ekledi. Belki de, ikimizin sinir bozucu anısından kurtulmak, bir an önce yeni hayatıma dönmek için ilgiyle dinledim onu.

Hikâyemdeki gibi tuhaf ve şaşırtıcı olanı aramalıymışız; evet, dünyanın bu bıkkınlık verici sıkıcılığına karşı yapabileceğimiz belki de tek şey buymuş; bunu, hep aynı şeylerin tekrarlandığı o çocukluk ve okul yıllarından beri bildiği için, hayatta dört duvar arasına kapanmayı aklına bile getirmemiş; bu yüzden bütün ömrünü gezilerde, bitip tükenmeyen yollarda hikâyeler arayarak geçirmiş. Ama, tuhaf ve şaşırtıcı olanı, dünyada aramalıymışız, kendi içimizde değil! Kendi içimizdekini aramak, kendi üzerimizde o kadar uzun boylu düşünmek mutsuz edermiş bizleri. Benim hikâyemde insanların başına gelen de buymuş işte: Bu yüzden kahramanlar kendileri olmaya bir türlü katlanamıyor, bu yüzden hep bir başkası olmak istiyorlarmış. Sonra, sordu bana: "Bu hikâyede olup bitenin gerçek olduğunu düşünelim," dedi. "Birbirlerinin yerine geçen o insanların yeni hayatlarında mutlu olabileceklerine, ben, inanıyor muymuşum? Sustum. Sonra, nedense bana hikâyemdeki bir ayrıntıyı hatırlattı: Kolu kopuk bir İspanyol kölesinin umutlarına kendimizi kaptırmamalıymışız! O zaman, o tür hikâyeleri yaza yaza, tuhaflığı kendi içimizde araya araya, bizler de başka biri olurmuşuz, Allah korusun, okuyucularımız da. İnsanların hep kendilerinden, kendi tuhaflıklarından sözettiği, kitapların ve hikâyelerin de hep bunu anlattığı o korkunç dünyayı düşünmek bile istemiyormuş.

Ben istiyordum! Bu yüzden, bir günde seviverdiğim bu ufak tefek ihtiyar, Mekke'ye gitmek için, gün doğarken adamlarını toplayıp, tüy gibi, yola çıkınca, hemen oturup kitabımı yazdım. Belki de, geleceğin o korkunç dünyasının insanlarını daha iyi düşleyebilmek

için, kitabıma kendimi ve kendimden ayıramadığım O'nu elimden geldiği kadar çok koydum. Ama elimden çok da gelmediğini, on altı yıl önce bir kenara atı verdiğim bu kitabı, bu günlerde yeniden okurken düşündüm. Bunun için, insanın kendisinden —hele duygu taşkınlıklarına kapılarak— söz etmesinden hoşlanmayan okuyucularımdan özür dileyerek bu sayfayı kitabıma ekliyorum: Seviyordum O'nu, O'nu rüyamda gördüğüm kendi çaresiz, açması görüntümü sevdiğim gibi, bu görüntünün utancı, öfkesi, suçu ve hüznüyle boğulur gibi, kederle ölen yabani bir hayvan karşısında utanca kapılır gibi, kendi oğlumun arsızlığına öfkelenir gibi, kendimi aptalca bir tiksinti ve aptalca bir sevinçle tanır gibi seviyordum; belki de, en çok böyle: Elimin kolumun bir böcek gibi boşu boşuna kıpırdanışına alıştığım, aklımın duvarlarında her gün yankılanarak sönen düşüncelerimi bildiğim, açması gövdemden çıkan nemin benzersiz kokusunu, bitkin saçlarımı, çirkin ağzımı, kalemimi tutan pembe elimi tanıdığım gibi: Bunun için aldatamadılar beni. Kitabımı yazıp O'nu unutmak için bir kenara attıktan sonra, çıkan bütün o söylentilere, ünümüzü duyup, bundan yararlanmak isteyenlerin oyunlarına kanmadım hiç! Kahire'de bir Paşa'nın koruyucu kanatları altında yeni bir silâhın tasarılarını yapıyormuş! Viyana bozgununda şehrin içindeymiş, bir an önce yenilmemiz için düşmana akıl veriyormuş! Edirne'de dilenci kılığı içinde görmüşler O'nu, kendi kışkırttığı bir esnaf kavgasında bir yorgancıyı bıçaklayıp kayıplara karışmış! Uzak bir Anadolu kasabasında mahalle camiinde imamlık yapıyormuş, bir muvakkithane kurmuş, bunu anlatan yeminler ediyordu; bir de saat kulesi için para toplamaya başlamış! Vebanın peşinden gittiği İspanya'da kitaplar yazarak zengin olmuş! Zavallı Padişahımızı tahttan indiren siyasî dolapları O'nun çevirdiğini bile söylediler! Slav köylerinde, en sonunda ulaşabildiği gerçek itirafları dinleye dinleye, saralı efsane bir papaz gibi el üstünde tutularak bunalımlı kitaplar yazıyormuş! Anadolu'da geziyormuş, budala padişahları alaşağı edeceğini söyleyerek, kehanetleri ve şiirleriyle büyülediği bir güruhu peşinden sürüklüyor, yanına beni de çağırıyormuş! O'nu unutmak, gelecekteki o korkunç insanların, o korkunç dünyalarıyla oyalanabilmek, hayallerimin tadını çıkarmak için hikâyeler yazdığım o on altı yılda bu söylentilerin daha

başkalarını da duydum, ama hiçbirine inanmadım. Bilmiyorum, başkalarına da oluyor mu? Bazan, Haliç sırtlarındaki o dört duvarı birbirimize zindan ederken, bazan, bir konaktan, ya da saraydan bir türlü gelmeyen bir çağrıyı beklerken, bazan birbirimizden keyifle nefret ederken, bazan da karşılıklı gülüşerek Padişahımız için bir risale daha yazarken, günlük hayat içinde, bir an, ikimiz de, bir küçük ayrıntıya takılıverirdik: Sabah birlikte gördüğümüz ıslak bir köpek, iki ağaç arasına asılmış çamaşır dizisinin renk ve biçimlerindeki gizli geometri, hayatın simetrisini ortaya çıkarıveren bir dil sürçmesi! Şimdi en çok bunları özlüyorum işte! Ölümünden yıllar, belki de yüzyıllar sonra bir meraklının bizden çok kendi hayatını düşleyerek okuyacağını sandığım, aslında, kimse okumasa da pek fazla aldırmayacağım ve bunun için de O'nun adını çok da derine olmasa da gizleyerek gömdüğüm gölgemin kitabına bunun için döndüm: Veba gecelerini, Edirne'deki çocukluğumu, Padişah'ın bahçelerinde geçirdiğim güzel saatleri, O'nu o sakalsız haliyle Paşa'nın kapısında ilk gördüğüm zaman sırtımda duyduğumu sandığım ürpertiyi yeniden düşlemek için. Kaybettiğimiz hayatı ve düşleri yeniden ele geçirmek için, onları yeniden düşlemek gerektiğini herkes bilir: Ben hikâyeme inandım!

Kitabımı, onu bitirmeye karar verdiğim günü anlatarak bitireceğim: İki hafta önce, gene masamızda oturup, başka bir hikâye düşlemeye çalışırken İstanbul tarafından gelen bir atlıyı gördüm. Son zamanlarda O'ndan haber getirmek için kimse gelmiyordu bana, belki de onlara ketum davrandığım için, bundan sonra geleceklerini de pek sanmıyordum, ama o tuhaf pelerinli, eli şemsiyeli yolcuyu görür görmez bana geldiğini anladım. Odama girmeden önce duymuştum. O'nun kadar olmasa bile, O'nun yanlışlarıyla Türkçe konuşuyordu, ama odama girer girmez İtalyanca'ya çevirdi. Yüzümü ekşittiğimi, hiç cevap vermediğimi görünce, bozuk Türkçesiyle, benim, biraz olsun İtalyanca bildiğimi sandığını söyledi. Sonra anlattı: Adımı, kim olduğumu O'ndan öğrenmiş. Ülkesine döndükten sonra O, Türkler arasında geçirdiği inanılmaz serüvenleri üzerine, Türklerin hayvanları seven en son padişahı ve rüyaları üzerine, Türkler ve veba üzerine, saray ve savaş kurallarımız üzerine bir yığın

kitap yazmış. Aristokratlar ve özellikle kibar hanımefendiler arasında yeni yeni yaygınlaşan o büyülü Doğu merakı yüzünden, yazdıkları ilgiyle karşılanmış, kitapları çok okunmuş, akademilerde dersler vermiş, zengin olmuş. Dahası, yazdıklarının romantizmine kapılan eski nişanlısı, yaşına bakmadan kocasından ayrılmış; evlenmişler, dağılıp satılan eski aile evini yeniden alıp yerleşmişler, evi, bahçeyi, eski hâline sokmuşlar. Bütün bunları biliyormuş konuğum, çünkü kitaplarına hayran olduğu için O'nu evinde ziyaret etmiş. Çok nazikmiş O, konuğuma bütün bir gününü vererek, sorularını cevaplamış, kitaplarında yazdığı serüvenleri bir daha anlatmış. Benden de uzun uzun, işte o sırada sözetmiş:

"Yakından Tanıdığım Bir Türk" başlığıyla, benim üzerime bir kitap yazıyormuş; Edirne'deki çocukluğumdan, ayrılış gününe kadar, benim bütün hayatım, O'nun Türklerin özellikleri üzerine zekice yazdığı kişisel yorumlarıyla desteklenerek meraklı İtalyan okuyucusuna sunulmak üzereymiş. "Kendinizi ne kadar da çok anlatmışsınız O'na!" dedi konuğum. Sonra, beni şaşırtmak için, bazı sayfalarını okuduğu kitaptan ayrıntılar hatırladı: Çocukluğumda, mahalle arkadaşlarımdan birini acımasızca dövdükten sonra, yaptığımdan utanarak üzüntüyle ağlamışım, akıllıymışım, O'nun bana öğrettiği bütün astronomiyi altı ayda kavramışım, kız kardeşimi çok severmişim, dinime düşkünmüşüm, hep namaz kılarmışım, vişne reçeline bayılırmışım, üvey babamın mesleği olan yorgancılığa özel merakım varmış, bütün Türkler gibi insanları çok severmişim vb. vb. Bana gösterdiği bunca ilgiden sonra, bu budalaya soğuk davranamayacağını ve böylelerinin meraklı olduklarını bildiğim için ona, oda oda evimizi gösterdim. Sonra bahçede arkadaşlarıyla oynayan küçük oğullarımın oyunlarıyla ilgilendi; yalnızca çelik çomağın değil, onlara anlattırdığı körebe, birdirbir ve pek de sevemediği uzun eşeğin kurallarını bir deftere yazdı. Bir Türk dostu olduğunu o sırada söyledi. Başka yapacak bir şey olmadığı için, öğleden sonra ona bahçemizi, sonra Gebze'yi ve O'nunla yıllar önce kaldığımız evi gösterirken de aynı şeyi söyledi. Pek merak ettiği kilerimizde reçel ve turşu kavanozları, zeytinyağı ve sirke güğümleri arasında dikkatle yürürken, Venedikli bir ressama yaptırdığım

yağlıboya portremi görünce, biraz daha ileri giderek, aslında, O'nun gerçek bir Türk dostu olmadığını, Türkler için çirkin şeyler yazdığını sır verir gibi söyledi: Bizim artık yokuşu inmeye başladığımızı yazıyormuş, kafalarımızın içinden eski püsküyle dolu pis bir dolaptan sözeder gibi sözediyormuş, iflah olmazmışız, kurtulmamız için bir an önce onlara boyun eğmekten başka çaremiz yokmuş, bundan sonra, yüzyıllarca, boyun eğdiklerimizi taklit etmekten başka bir şey yapamayacağımızı söylüyormuş. Daha fazla uzatmasın diye, "Ama O bizleri kurtarmak istiyordu," deyiverdim, hemen söyledi: Evet, bunun için bir de silâh yapmış, ama anlamamışız biz O'nu; araç sisli bir sabah, tıpkı fırtınada kayalara oturan korkunç bir korsan gemisinin leşi gibi, saplandığı iğrenç bir bataklıkta kalıvermiş. Sonra ekledi: Evet, bizleri kurtarmayı çok, ama çok istemiş. Bu onda şeytanî bir kötülük olmadığı anlamına gelmezmiş. Bütün dâhiler böyleymiş işte! Portremi eline almış yakından dikkatle bakıyor, bir yandan da deha üzerine bir şeyler mırıldanıyordu: Bizlere esir düşmeyip de ömrünü ülkesinde geçirseymiş on yedinci yüzyılın Leonardo'su bile olurmuş O. Sonra, gene o pek sevdiği kötülük konusuna döndü. O'nun için söylenen ve aklımda kalmayan bir iki çirkin parasal dedikoduyu anlattı. "Tuhaf olan," dedi sonra, "sizin O'ndan hiç etkilenmemeniz!" Beni tanımış, sevmiş; hayretini belirtti: Onca yıl birlikte yaşayan iki kişi nasıl olur da birbirine bu kadar benzemezmiş, anlayamıyormuş. Korktuğum gibi, resmimi istemedi; aldığı yere bıraktıktan sonra, bana sordu: Yorganları da görebilir miymiş? "Hangi yorganları?" dedim boş boş. Şaşkınlıkla sordu: Boş vakitlerimi yorgan dikerek geçirmiyor muymuşum? On altı yıldır elime almadığım kitabı ona göstermeye o sırada karar verdim.

Çok heyecanlandı, Türkçe okuyabildiğini, O’nunla ilgili bir kitabı, tabii ki, çok merak ettiğini belirtti. Yukarıya, arka bahçeye bakan çalışma odama çıktık. Masamıza oturdu, on altı yıl sonra, kitabımı onu dün bırakmışım gibi tıktığım yerde buldum; önüne açıp koydum. Türkçeyi, ağır da olsa okuyabiliyordu. Bütün gezginlerde gördüğüm ve beni öfkelendiren, kendi sağlam ve güvenli dünyasından ayrılmadan şaşırtılmak isteğiyle, kitabıma gömüldü. Onu yalnız bıraktım, bahçeye çıktım, açık pencereden onu

görebileceğim bir yere, hasır sedire oturdum. Önce neşeliydi, pencereden bana seslendi: "İtalya'ya adımınızı atmadığınız nasıl da belli oluyor!" Sonra ama, unuttu beni; arada bir gözümün ucuyla onu süzerek, orada, üç saat bahçenin içinde oturup kitabı bitirmesini bekledim. Bitirirken anlamıştı; yüzü allak bullaktı; bir iki kere, silâhımızı yutan bataklığın arkasındaki beyaz kalenin adını söyledi bağırarak; benimle boş yere İtalyanca konuşmaya bile kalktı. Sonra, okuduklarını, şaşkınlığını hazmetmek, dinlenmek için dönüp pencereden dışarı dalgın dalgın baktı. Keyifle görüyordum, ilk başta, böyle durumlarda insanların hep yaptıkları gibi, boşlukta sonsuz bir noktaya, olmayan bir odağa bakıyordu, ama sonra sonra, beklediğim gibi, gördü de: Pencerenin çerçevesi içinden gördüklerine bakıyordu bu sefer. Hayır, akıllı okuyucularım anlamışlardır, sandığım kadar aptal değilmiş. Beklediğim gibi, hırsla kitabımın sayfalarını çevirmeye başladı, arıyordu, ben de keyifle bulmasını bekliyordum, sonunda aradığını bulup okudu. Sonra yeniden, evimin arka bahçesine bakan o pencereden görebileceklerine baktı. Ne gördüğünü, tabii ki çok iyi biliyordum: Bir masanın üstündeki sedef kakmalı tepsinin içinde şeftaliler ve kirazlar duruyordu, masanın arkasında hasırdan örülmüş bir sedir vardı, üzerinde pencerenin yeşil çerçevesiyle aynı renkte kuştüyü yastıklar konmuştu; yetmişine merdiven dayamış ben orada oturuyordum; daha arkada kenarına bir serçenin konduğu kuyuyla zeytin ve kiraz ağaçlarını görüyordu. Onların arkasındaki ceviz ağacının yüksekçe bir dalına uzun iplerle bağlanmış bir salıncak, belli belirsiz bir rüzgârda, hafif hafif kıpırdanıyordu.

1984 - 85

SON

BEYAZ KALE ÜZERİNE
ORHAN PAMUK

Şu diyeceklerimi, kitaplarını, onları sevip okşayarak yazacak kadar akıllı yazarlar bilirler: Kimi romanlar vardır, yazarlarını ne kadar mutlu eden, yerli yerinde bir 'son'la biterlerse bitsinler, kahramanları, yayımlanan kitap dışında serüvenlerine yazarın hayallerinde devam ederler. 19. yüzyıl yazarlarından bazıları bu hayalleri 2. ve 3. ciltlerde anlatmayı denemişlerdir. Kurulmuş bir dünyayı yeniden kurmanın tuzaklarına düşmek istemeyen başkalarıysa, sanki kitabın sürüp gidebilecek bu yeni ve tehlikeli yaşamını bitirmek için, romanlarının sonuna kahramanlarının olası geleceklerini acele acele tüketen bir bölüm eklerler, okuruz: "Yıllar sonra Dorethea iki kızıyla Alkingstone'daki çiftliğe geri döndü..." "Razarov'un işleri sonunda düzeldi, artık iyi bir geliri var, vb." Bir de başka tür kitaplar vardır, bunlar yazarlarının hayalindeki yeni yaşamlarını kahramanlarının yeni serüvenleri aracılığıyla değil, düpedüz kitapların kendi hikâyeleri yüzünden sürdürürler. Kitap, yazarın aklına doluşan yeni düşünceler, imgeler, sorular, kaçırılmış bazı fırsatlar, okuyucuların, yakın dostların tepkileri, anılar ve başka bazı tasarılar yüzünden yazarın kafasında değişir durur. Sonunda, yazarın kafasındaki kitap imgesi, kitapçı dükkânlarında satılan ve yazarın niyet ettiği kitaptan bambaşka bir şey olmaya başlayınca, yazar elinden kaçıp gitmekte olan bu yeni ucubeye onu nasıl ortaya çıkarttığını hatırlatmak ister.

Beyaz Kale'nin hayaletimsi ilk hayâli, sanırım Cevdet Bey ve Oğulları bittiği zaman aklımda vardı: Bir gece yarısı, mavi sokaklardan çağrılı olduğu saraya yürüyen bir kâhin. Kitabın adı da buydu o zamanlar. İyi niyetle, 'bilim'le işe başlayan Kâhin'im, pek bir heyecanla karşılanmayan bu bilgisini Saray'a kabul ettirebilmek için hiç de sevmediği, ama astronomi merakı yüzünden kolayca öğrendiği müneccimlik sanatını önce istemeyerek uyguluyor, sonra da kehanetlerinin getirdiği güç ve iktidarla başı dönünce dolaplar çevirmeye başlıyordu. Gerisini bilmiyordum. O sıralarda, aklıma gelip duran bu 'tarihî' konulardan çekindiğim, kendimin de, başkalarının da

sık sık sorduğu şu sorudan tedirgin olduğum için, düşünceyle onu harekete geçirebilecek kadar ilgilenmedim: Niye tarihî romanlar yazıyorsunuz?

Daha önce, 23 yaşımdayken, üç tarihî hikâye yazmıştım, Cevdet Bey için de 'tarihî' diyorlardı; bu sorunun cevabı sanki benim edebî zevklerimle değil de ruhsal eğilimlerimle ilgili olmalıydı: Küçükken, sekiz yaşındayken, diye sanki açıklamam gerekiyordu, her şeyin birbirini tekrar ettiği ve radyonun hep aynı zırıltıları çaldığı bizim kattan karanlık mobilyaların kararttığı babaannemin katına çıktığım bir gün, Amerika'dan hiç dönmeyen doktor amcamın tozlu tıp kitapları ve sararmış eski gazeteler arasında Reşat Ekrem Koçu'nun hazırladığı büyük ve resimli bir kitap geçti elime. Böylece her gün saatlerce tozu alınan karanlık apartman katında tozlar gölgeler gibi gene birikirken, ben, fuhşa alet oldukları düşünüldüğü için Azapkapı'daki maymuncu dükkânlarından alınarak ağaçlara asılan biçare maymunların hikâyesini okurdum. Öfkeli çamaşır makinasıyla birlikte herkesin bir kaynar su ve arapsabunu öfkesine kapıldığı çamaşır günlerinde bir deliğe sıkışır, vebaya yakalanarak cezalanan Melek Girmez Sokağı'nın fahişelerinin karakalem resimlerine bakardım. Koridordaki sarkaçlı saatler yeni bir saat başını sabırla beklerken, ben sabırsız bir korkuyla, kolları bacakları kırılarak bir topun ağzına yerleştirilip bir gülle gibi göğe fırlatılarak idam edilen suçlunun hikâyesine dalardım. Yazdığım ilk tarihî hikâyelerden birini okuyan bir eleştirmen, benim günün önemli sorunlarından kaçmak için tarihe sığındığımı söylemiş.

Doğrusu bu düşünce, Sessiz Ev'i bitirdikten sonra, gene gözümün önünde tarihî hayaller cirit atmaya başlayınca, bana doğru gözüktü. Uzun romanlar arasında kısa bir şey yazayım, diyordum, hikâyenin ön plânda olduğu, yazarken beni dinlendirecek, eğlendirecek bir nuvel. Böylece Kâhin'im için bilim ve astronomi kitaplarına keyifle gömüldüm. Adnan Adıvar'ın o eğlenceli ve eşsiz Osmanlı Türklerinde İlim'i bana aradığım atmosferin renklerini verdi (Evliya Çelebi'nin de bayıldığı tuhaf hayvan hikâyelerini anlatan Acaib-ül Mahlûkat türünden kitaplar, başka kitaplardan değiştirilerek uyarlanmış coğrafya risalelerinin olmayan ülkeleri vb.) Arthur

Koestler'in Uykudagezerler'deki Kepler yorumu (Niye benim ben?), Leonardo da Vinci’nin çocuksuluğu ve inanılmaz bir silâh yapma tutkusu (ötekilere yetişmek ve onlara derslerini vermek için yanıp tutuşanların vazgeçilmez hayâli), Kâtip Çelebi'nin çaresiz kitap kurtluğu (çevrelerinde acılarını ve nazlarını paylaşacak kimse olmadığı zamanlar daha da hüzünlü bir güzelliğe bürünen bu hastaları sevgiyle selâmlıyorum), kahramanlarıma ister istemez bulaştı.

Ünlü Osmanlı astronomu Takiyüddin'i bana tanıtan Prof. Süheyl Ünver’in İstanbul Rasathanesi adlı kitabında varlığını öğrendiğim Takiyüddin'in kuyruklu yıldız hakkında Padişah'a takdim ettiği, bugün kayıp olan muhtıra-i ilmiyeyi kahramanıma buldurup yorumlatmayı tasarlarken astronomiyle astroloji arasındaki sınırın belirsizliğini biliyordum. Bir başka kitapta ise astroloji konusunda şöyle yazıyordu: "Bir düzenin yıkılacağı tahminini yürütmek o düzeni devirmek için fena bir yol sayılmaz." Bütün siyasetçiler gibi Başmüneccim Hüseyin Efendi'nin de bu kehanet ilkesini can havliyle uygulamaya çalıştığını, daha sonraları Naima tarihinde okudum.

Hikâyemin renklerini bir yanda biriktirmekten başka pek de kesin bir amacı olmayan bu okumalardan yorulduğumda elimde, dünya edebiyatında, özellikle bizim edebiyat ve hayatımızda çok görülen bir tema vardı: İyilik yapmak, başkalarına yararlı olmak için yanıp tutuşan bir kahraman! Okuyucuların kahramanların yarısına diş bileyerek, yarısına da hayranlıkla gözyaşı dökerek okudukları o romanlarda iyilik dolu bu iyi kahramanı kötüler haince engeller. Daha iyi romanlardaysa iyilerin, yavaş yavaş karşı çıktıkları kötülükler tarafından yutulduğunu, değiştirildiğini okuruz. Kim bilir, belki ben de buna benzer bir şeyler yazacaktım, ama 'iyiliğin', kahramanı harekete geçiren bütün o bilgi ve buluş heyecanının kaynağını bulamıyordum bir türlü. Belki de, insanların kendilerini, okudukları kitaplarla değil, işittikleri sözler ve başkalarına duydukları hayranlıklarla değiştirdiği bir ülkede yaşadığımız için, kâhinimin, bilimi 'Batı'dan gelen birisinden öğrenmesine karar verdim. O uzak ülkelerden gemiler dolusu gelen köleler bu iş için biçilmiş kaftandı. Hegel'i hatırlatan o efendi köle ilişkisi işte böyle çıktı ortaya.

Hocamla, kölesinin birbirlerine her şeyi anlatacaklarını, birbirlerini eğiteceklerini düşünüyordum, uzunuzun konuşmaları gerekiyordu, onları karanlık şehrin içinde, bir odada baş başa kuruyordum. Bu ikili arasındaki ruhsal ilişki ve gerilim bir anda hikâyemin temel noktası oluverdi. Biriktirdiğim renklerle allayıp pulladığım bu hayâl ve hikâye parçacıklarının kahramanlarına, kitabımdaki dünyanın sayfaları arasında onları gezindirecek birer gövde de bulmaya karar verdiğim zaman Hoca ile İtalyan kölesini görsel olarak öyle pek fazla birbirlerinden ayıramadığımı fark ettim. Belki de hayâl gücümün bir anlık tutukluğundan, böylece, bir özdeşlik düşüncesi doğdu. Bu noktadan sonra edebiyat tarihi denilen hazinenin o ünlü, ikizler, benzerler, birbirlerinin yerine geçen çiftler temasına atlayabilmek için benim öyle çok fazla hayâl kurmam gerekmediğini, edebiyatı severek tanıyan okuyucularım hemen karar vereceklerdir.

Böylece hikâyem, kendi iç mantığının zorlamalarının ya da benim hayâl gücümün tembelliği yüzünden beni de heyecanlandıran bambaşka bir biçim alıverdi. Kendinden hoşnut olmadığı, müzisyen olmak istediği için öykündüğü Mozart'ın adını kendi adına ekleyiveren E.T.A. Hoffmann'ın çift teması üzerine kurulu kitaplarının farkındaydım tabii, Edgar Ailen Poe'nun sinir bozucu hikâyelerinin de, son bölümde, Slav köylerindeki saralı papaz efsanesiyle selâmladığım Dostoyevski'nin Öteki adıyla çevrilen isyan ettirici romanının da. Beyaz Kale yayımlandıktan sonra bu listeyi daha ne kadar uzatabilirim diye eşelendiğim bir Amerikan Üniversitesinin Kütüphanesinde, edebiyatta, bu ikiz benzer temasıyla kimlerin neler yaptığını biraz okuduktan sonra boğulur gibi oldum. Böyle durumlarda ferahlamak için insanın kendinden çıkardıklarını hatırlaması belki en iyisidir. Ortaokuldayken biyoloji hocamız sınıfımızın çirkin ikizlerini birbirinden ayırt etmekle övünürdü, ama sözlü sınavlarda biri ötekinin yerine geçerdi onların. Önce Şarlo'nun Büyük Diktatör filminin taklitlerini görüp sevdim, sonraysa aslını görüp sevmedim. Küçükken, bir resimli romanın sürekli kılık değiştiren Binbirsurat adlı kahramanına hayrandım: Benim yerime geçseydi ne yapardı acaba? Amatör bir psikoloğun yerine geçerek belki de söylerdi: Aslında bütün yazarlar bir başkası olmak isterler;

Dr.Jekyll ve Mr. Hyde'da Hoffmann'dan çok Robert Louis Stevenson'un kendi ruhsal durumunun yansımaları vardır: Gündüz vatandaş, gece yazar! Belki yerime geçen benzerim okurlarıma benim ikizler burcundan olduğumu hatırlatmaya da kalkışırdı, ama böyle şeylere inanmadığını bir yerde okuduğumu söyleyerek onu sustururdum ben. Bu karışıklığın kitabımı bulup ona önsöz yazan Faruk' tan sonra, kitabın sonunda bir de benim konuşmaya kalkışmamdan çıkan karışıklığa benzediğini haklı olarak bazı okuyucularım söyleyeceklerdir. Amacımız açıklık olduğuna göre, açıklamaya çalışayım.

Beyaz Kale'nin elyazmasını, İtalyan kölenin mi, Osmanlı Hoca'nın mı yazdığını ben de bilmiyorum. Sessiz Ev'in kahramanlarından tarihçi Faruk'a duyduğum yakınlığı, Beyaz Kale'yi yazarken karşıma çıkan bazı teknik zorluklardan (okuyucu için gerekli bazı açıklamalar, zorunlu bazı tarihsel bilgileri aktarmak vb.) sakınmak için kullanmaya karar verdim. Onun aracılığıyla çözdüğüm bir üslûp ve teknik sorunu: Kahramanlardan birinin öğüdünü tutarak kitabı sonuna kadar okumayan bazı okuyucular, (yazardan çok kahramanına inanmak bizim roman geleneğimizin önemli halkalarındandır) bir Türk'ün bir İtalyan'ın ağzından kitap yazmasının sakıncalarından sözettiler. Kitabımın ilk ve son bölümlerinde selâmladığım Cervantes de zamanında aynı endişelere kapılmış olmalı ki, Arap tarihçi Cide Hamete Benengeli (Seyyit Hamit bin Engeli)'nin bir elyazmasından yararlanarak yazdığı DonKişot'u kendisine mal etmek için boş yere kelime oyunlarına başvurur. Sessiz Ev'i bilenlerin hatırlayacağı Gebze arşivinde bulduğu elyazmasını Faruk da tıpkı Cervantes gibi vatandaşlarının diline aktarırken başka kitaplardan da metne bir şeyler eklemiş olmalı. Bu arada tıpkı Faruk gibi benim de arşivlerde çalıştığımı, kütüphanelerin tozlu raflarında elyazmaları arasında eşelendiğimi düşünen okurlarıma, Faruk'un yaptığı işleri üzerime almak istemediğimi belirtmek isterim. Benim yaptığım, yalnızca Faruk'un bulduğu bazı ayrıntılardan yararlanmak oldu. Onları, ilk tarihî hikâyelerimi yazarken severek okuduğum Stendhal'in İtalya Hikâyeleri'nden öğrendiğim o eski, bulunmuş elyazması yöntemiyle Faruk'a

yazdırdığım giriş bölümüne serpiştirdim. Böylece hem belki, bir başka zaman yazacağım öteki tarihî hikâyelerim için Faruk'u —tıpkı dedesi Selâhattin Bey'e yaptırdığım gibi— hizmetimde çalıştırmaya alıştırıyordum, hem de okuyucuyu damdan düşer gibi bir kostümlü baloya sokmanın —tarihî romanın en zor yeri— tehlikelerinden kurtuluyordum.

Hikâyemi, yalnızca tarihsel olarak uygun düştüğü ya da renkli ve civcivli bir dönem olduğu için değil, aynı zamanda kahramanlarını Naima, Evliya Çelebi ve Kâtip Çelebi'nin yazdıklarından yararlanabilsinler diye 17. yüzyılın ortalarına oturtmaya karar verdim, ama daha önceki ve sonraki yüzyıllarda yaşanmış birçok küçük hayat parçacığı da, seyahatnameler aracılığıyla kitabıma sızdı. İyi niyetli, iyimser İtalyan'ımı Hoca'nın kölesi yapabilmek için (gemiyle esir düşme ve sahte hekimlik günleri) bir yüzyıl önce tıpkı Cervantes gibi Türklere esir düşen adsız bir İspanyol'un İkinci Filip'e sunduğu bir kitaptan yararlandım. Cervantes'le aynı yıllarda Osmanlı gemilerinde kürek köleliği yapan Baron W.Wratislaw'ın zindan günleri kölemin hücre hayatına örneklik etti. İstanbul'a onlardan kırk yıl önce gelen bir Fransız'ın, Busbecq'in mektuplarından veba günlerini (alelade bir çıban bile veba korkusu verirdi!) ve İstanbul adalarına sığınan Hıristiyanları yazarken yararlandım. Fişek gösterisine, kimi İstanbul manzaraları ve gece eğlencelerine (Antoine Gallant, Lady Montagu, Baron deTott) padişahın sevgili aslanlarına ve aslanhanesine (Ahmet Refik), ordunun Lehistan seferine (Ahmet Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü, çocuk padişahın kimi rüyalarına (Babaannemin evindeki kütüphanede okuduğum Reşat Ekrem Koçu'nun aynı malzemeyle yazdığı başka bir kitap: Tarihimizde Garip Vakalar), İstanbul'un başıboş köpeklerine, vebaya karşı alınabilecek önlemlere (Helmut von Moltke'nin Türkiye Mektupları), kitaba adını veren Beyaz Kale'ye (Tadeutz Trevanian'ın Transilvanya'da Yolculuklar adlı gravürlü kitabında kalenin tarihçesinden başka kütüphanesindeki, bir barbarla bir Fransız romancısının yer değiştirmesine ilişkin bir romandan da söz ediliyor) ilişkin bazı ayrıntıları da hikâyemin geçtiği dönemin değil, başka bazı devirlerin tanıklarından derledim.

Üzerlerine ölü toprağı serpilmiş nice uykulu ülkeyi yaşanılır kılan kitap kurtlarının da keşfedemiyeceği ve kitabı bir ikizimin yazabileceği bir kitap olmaktan çıkaran noktalardan bir ikisi: Edirne'deki Beyazıt Camii külliyesindeki tımarhanenin ve hastalar için çalınan sihirli müziğin tanığı tabiî ki Evliya Çelebi'dir, ama bu güzelim yapıyı basan çamuru, bulutlu ve kimsesiz bir bahar sabahı karımla ben ürpererek ve hüzünle gördük. Padişahı heyecanlandıran leyleği de. Avcı Mehmet'in gördüğü ve kahramanlarımın yorumladığı rüyalardan bazılarını aslında ben düşledim (eli çuvallı karanlık adamlar). Tıpkı İtalyan köleme çocukluğunda yapıldığı gibi benim de yeni elbisemi, üstünü başını paraladığı için ağbime giydirdiler, ama kitaptaki gibi kırmızı değil, mavi beyazdı. Soğuk kış sabahlarında benle kardeşimi götürdüğü bir gezintinin dönüşünde annem bize bir yiyecek alırsa (helva değil, acıbadem kurabiyesi) Hoca'nın annesi gibi söylerdi: "Kimse görmeden şunları yiyiverelim." Kitaptaki kırmızı saçlı cücenin, çocukluğumuzun klâsiği Kırmızı Saçlı Çocuk'la ya da yazdığını ve yazacağım kitapların cüceleriyle ilgisi yoktur: 1972 yılında Beşiktaş çarşısında gördüm. Hoca'nın tasarladığı, uzun bir süre kurulup ayarlanmadan namaz saatlerini gösterecek bir saat yapma düşüncesinin benim ergenlik hayâllerimden biri olduğunu sanırdım, yanılmışım. Hâlâ gerçekleştirilmemesine şaştığım bu tasarıyla çok ilgilenen çıktı; birisi de Japonların böyle bir kol saati yaptıklarını söyledi, ama görmedim.

Belki sırası gelmiştir: İnsanoğlunu, kültürleri birbirlerinden ayırmak için yapılmış ve yapılabilecek olası sınıflamalardan biri olan Doğu-Batı ayırımının gerçekliğe ne kadar uygun düştüğü, tabiî ki Beyaz Kale'nin konusu değildir. Kötü bir üslûp ve sıradan gözlem ve heyecanlarla kaleme aldığı o giriş yazısıyla Faruk'un hiçbir okuyucuyu kandıramayacağı düşünüldüğünde, yalnız kitap kahramanlarının değil, kitap okuyucularının da Doğu-Batı ayrımıyla ilgilenir görünmeleri şaşırtıcıdır. Tabiî şunu da eklemek gerek: Bu ayrımın heyecanıyla yüzyıllardır yapılmış onca gözlem, yazılmış onca sayfa ve inanılmış onca kuruntu olmasaydı bu hikâye de kendini ayakta tutacak renklerin birçoğunu bulamazdı. Vebanın, Doğu-Batı ayrımı için bir turnusol kâğıdı gibi kullanılması da eski bir

düşüncedir. Baron deTott, anılarının bir yerinde şöyle der: "Veba bir Türk'ü öldürür, bir frenge ıstırap çektirir!" Böyle bir gözlem, benim için bir saçmalık ya da bir bilgelik kırıntısı değil, yalnızca, sırlarının birazını vermeye çalıştığım bir kurgu serüveni sırasında yararlanılabilecek bir renktir. Belki yazarına sevdiği bir geçmişi ve kitabı hatırlatmaya yarayabilir, ama renklerin nasıl bulunduğu ve biraraya getirildiği anlatmakla bitmez.

Temmuz 1986